శ్రీరస్తు.

శ్రీమత్సరదేవతాయైనమః.

పండితరాజము

ఇది

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే

రచియింపఁబడి,

మదరాసు:

శ్రీవైజయంతీ ముద్రాక్షరశాలలో

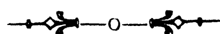
ముద్రించి ప్రచురింపఁబడియె.

మొదటికూర్పు 1,100.

దీనివెల రూ. 0-10-0.

1909

ఉపోద్ఘాతము.

ఈనాటకము మేమొనర్చిన నాటకములలో మొట్టమొదటిది. కాని కొన్ని కారణములచే నింతకాలము వఱకు ముద్రింపఁబడదయ్యె. ఇందు జగదేక కవితాధురంధరుండగు జగన్నాథ పండితరాయలు డిల్లీచక్రవర్తియగు షహాబుద్దీను కొమార్తెను వివాహమాడి పదపడి తత్కాలపు విద్వాంసులచేఁ గాశికాపట్టణమున బహిష్కరింపఁబడి గంగకతనఁ బవిత్రుఁడయ్యెనని లోకులు చెప్పికొనెడి కథ తగుపాటిమార్పులతో వర్ణింపఁబడినది. ఈ విద్వత్కవి తెలుఁగుదేశపు వాఁడు. వేఁగినాటి శాఖవాఁడు. ఈతనికి సరస్వతీతైల పానవశమున నిట్టి విద్వత్కవితాధురంధరత్వ మలవడుటయే కాక యేకసంథాగ్రాహిత్వముకూడ సమకూరెనని వినికి. ఇయ్యనఘుఁడు యౌవన దశయందు ధనార్జనకై స్వదేశరాజులం గొందఱంజూచి వారిచ్చు నీవిచేఁ దనియక డిల్లీశ్వరు దర్శింపఁ బోయెనని వినికివలననే కాక యీతఁ డొనర్చిన "శ్లో" డిల్లీశ్వరో వా జగదీశ్వరో వా మనోరథాన్ పూరయితుం సమర్థః। అన్యైర్నృపాలైః పరిదీయమానం శాకాయ వా స్యా ల్లవణాయ వా స్యాత్." శ్లో॥ నయాచే హిందూకంపర్వణిదత్తైకడబ్బ్వాకం। యాచే మొగల్లులూకం తృణీకృత సువర్ణసందూకం॥ ఇత్యాది శ్లోకములవలనఁగూడ స్థిరపడుచున్నది. "శ్లో॥ ఆసురుదేశంవిచరే ద్గ్రాసురుపరవాది నిర్జయే శంకాం। స్వీయసువరమేకంమే వ్యాకురుభో వత్సశాస్త్రాణి" ఈ శ్లోకమువలన నితఁడు వరప్రసాదియనికూడ ధ్రువపడుచున్నది. ఇతఁడు యవనీసహితముగ గంగలో నంతర్ధానము నందెనని వినికి మాత్ర మున్నది గాని అయ్యది విశ్వసింపఁ దగినది కాదు. ఏమన? రసగంగాధరములో గంగాలహరీ శ్లోకములు కనుపట్టుచుంటం జేసి. యాగ్రంథము లహరీరచనానంతరము నిర్మింపఁబడె ననుటకు సందియము లేదు కదా? అట్లయిన నితఁడు మఱికొంత కాలము జీవించి తీరవలెను. దీనింబట్టియే మేము గంగలో నంతర్భావము చెందినట్లు వ్రాయలేదు. ఇందుస్వప్నవృత్తాంతము కేవల కల్పితము. ఉద్యాన వనవిహారముగూడ నట్టిదే. తక్కిన విషయము కొంచెము గొప్ప నిజమే కాని యట్టిది కాదు. స్వప్నవృత్తాంతముచే నీ నాయికానాయకులు దివ్యులుగా సమర్థింపఁబడుచున్నారు కాన నాటకనామము యథాకథంచిత్తుగా సమర్థింపఁబడుచున్నది. లేదా? ఈతఁడు పండితరాజు గనుక రాజైనను గావచ్చును. ఇప్పటికిని గాశిలో నీయనం గూర్చి యనేక మహాత్త్వములు చెప్పఁబడుచున్నవి. అవి

అన్నియును నిందుఁ జేర్చిన గ్రంథవిస్తరమగునని యుపేక్షింపఁబడియె. ఈ చక్రవర్తి షాబుహానని కొందఱి వ్రాఁతలవలనఁ గనుపట్టుచున్నను రసగంగాధరములో నుదాహరించిన "భూమీనాథ షహాబదీన" అను శ్లోకములోని "షహాబదీన" అను పదము షహాబుద్దీన్ అను దానినుండి కైకొనినట్లు మాకుఁదోఁచుటచే నితఁడు షహాబుద్దీను కొమార్తను వివాహమాడినట్లు వ్రాసితిమి లేదా? ఈ రెండు నామములును నొకనికే యుండవలెను. ఈలవంగి చక్రవర్తిపుత్రికగాఁ గానియట్లును మఱియొకవ్యక్తియో యయినట్లును గంగాధర పీఠికలో వ్రాయఁబడియున్నను మా మనస్సాక్షికి ననేక విషముల నయ్యది యుక్తియుక్తముగాఁ గనుపట్టదు. ఎవ్వరో యవనిం గ్రహించుటకు "నయాచే" ఇత్యాది శ్లోకములచేఁ జక్రవర్తినేల ప్రార్థింపవలెను? కానిండు. ఏది యెట్లైనను మేమంత స్తనశల్యపరీక్షకుఁ బోక యాంధ్రదేశప్రతీతి ననుసరించి యిద్దాని రచించితిమి.

ఇందు 5వ యంకమున నితఁడు రచించిన గంగాలహరి తెలిగింపఁ బడినది. లహరీ శ్లోకములు 52ను గాక స్వకపోలకల్పిత పద్యములు గూడఁ గొన్ని యందుఁ జేర్చితిమి. ప్రవర్తకు లయ్యెడ నన్ని పద్యములను గైకొనిన సభ్యులకు విసువు జనించునుగాన సమయోచితముగాఁ గొన్నిటిని మాత్రమే పఠించుచుందురు గాక. మఱియు గంగోపన్యాసము నందలి పద్యములుగూడ నిట్లే కైకొనఁదగు. అక్కడక్కడ నీతని సంస్కృత శ్లోకములు తెనిఁగింపఁబడినవి. ఇందు ఘోషా మొదలైన కొన్ని తురుష్కపాత్రములకు నందఱితోఁబాటుగఁ దెలుఁగే వాడఁబడినది. అయ్యెడఁ దత్తదుచితముగా భాషమార్చికొనఁ బ్రదర్శకులు హెచ్చరింపఁ బడుచున్నారు. ఇప్పటి వారి కనేకులకు మహాత్ములయందు విశ్వాసమును నాదరమును లేకపోయినను కాలనిర్ణయమందుఁ బరమాదరముండుటం బట్టి యీ విచారణమింతఁ గొంత యావశ్యకమై యున్నది. కాని గంగాధరపీఠికలోనను మఱికొందఱి వ్రాఁతలయందును ఇక్కవితల్లజుఁడు 17-వ శతాబ్దమున నున్నట్లు మాత్రమే తెలియవచ్చుచున్నది గాని యేవత్సరమున నేదినమున నేముహూర్తమున జన్మించెనో తెలియమికి మిగులఁ జింతిల్లుచున్నారము. ఇందలి రసము శృంగారము. గద్యములలో నచ్చటచ్చట రసోచితముగా గ్రామ్యములు వాడఁబడినవి. 2-వ యంకములోని వేంకటేశ్వర పదమునకుఁ దిరుపతి వేంకటేశ్వరుఁడని యర్థము చెప్పికొనక మేలుకోట చెల్లపిళ్లరాయఁడను నర్థము చెప్పికొనవలెను. ముద్రాప్రమాదములు స్థూలదృష్టిగా దిద్దఁబడినవి. మఱియుం గలిన దిద్దికొనఁ బ్రార్థితులు.

తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు.

ఇందువచ్చు పాత్రములు.

1. అంకము.

1. సూత్రధారుఁడు.
2. నటి.
3. రాయలు.
4. శిష్యులు.

2. అంకము.

1. విదూషకుఁడు.
2. శిష్యులు.
3. రాయలు.

3. అంకము.

1. లవంగి.
2. మల్లిక.
3. రాయలు.
4. విదూషకుఁడు.
5. మాతంగి.

4. అంకము.

1. వైతాళికులు.
2. పాదుషా.
3. దేవి.
4. పరిచారిక.
5. లవంగి.
6. మల్లిక.
7. మాతంగి.
8. కవులు.
9. మంత్రులు.
10. ఉద్యోగులు.
11. రాయలు.
12. విదూషకుఁడు.

5 అంకము.

1. గోదావరి.
2. కంప.
3. రాయలు.
4. లవంగి.
5. భట్టోజిదీక్షితులు.
6. అప్పయ్యదీక్షితులు,
7. గంగ.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

శుభమస్తు.

పండితరాజము

తిరుపతి వేంకటీయము.

ప్రథమాంకము.

(నాంది)

ఉ. శ్రీయు యశంబు నున్నతియుఁ జెల్వు మిహాత్మ్యుఁ బరమ్ము విద్యయై
యేయుగమందు నెల్లెడల నేయనఘాత్ముల కొప్పు నట్టివి
ద్యాయతనంబులై కవిత కాస్పదులై ప్రళయాంతమందునుజ్
బాయనికీర్తి నొప్పెసఁగుపండితరాజుల కేను మ్రొక్కెదన్.

(నాంద్యంతమందు సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి తెరవంకఁ జూచి)

సూత్ర—ఆర్యరాలా! యేమి యీయాలస్యము ఇంతకున్నను నీయలంకారము కాలేదు కాఁబోలును.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్య! ఇదె వచ్చితి. అలంకారమున కేమున్నయది? కురులు దువ్వికొనుటయుఁ బూలు ముడిచికొనుటయుఁ గాటుక దిద్దికొనుటయుఁ దక్క నగలవలువగలు దెచ్చికొనునంతటిభాగ్యమున కేను నోఁచినదానఁ గానుగదా?

సూత్ర—అహో! వంశపరంపరచే వచ్చుచున్నయీ నాట్యవిద్యచే జీవించుమనకు నెల్లరకుం బోలె, మణిభూషణంబులును, పట్టుపుట్టంబులును నెక్కడివి? అదిగాక, యీ ప్రపంచము పుట్టినయది మొదలిప్పటికి విద్యాజీవనులకైశ్వర్య మెక్కడ వినఁబడ్డది?

నటి—(కోపముతో)

తే. మాతృగుప్తకవీంద్రునిమాట వినవొ?, కాళిదాసాదికవులసంగతులు వినవొ?
విద్యగలవారికెల్ల నివ్విధముగా దరిద్రతయె నిక్క మన్న నేరికి హితంబు?

సూత్ర—సుప్రసిద్ధమ్మగువిషయమే మఱచితిని. కాళిదాసాదులదైశ్వర్యమున కేమిగాని విక్రమార్కానుగ్రహమ్మునఁ గాశ్మీరమండలమ్మున కేకచ్ఛత్రాధిపత్యము వహించిన మాతృగుప్తునివలె నెరుల కైశ్వర్య మనుభవింపఁ జెల్లడినె?

నటి — ఆర్యా ! ఇవి యేటిమాటలు?

తే. నేల నాలుగుచెఱంగులు నిండి నివ్వఁ, దేవని కరిగాపు కైరి భూమీశు లెల్ల
నట్టిఁ దగుఢిల్లీఫాదుసా కెల్లఁ దైన, యట్టిపండితరాయలయశము వినవొ ?

సూత్ర — అవు నవును. కర్ణాకర్ణిగా నమ్మహానుభావునిచరిత్రము వినుచున్నయటులే. చక్కనిప్రసంగములోనికి దింపితివి. అయిన నేమి, సభ్యులు నాటకారంభమున కెదురు చూచుచున్నారు. పత్రిక పుత్తెంచి చాలసేపైనది. (విప్పి చూచి) ఏమి నీ భావికార్యాభిజ్ఞత ? సభ్యులయనుశాసనమునకుఁ దగినప్రసక్తి దెచ్చితివి.

నటి — "మాతృగుప్తునిచరిత్ర మాడుఁ" డని యాజ్ఞాపించిరా యేమి?

సూత్ర — కాదు కాదు. "సుప్రసిద్ధులును, ననేకగ్రంథవిధాతలును నగు శ్రీరుద్రపట్నవేంకటేశ్వరులచే నూత్నముగా రచింపఁబడినపండితరాజ మనునాటకము ప్రయోగింపవలయు"నని,

కం. కృతికర్తలా ప్రకృష్టులు, కృతినాయకు డంతవార లిల లేరిఁక ధీ
యుతులు ప్రయోక్తలు సభ్యులు, నతులితు లిటువంటిభాగ్య మబ్బఁగ వలయున్.

"ఆలస్యా దమృతం విష"మ్మనుటచే నయ్యది దేనికిని బనికిమాలినది, కావున వైళమ యొక్కింత గాన మొనరింపుము.

నటి — ఏఋతువు ననుసరింతును?

సూత్ర — వెఱ్ఱిదానా! కనుఁగొనఁ గట్టిన ట్లగపడునీవసంతముకన్న నన్య మెంగులను వెదక వలసి వచ్చెను ?

నటి —

సీ. పూలగుత్తులు చిన్నిపూఁపపిందెలు పొల్పు గల్పింప నామ్రముల్ కలిమి నలరె
వానిచూతాశ్రయణంబు నూని కోయిలలు పాగ ర్వట్టి రేయుంబగళ్లు నాసె
నానారాజీవముల కత్యాకులత్వము నంది పథికు లెల్లరు నూరిబాటఁ బడిరి
వచ్చినభర్తలఁ గ్రుచ్చి కౌఁగిటఁ జేర్చి ప్రోషితభర్తృకల్ ప్రోది నూఁది
రక్కటమ్మున మదనునకలఁ గాని, యుత్సవము లెల్లెడల నొప్పె నొక్కఁ డేల?
యలరెఁ బండితరాయలయశమువోలె, సకలలోకసుఖంబు వసంతుచేత.

(తెరలో)

ఎవ రక్కడ? నారాక దాఁదాఁపగుట యెఱింగియుండియు వృధా మిథ్యాస్తవంబు లొనర్చుటకు మొదలు వెట్టిరి,

సీ. పరదేశములు దివ్యతరదేశములు గాఁగఁ బరుల గ్రామములు కోటపురము గాఁగఁ
బరగేహములు సౌఖ్యకరగేహములు గాఁగఁ బరులసంపదలు సంపదలు గాఁగఁ
బరసజ్జనావళుల్ పరమబంధులు గాఁగఁ బరులయన్నము పుష్టికరము గాఁగఁ
బరులు కష్టసుఖమ్ములర సువారలు గాఁగఁ బరు లెల్ల కృతులవపరులు గాఁగ
సంతతప్రవాససంజాతఖేదంబు, తనకె కాక శిష్యజనములకును
గలుగఁ జేసినట్టి కష్టుండు పండిత, రాజు వానియశ మరమ్యమెందు.

నటి—(చెవి యొగ్గి) ఆర్యా! ఏఁదియో మేఘగంభీరనిస్వనంబున వినవచ్చు చున్నయది.

సూత్ర—నీతమ్ముఁడు మాధవుఁడు పండితరాయభూమిక ధరియించి సశిష్యుండై ప్రవేశించుచుండం బోలు. మన మనంతరవిధానమ్ములకుఁ బోవుదము రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

(ప్రస్తావన)

(అనంతరము పండితరాయలును శిష్యులును ప్రవేశింతురు)

రాయ—(విసువుతో నిట్టూర్పు నిగిడ్చి)

మ. అనిమ్నోన్నతమైనదేశముల బం డ్లొండి ద్రొమ్మింగఁ దా
మతుకుల్ వాసె శరీరసంధు లకటా! యాహారమా! నీరమా!
మెతుకు ల్గ్రిలినఁదక్రిమా! శివశివా! మే నెల్ల శుష్కించెఁ "బం
డితరీతిః పరదేశ" యన్నపలుకు నిక్కమ్ము సుమ్మాటికిన్.

శిష్య—గురువరా! ఇదివఱ కెన్నండును లేనివిసువు మీ కీనాఁటఁ గన్పట్ట నేల? మేమేదేని యపచారం బొనరింపఁ దుకదా? తమయశంబరమ్యమని యుగ్గడించుటయు శిష్యులకును ఖేదంబు గలుగఁ జేయుచుంటి మనుటయు మా కీయనుమానమ్ము గలిగించుచున్నయవి. తాము వచించినవాక్కులసత్యము లెట్లయ్యెడి? నిజముగాఁ దమయశంబ రమ్యమెందు.

రాయ—ఈసాంద్రపల్లవవేల్లితం బగు కానుగునీడకుఁ బోవుదము రండు. చండకిరణుండు తనతైక్ష్ణ్య మెల్లఁ బూర్వయామమ్మునన వినియోగించు చున్నవాఁడు.

శిష్య—గ్రీష్మర్తు వాసన్న మగుటం జేసి క్రమముగా నుదయించుటయె తడవుగా నెండ మెండగుచున్నయది.

(ఎల్లరును చెట్టునీడ నిలుతురు.)

రాయ—(స్పర్శసుఖము నిరూపించి)

ఉ. ఎక్కడి కేగెఁ దావ, మిఁక నెయ్యెడఁ బోయెఁ బథశ్రమం, బదే
చక్కని డాఁగె దప్పి, యొటు సాగెను యాఁకలి, స్వేదబిందువుల్

గ్రుక్కిళు లారఁ గ్రోలుచు మరుచ్ఛిశువుల్ మెయి నిండఁ బ్రాఁకి యు
దిక్కునఁ జూడఁ దామ యయి తీఱనిమోదము వెల్లి గొల్పెడిన్.

శిష్య— దేశికోత్తమా! ప్రవాసం బని కొందఱు నిందింతురే కాని నిజమ్మున కిట్టియఖండ సౌఖ్యమ్ములు కూపకూర్మములవలె నిండ్లఁ బ్రమ్ముగ్గడియజ్ఞులకుఁ దటస్థించునా!

రాయ— సత్యమే, అయినను, ఇప్పటి కించుమించుగ నాలుగు నెలలనుండి రేయి యనక పవ లనక యెండ యనక కొండ యనక పులి యనక భూత మనక యెడ తగని పయనంబుల బడలిన, "ఢిల్లీనగరం బొకటి రెండుదినంబులకుఁ జో నగు" ననియెడి వార్తమాత్రము విన వచ్చు చున్నయది.

శా. వేఁగీదేశమునన్ జనించి ని దేవీపాదసంసేవనో
ద్యోగంబున్ బొనరించి "విద్యలను నెంగన్ వీనికిన్ దుల్యుఁ డే
భాగమ్మందును లేఁ" డటన్నయశముం బ్రాపించి పై నేకసం
ధాగ్రాహిత్వ మశేషభాషలను సంధానింపఁగా నేర్చితిన్.

చం. చను వటు లుండ నెల్లరిప్రశంసను నెక్కిన మేటిధాటి నొ
ప్పిదముగఁ జెప్ప నేరుతుఁ గవిత్వ, మెవండును నన్నెదుర్ప లేఁ,
డెదిరిన నోఁ బరాభవము యేర్పడు వానికి, నిట్టినాకునున్
గుఱురను పాట్లకుం దగినకూడిహీహీ మఱి వేయు నేటికిన్?

(ఇంచుక యోజించి) ఓహో! యేమి యీదారిద్ర్యప్రభావము? మార్గాయాసమునకుఁ దోడైన నాత్మశ్లాఘాపరాయణుం గా నొనరించు చున్నయది తప్పేమి?

ఉ. త్రిప్పు ననేక దేశములు తీవ్రపుఁగోపము పుట్టఁ జేయుఁ జె
రప్పులపా లొనర్చుఁ బరమార్థమువంకకుఁ బోవ నీయ దే
గొప్పయు దక్కనీదు తనకుం గలమానము వమ్మొనర్చుఁ దా
నుప్పున కేని మారఁ డెవఁ డొందు దరిద్రత వాఁడు శూన్యుఁ డై.

శిష్య— దేవా! యేల దేవర యాత్మశ్లాఘాదోషదూషితు లయినట్లు కుందు చున్నారు. తాము వచించువిశేషము లన్నియు నించుకయు స్వభావోక్తికి మించవు. తమ కేటి కీపరితాపము? కొలఁది కాలముక్రిందట నవరాత్రమహామహమ్మునందలియష్టమీదినమ్మున నర్ధరాత్రమ్మున నెల్లరిసముఖమ్మున వినఁబడినయాకాశవచనంబులు స్మరింపుఁడు.

మ. "కురుదేశమ్ములదాఁక నేగు మెదురైరె కోపించి నీతోడ నొం
డొరుఁ డెవ్వండును నిల్వఁ డింకులకు నీ వాక్కౌంతయున్ శంకచా

ప్పరయం బోకు వరం బొసంగిన వత్సా! సర్వశాస్త్రిములన్
బరిశీలించి యొనర్పు వ్యాఖ్య" లని యంబాదేవి వాక్రుచ్చెదే?

రాయ—అవును. మనయందు జగదీశ్వరియనుగ్రహం బట్టిదియ యైనను నీయకొండ తాండవం బెరు సంతసింపఁ దగినయది.

కం. విద్వత్తయు దారిద్ర్యము, నద్వైతమునందుఁబోలె నాత్మేశ్వరు లై
యీద్వీప మొక్కఁ డేల, న,వద్వీపము లేని దాఁటు వనములు దూఁటున్.

శిష్యు—సత్యమే. అయినను, దూరస్థపర్వతన్యాయముగా మన మిట్లనుచుంటిమే కాని మనమండలముననేమి చుట్టుపట్టులనేమి యఖండవదాన్యు లగురాజన్యు లెందఱు లేరు?

రాయ—ఓహో! యేమి యీవెఱ్ఱితనము. మనదేశపురాజుల నాశ్రయించెడిపండితుల కిప్పుడె కాదా, పట్టజన్మంబులకుని దారిద్ర్యభారమ్ము నాయది.

శా. ఈగి న్నేరఁ డొకండు, నేర్చినను దా నిఁగల్గు బోగాలకున్
రాగిన్ దక్కఁ గవీంద్రులన్ దనుప రీరాజ్యమ్ములం, దట్టియీ
త్యాగం బెనియుఁ బర్వకాలములఁ దీర్థాలందుఁ గన్పట్టు, నే
నేగంగావలె నియ్యఁగా వలయు డిల్లీశుండు వే యేటికిన్.

కం. డిల్లీశుఁడో జగదీశుఁడో, యుల్లమునఁ బొడముకోర్కెలూడఁగ నూర్చెడు నీ
చిల్లరరాజు లాసంగుట, కిల్లు గొనుంగినను గూరకా? నుప్పవకా?
ఇంతియ కాదింకను వీరలయవ్యవస్థ లనేకములు గలవు చూడుము.

సీ. తమకు గాఁదగినయాదాయమ్ము నెఱుఁగరు; వ్యయ మెఱుంగరు; తమదయకుఁ బాత్రు
లగుమంత్రు లొనరించునన్యాయము నెఱుంగ; రాష్ట్రరాజ్యాభివృద్ధ్యాదికార
ణము లగురైతు లన్నము లేక చచ్చుచున్నను నొకింతయు వారిఁ గనరు; పన్ను
హెచ్చొనర్చినవాఁడె యిష్టుఁ డుద్యోగులం; దిట్టు లార్జించియు నేమిఫలము?
పండితుల కొక్కసంస్థానపండితు వత్సరమున కొకకొంత యేని ద్రవ్యము వ్యయింప
డిది యునిట్లుండఁబయి పెచ్చుబుణమువీర, లెప్పటికినప్పు డేమ్రింగ నెదుగుచుండు
ఔరా! వీరిదురవస్థ.

సీ. తప్పులెక్కలు వ్రాసి తమమంత్రు లందర్థ మపహరింతురు కొంత యప్పుడపుడు
పై నిచ్చు లంచాలపా లగు మఱికొంత నౌకర్లు చౌర్యమ్మున హరియింత్రు
రాజబందుగులమర్యాదల కొక్కింత వమ్మగుఁ గోడిపందెమ్ములకును
గొఱ్ఱెపందెమ్ములకును గొంత బూడిలోఁ బోసినయాజ్యమై పోవుఁ దుదకుఁ

దమకుఁ దండికి నున్న శుభము గానర్ప, బొత్తిగా నుండ దప్పు డెప్పును బొనస్తు-
రదియు నిప్పించువాని కం దర్థ మేని, యీక మానరు బహుమాన మింత నిజము.

మన రాజుల జాగరూకతయు మనమంత్రుల స్వార్థతత్పరతయు నెవ్వరెఱుఁగరు. మన మెట్టియిక్కట్టులకేని యోర్చి ఢిల్లీచక్రవర్తిఁ దర్శించితిమేని నిక్కముగ నీ యకించినత యకించిత్కరమ్ము గాఁ గలదు.

శిష్యు—చిత్తము, దేవర యానతిచ్చినవిధం బెల్ల నిక్కంబ యైనను జన వుండుటం బట్టి వినిన తెలుఁగు విన్నవించికొనుట మన్నింపఁ దగు.

శా. హుక్కా త్రావుచు రాత్రియుం బవలు రాజోద్యోగముల్ మాని కై
పెక్కింపఁగ దగువస్తువుల్ మెసవుచుఁ హేలావినోదమ్ముగా
నక్కల్ చక్కనిరో వెలంగు కలకై యర్పించి తా మెవ్వరో
లెక్కింపఁగ మ లేని యావనవిభుల్ సేవింపఁగా నష్టులే?

కం. మనకుఁ గోబ్రాహ్మణపూజనముఁ విధియించు శ్రుతులు, చంపుటనుట గో
ప్పను గోవుల యావనమత,మనఘా! సరి పడుట యెట్లు లవ్వారలతోఁ?

చ. ఇచ్చిన నీయకున్న మన యిచ్చకు నడ్డము రా రొకింత యె
నిచ్చటి రాజు; లాయవను లెప్పటికిఁ మనపిత్రు లన్న
మచ్చర మెక్కి పల్లకులు మానక మోయఁగఁ జేతు రంచుఁ బై
పెచ్చుగఁ జెప్పుచుందురు మన పెద్దలు; వార లసత్యవాక్కులే?

రాయ—ఈ చెప్పినదొప్పంతయు నిక్కంబ కాని,

తే.గీ. దుండగులు వారిలో గల రుండ వచ్చు, మనమతమ్మునఁ బెక్కు; రజ్ఞులఁ బట్టి
మతము నెల్ల నుదూషింపమనకు నెఱిల,కునుదగ దుర్యోగ్యులగు వారఁగనఁగ వలయు
నిష్పక్షపాతముగఁ బరిశీలించిన మనమతమ్మునను నిటుఁ గొన్ని దోషమ్ములు విద్వదా
ధారసమ్మతంబులై యున్నయవి.

ఉ. యాగములందుఁ ద్రావుట సురా నాల వధించుట గ్రామ్యకర్మసం
యోగము దేవయోగ్య మని యొప్పుటయుఁ మొద లెన్ని యేనియుఁ
రోగులె యొప్పి రిట్టియపయోగము మాన్పఁగఁ జాలు వారలుఁ
బాగన రోగు వాఁ జనరు పై శ్రుతివాక్యము లట్టు లుండుటన్.

కం. శ్రుతియోనియు నది బుధసమ్మతికిఁ వెలియేని దాని మానం దగు స
న్మతి కెక్కనియది శ్రుతికిఁ, బ్రయేని యుఁ గొనఁగ నొప్పఁ బ్రజ్ఞావంతుల్.

శ్రుతు లన్నియు శుకము వ్యవహారమ్మునకుఁ దెచ్చికొంటి మేని మనకన్న నెవ్వ రేవి యు మెఱుఁగనకతీఱను సర్వజనసమ్మతం బగుశిష్టాచారం బొక్కటి మనలఁ గాపాడు చున్నయది. ఐన నేమి, యాయాచారమ్మును బరస్పరద్వేషదూషితు లగు పండితాభాసులచే ననేకమార్గమ్ములఁ బోవు చున్నయది.

తే. సాత్వికులు పిష్టపశువిశసన మొనర్త్రురని పురాణమ్ములందుఁ జెప్పినవిధమున
గొంక కూగఁగ వేదముల్ కూలు ననుచు, నితరు లాచరింత్రు ప్రత్యక్షహింసనంబు.

శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసమ్ములు చూడఁ జూడ నతివిచిత్రమ్ములుగను దురూహమ్ములుగను గన్పట్టెడి. తురకలకును నిట్టివిపరీతార్థబోధకమ్ము లగువేదమ్ములును దత్తదంగమ్ములును గూడ నుండక మానవు. వానింబట్టియె వార లాచరించుకార్యములలో ననేకములు మనకుంబోలె సుసాధంబులు. ఏది యెట్లయినను,

ఉ. మనకె మమ్ముల కేమి యూవనవిభుల్ మన్నించి తా మిచ్చు నా
ఘనవృత్తుల్ మఱియుం జమీనులును లెక్కం జూడఁగాఁ జేయుభోగా
జనమే వారల దంచుఁ జెప్ప నగు, రాజ్యం బెట్లు శాసించినన్
జను దాతృత్వము వారిసొమ్మయి ప్రశంసన్ జేయఁగాఁ జెల్లదే?

అది యటుండంగాక,

శా. ఏ సువృత్తులలో మునింగి మతియు దేరిన్ వెచ్చించినన్
గా దాద్రవ్యము శూన్య మెంతయు నశించం బోటు, హిందూవిభుల్
మీఁదన్ జూడక వెచ్చపెట్టినను, నామే యన్నవస్త్రాలకున్
లేదో మా కనునంత సేగి త్వరలో నే కొంతు రత్యల్పులై.

శిష్య—ఆర్యా! ఇది యంతయు నిక్కంబ, వారెంతతఱుఁగనిదాతలైనను,

శా. యోగం బొక్కటి మంచి దైనయెడ సేయూ రేగినన్ జక్కఁగా
యోగించున్, విపరీత మైనయెడలన్ యోగింప, డింతేల, మీ
రెగుం డంబుధిఁగాని కూపమునఁగానీ తుల్య మానీటిసే
తేఁ గల్గున్ గలశం, బదృష్టవశముల్ ధీవర్య సంపాదనల్.

గాయు—ఆయర్థమ్మును నిక్కమే యగుఁ గాని,

మ. పయనం బైనదివంబునుండియును స్వప్నమ్ముల్ భుజస్పందముల్
నయనస్పందము లాదిగా మనకుఁ గానన్ వచ్చు; నీసూచనల్
హయవేదండమహోగ్రహారబహుమానాధిక్యమున్ దెల్పు; నిం
తయు నిక్కం బగుఁగాక; యెందును నిమిత్తంబుల్ ముఖంబుల్ గదా.

శిష్యు—ఆర్యవర్యా! ప్రాకృతజనులంబోలె దేవర స్వప్నమ్ము లనియు శకునమ్ము లనియు విశ్వసించుట కరం బాశ్చర్యమ్ము కలిగించు చున్నయది.

తే. నిదురపట్టమి స్వప్నముల్ నెగడు నొక్కొ, కపుడు ప్రకృతివశమ్మున నదరుభుజమ్ము
లేమి నయనమ్ములేమి యొండేమి దీన, నగుఫలమ్మును లే దన్య మరయ రాగ.

రాయ—ఇయ్యది యింతవఱకు నొప్పుకొనఁ దగినదే కాని, చిరపరిచితానుభవమ్మునన కదా! పెద్ద లియ్యెడల శాస్త్రమ్ములఁ గల్పించి యుంరురు. వాని నింతమాత్రన త్రోసి వేయఁ జెల్లునా? ఇది యిట్లుండనిచ్చి నిష్కళంక బుద్ధితో విశ్వసింపఁదగిన దింకొక్క రహస్యమ్ము వచించెద.

శా. నాకుఁ జాతక మొప్ప వ్రాసె విధికన్నన్ మిన్న మాతంద్రి, యం
దేకచ్ఛత్రవిభుండు గూఁతు నిడు నం చింతంత సూచించె, డి
ల్లీకాంతుండువినాగఁ దాదృశవిభుల్ నే, రేమికా నున్నదో?
యేకాలమ్మున నేమి వచ్చునొ నరుం డెవ్వాఁడు దైవేచ్ఛకున్?

శిష్యు—ఇది మఱియు విచిత్రముగ నున్నయది. విశ్వసించుట యటుండనిండు. తురుష్క కన్యాపాణిగ్రహణంబు లగ్రజాత్యుద్భవుల కేగుణమ్మునఁ జెల్లెడిని;? అంగనలోఁ దమవంటిమహానుభావు లెట్లు కైకొందురు?

రాయ—(ఇంచుక తడ వూరకుండి) ఆచక్రవర్తికిఁ గూఁతు గున్నయదియో లేదో మన మెఱుంగముగదా? ఉండుటయే నిక్కం బేని,

మ. కొనకే మిచ్చిన నేటివర్ణములు లోకుల్ కట్టుఁబా టిట్లు న
చ్చినయట్లున్ బొనరించి "నయ్యదికడున్ శ్రీమంత మావస్తువే"
వని శ్రీకృష్ణుఁడు గీతల న్నుడువఁడే? యాతం డసత్యమ్ము వ
ల్కెనె? లోకేశుఁడు భేదబుద్ధిగలఁడే? క్రూరుండె? దైరాత్ముఁడే?

ఉ. దేశము లెన్ని? యొక్కయెడ దేవుఁడు గల్గి మఱొక్కచోట లే
డే? శ్రుతు లమ్మహామహునివే యగునేన్ మఱి పక్షపాతని
ర్దేశము లేల కన్పడు? విదేశపువారికి ముక్తి లేదె? యే
దేశపువారు ముక్తు లనితెల్పఁగ నా? నటులేని చెప్పుమా.

శా. పాండిత్యం బనఁ దుల్యదృష్టి యగు సంభావించు నవ్వాఁడు వే
దండంబున్ శునకంబు నొక్కగతి, నీతాత్పర్య మొక్కింత నే
గం డేనిన్ మఱి వాని కెక్కడిది సార్వజ్ఞత్వ? మిం తేటికిన్
"చండాలోస్తుసతుద్విజో" స్తనుచు నాచార్యుల్ ప్రశంసింపరే.

ఇంతవట్టును శాస్త్రవిషయం బగుటచే నుపన్యసించితింగాని, ప్రకృతప్రసంగము లోనిది కాదు,

ఉ. ఎంతయు రిక్తులైనమన మెక్కడ? మధ్యమలోకపుణ్యశచీ
కాంతునికూఁతు రెక్కడ? యఖండులబుద్ధులు సైత మొక్కచో
వింతవిధమ్ముగాంచు, నవివేకము చెడ్డది, దానిఁ ద్రోయు నే
ర్పెంతటివానికేని జనియింపదు, కోర్కు లనన్ బిశాచముల్.

ఈప్రశంస యంతయుఁ బెట్టఁగలబచ్చలపామునసామెతవంటిది. (ఆకసమువంకఁ జూచి) సుఖముగ నున్నయదికదా? యని యియ్యెడఁ గూర్చుంటిమి. కాల మతిక్రమించుచున్నయది.

కం. అంబరమధ్యంబును జే, రెం బంకజవల్లభుం డరిగెఁ జల్లఁదనం
బుం బహుదూరమ్ముగ నెం, డం బడి తాళంగలేక నగుహాలుసారన్.

శా. క్రాఁగన్ జొచ్చెఁ దటాకనీరములు, వృక్షశ్రేణిమూలమ్ములన్
డాఁగె న్నీడలు, నూళి బి ట్టెగసె, గాఢం బయ్యె సంతాప, ము
ద్యోగమ్మున్ దిగఁద్రావి హాలికులు పోనూహించుచున్నారు, నే
వేగన్ డగ్గరపల్లె కేగఁ దగు నీవెట్ట న్నివారింపఁగన్.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది... శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వరవిరచితంబగుపండితరాజమ్మునఁ
ప్రథమాంకము.

ద్వితీయాంకము.

(తరువాత విదూషకుఁడు ప్రవేశించును.)

విదూ—(తనలో) రాయలవారితో స్నేహమైనది మొదలు పాదుషాయొద్ద కేగుటయే యిష్టము లేకున్నయది. "రాజును జూచినకళ్ల మొగుణ్ణి చూస్తే మొత్తుకోబుద్ధి వేస్తుం" దన్నట్లున్నది. ఆహాహా! సౌందర్యవిశేషమట్లుండ నాయనవాఙ్మాధుర్యము! ఎంతసేపు వినినను తనివితీఱదు. దీనికేమి? ఆశక్తియెట్టిదో! ఒకసారి విన్నంతనే యేభాషయైనను తూ, చా తప్పకుండఁ జదువును. పాపము! ఈప్రజ్ఞచేత నేకదా మొన్న గుఱ్ఱపుఖాసుదారుఁడును నేనుఁగుమావటీఁడును బెట్టికొన్నకలహములో నిష్కారణ మాయనకు సాక్ష్యము వచ్చినది. దిక్కుమాలినవిధవలు నీళ్లకుఁ దోలికొనిపోయినవాళ్లొకదానిమీఁద నుండి యొకదానిని దాఁటించుకొనుట యెందుకో? గుఱ్ఱము లాఘవము కలది గనుక దాఁటును గాని, యేనుఁ గెట్లు దాఁటు ననుకొన్నాఁడో? పోనీ యెవరును దొరకనట్లు లీపండితుని సాక్షిగా నెందుకు వేసికొనవలెనో? అయిన నేమి? అదియుఁ బ్రభువర్ణనాకాంక్షి యగునియ్యనఘునికి ఫలకారియే యయినది. ఇంతకుఁ గఠినుఁ డైనను దండనాధికారి బహురసికుఁడు; తాఁ గనుఁగొన్న వెంటనే యీయనకవిత్వశక్తిని పాదుషాకుఁ దెలియఁబఱచినాఁడు. పరోపకారపారీణుల యభిప్రాయము లిట్టివియేకదా? లేనిచో నితఁడు పండితుఁ డని యెంతకాలము చెప్పినను దర్శన మగునా? ఇప్పుడో! యెందుకో చెప్పినట్లుండినను విధిగా దర్శనము కాఁగలదు (కొంచెము సేపూరకొని) లవంగి కెట్లు తెలిసినదో యీతనిసంగతి? ఎల్లని యొకసారి తనయుద్యానవనమునకుఁ దీసికొని రమ్మని తన చెలికత్తియ మల్లికచేఁ గబురు చేసినది. కొంపతీసి చూచినపిమ్మట మోహింపదుకదా! (స్మృతినభినయించి) అయ్యో! నాముసలాగ్రబుద్ధి కాలినట్లే యున్నది. అప్పటి కప్పుడే మఱచితినే. ఆపెకలలో నెవరో పొడకట్టియచ్చొత్తినట్లీయనవిగ్రహమునే చూపి పిలువని పేరంటముగా దూతికాత్వ మొనరించి మోహము కలిగించినదఁట! యని కూడ నిన్న నాబానిసకూఁతురు నాకుఁ జెప్పియే యున్నది. ఇఁక నేమి? సర్వవిధములచేతను నీబ్రాహ్మణునిగొంతు నేతనే పడ్డది. అదృష్టకాలము వచ్చునప్పటి కన్నియు నిట్లనుకూలించును కాఁబోలును; కాని, యుగ్రకులజుఁడును నఖండపండి

తుండును నగునతం డీనీచురాలి నంగీకరించునా? అంగీకరింప కేమి? పాదుషాకూఁతు కన్న నెక్కుడుసంబంధము దొరకెడినా యేమి యీబ్రహ్మచారికి? ధారాళముగా వివాహము చేసికొనఁ డేమో కాని రహస్యమున కభ్యంతర ముండదు. ఏది యె ట్టయినను నియ్యది నాప్రాణముమీఁదికి వచ్చినది. పాదుషాకుఁ దెలిసిన నో నే నేమి యుత్తరము చెప్పఁగలుగుదును? "నందో రాజాభివిజ్యతి" తల్లిగండ ముండవలెను పిల్లగండ ముండవలెను గాని మంత్రసానిగండ ముండదు కదా; ఎట్లయినను నొకసారి యుద్యానవనమునకు మాత్రము తీసికొనిపోవుట నాకుఁ దప్పదు. అట్లు చేయనిచో నిప్పుడే నా కావలనఁ జిక్కు తటస్థించును "అటునుండి నరుక్కు రా"మ్మన్నట్లు, పయిదానికిఁ జూచుకోలేక పోదునా? పోయి యాయనతో నీవిషయమును గొంత ముచ్చటించెదను (కొంతనడిచి) అయ్యో! రాయలవారిశిష్యులు అందఱును నొక సారియే బయలుదేరినారే (శిష్యులు ప్రవేశింతురు) వీరి నడిగెదను (ప్రకాశము) అయ్యవారేమి చేయుచున్నారు? పాఠములు చెప్పకొనుట యైనదికాఁబోలును.

శిష్యు—లేదు, గురువుగారేదో యాలోచించుచుఁ బిలిచినను పరాయత్తచిత్తులై నిన్నటి సంధ్యాకాలమునుండి మాకుఁ బ్రత్యుత్తరమే యీయరు.

విదూ—(తనలో) కారణ మేమయి యుండునో! (ప్రకాశము) మీ రిప్పు డెక్కడికి?

శిష్యు—ముగ్గురమును వేర్వేఱుగా పను లుండియే బయలుదేరితిమి. ఒకరు కూరలకును మఱియొకరు తండులములకును, వేఱొకరు స్వకార్యమునకును.

విదూ—మీకు రొక్కమే దినవెచ్చ మిచ్చుచున్నారు కాఁబోలును. సరే, ఇవి స్వకార్యములు కావా? "తృప్త్యర్థ"గా మీరే భోజనము చేసెదరు, పేరుమాత్రము గురువు గారిది.

శిష్యు—పుస్తక మొకటి కావలసియున్నది. అదిస్వకార్య మన్నాను; అంతే అన్నియును స్వకార్యములే, కాకేమి?

విదూ—ఉత్తరగీతలా? రతిరహస్యమా? దాని పే రేమి?

శిష్యు—(నవ్వి) మహాపండితుఁడవు, నీ కన్ని పేరులును వచ్చునే! మేము త్వరగా వచ్చి వంటఁ జేయవలె మమ్మును విడిచిపెట్టుము.

విదూ—వెళ్లుదురుగాని "విధవానాంవితంతూనాం కాగతిఃపురుషోత్తమ" తరువాత "అహంవిద్యార్థిరూపేణ" అనియా? లేక "సన్యాసిరూపేణ" అనియా పాఠము? కొంచెము చెప్పిపొండి.

శిష్యు—ఇది యెందులోనిది? మే మెన్నఁడును విన లేదు.

విదూ—(పెదవివిరచి)ఇదే మీపాండిత్యము ? ఉత్తరగీతలలోఁ గృష్ణమూర్తి నర్జునుఁ డడుగఁగా నమ్మహానుభావుఁడు చెప్పినసమాధానము.

ష్య— సరే, మమ్మును పోనిమ్ము ప్రొద్దు పోవుచున్నది. (నిష్క్రమింతురు.)

విదూ—(తనలో) ఇప్పుడు నాకు మఱియు వీలుగ నుండును. "లంజెకుపిల్లతగులాట" మన్నట్లు వీళ్లు లేకపోవుటయే మేలు. త్వరగాఁ బోయి వీళ్లు వచ్చునంతలోఁగాఁ గార్యము నెఱవేర్పవలెను (ముందుకునడిచి) ఇదుగో! అయ్యవారు నివసించుమాడుగు (చెవియొగ్గి) లోపలనాయన యేదియో శ్రవణసుఖముగఁ జదువుచున్నట్టు లున్నది. అది యిక్కడనుండి వినుటయే మెఱుఁగు గాని దగ్గర కేగితి నేని యాయన మానివేయు నేమో! (ఒక్కెడపొంచివినును) (యథానిర్దిష్టముగా రాయలు ప్రవేశించును)

రాయ—

తే. యవని నవనీతకోమల నహహ యొక్క,సారి శయ్యకు రాఁదీయఁ జాలువాఁడ
నేని నంగనవన మేల? యితర మేల? యవనియే హెచ్చు దీని కేదైన లొచ్చు.

విదూ—(తనలో) వెదకఁ బోయినతీవ కాళ్లకుఁ దవిలిన ట్లీయన పడుచుఁదనపుబాధ వెళ్లఁబోయుచున్నట్టు లున్నదే. ఈయవని యేయవని యైయుండునో? (మరలవినును)

రాయ—

శా. ఏ దంతస్థులమేడపై కలువ తా నేహేతువో వచ్చె, నేఁ
జూడన్ గూడునె నిష్కళంకుఁ డగునజ్జుం బోలె బా ట్లింతలే
కే డాల్గుక్కడి దానినెమ్మొగము? పోనీ న న్నొకింతేనిఁ దాఁ
జూడన్ జాలెనె? చక్రవర్తిసుతచూచుం బాటియే మాదృశుల్.

విదూ—(తనలో) నిక్కముగ నీయయ్యవారిబుద్ధి పెడతలఁ బట్టుటకు మనచక్రవర్తి కూఁతురే కారణము. పాప మీయన "యూపెతన్నుఁజూడదలే" దని భ్రమించుచున్నాఁడు. స్వప్నదర్శనమే కాక ప్రత్యక్షదర్శనముకూడ నైనది. (మరలవినును)

రాయ—

శా. నన్నుం బోలెడివార లెందఱిల నుండన్ బోరు? వా రెల్లరున్
దన్నే చూచెను దన్నె చూచె ననుచున్ దర్శింపఁగాఁ జెల్లునే?
యన్నారీమణి చూచె నేనియును; నాయక్షిప్రసారంబు సం
పన్నాకూతమొ? కాదొ? యన్యులమతుల్ ప్రత్యక్షముల్ కావుగా.

తే. కవులతిశయోక్తి వర్ణింత్రు కావ్యములన,టందు రెఱుఁగమిఁగొంద,ఱయ్యతిశయోక్తి
యిప్పురముచొప్పు నిక్కన్నె యొప్పుగనిన,కవియలంకారములనుండి కడకుఁద్రోయు.

విదూ—(తనలో) ఇంక నే నెంతయుఁ గృతార్థుఁడనే, రాచకన్నియ ఛీవాట్లు నాకుఁ దప్పినవి, కానియితనింగొంతసేపు చమత్కరించి కికురించెద (దగ్గరగాఁ జని ప్రకాశము) సాధు! సాధు! జగమ్మునఁ బెక్కండ్రు పండితశ్రేష్ఠు లుండినను బండితరాయ లనుబిరుదమ్ము నీకే యొప్పుఁ దగినది.

రాయ—(తత్తరపాటుతోఁ దేరఁజూచి) చెలికాఁడు కాఁబోలును ఏమి యీదిన మింత యాలస్య మొనరించితివి ?

విదూ—నే నిప్పుడే రాలేదు, వచ్చి చాలసే పైనది. మీ రెవ్వియో యొంటిపాటున శృంగారపద్యములు చదువుచుండుట విని యంతరాయం బగునని లోపలికి రానొల్లక యాగవాత్కముదరిఁ గూర్చుంటిని.

రాయ—(తనలో) ఇఁక నీపరిహాసకునకు సర్వము నరఁటిపం డొలిచి చేతి కిచ్చినట్లయినది. "మల్లక్షంనప్రకాశయేత్" అనుటవలన వీనితో మునుపటికన్న నెక్కుడు స్నేహ మొనరించు టట్లుండ, నీమనోరథంబు వీనివలన నెఱవేర్చికొనఁ బ్రయత్నింపవలయు. (ప్రకాశము) చేయి పట్టికొని

సఖా—శా. ఏ వైదేశికుఁడన్, జిరమ్మునకు నా కీవీట నీ వెట్టులో
దైవప్రేరణ మిత్ర మైతివి, సమత్వం బాపదన్ సంపదన్
భావింపన్ దగు మైత్రి యున్నయెడ, నాభావంబ నీభావ, మెం
దే వేఱౌగతి నూహచేసెదుసుమీ ? దేహం బొకండున్ వినా.

విదూ—కవిశిఖామణీ! రహస్యగోపన మొందుదకు, నావలన మీ కేకార్యమ్ము గానున్నను నయ్యది సాధ్యాసాధ్యవిచారమ్ములేకయే సమకూర్చెద. నింతులకుఁ బ్రమాణపత్రికఁ గూడ నీయఁగలను.

రాయ—చెలికాఁడా!

తే. తనరహస్యంబు నొరులు కైకొనక యుండ, డాఁచుగతి నెవ్వని దివండు డాఁచునో వి
ధాతృసృష్టిని వారలే తగుదు రయ్య, మూల్య మగుమిత్రశబ్దార్థమును వహింప.

విదూ—మహాభాగ ! తమరు వచించినట్లు తనరహస్యముంబలె నితరునిరహస్యమును గాపాడువాఁడు వానికి మిత్రుఁడే యైనచో, నేను నారహస్యమువలెనే యితరుల రహస్యమును గాపాడ నేర్తు.

రాయ—(నవ్వి) "మరువదుశీనరేషుజలం" అనునట్లు "నారహస్యమునుం గాపాడుకొనవేర నే నొరులరహస్య మంతకంటెఁ గాపాడ నేర" ననియా యేమి నీయభిప్రాయము ?

విదూ—మీపాండిత్యము రేపు ఘాసుపాదర్శనమునకు వెళ్లినప్పుడు చూపుకొనుఁడు; నా యొద్ద మాత్రము ప్రకటింపకుఁడు. అంతగీర్వాణ మెందుకయ్యా మాటలాడునప్పుడు? తిన్నగా మాటాడ రాదాయేమి ?

రాయ—(తనలో)వీడిక నెంతవిసరికొట్టినను గొట్టినవాఁడే. అయిననేమి, "కార్యార్థినఃకుతో గర్వః" అనికదా మన మిప్పు డూహింపవలసినది (ప్రకాశము) గీర్వాణమైనను ఇది సర్వసాధారణమైనమాటయే, ఎడారులయందుంబలె నుశీవరదేశములయందు జలము కలదు; అనఁగా, నక్కడను నిక్కడను గూడ లేదనియభిప్రాయము.

విదూ—ఇప్పుడు తెలిసినది. ఒకరిమాట కేమిగాని నామాట నైనను నితరులతోఁ జెప్పఁ దలంచుట నేర్చికొనుటకుఁజిరకాలముపండి యత్నించుచున్నాఁడను. ఇందునకై ప్రత్యేకించి మూఁడుసారులు కాశికి వెళ్లి వచ్చినాఁడను. ఎంతపరిశ్రమ చేసినను క్రియ మాత్రము కట్టినది కాదు; ఇందునకేకదా, తమతో స్నేహము చేయుటకుఁ బ్రతిదినమును వచ్చుచున్నాఁడను? పోనిండు వృథకాలక్షేపము చేయించుచుంటిరి కాని నాకీ నువుగింజలో నోటి నానసీయలేని లోపమును వారించునుపాయమును దెల్పకపోతిరి గదా, అట్లయినచో నియ్యెడ మీ కెంత యుపయోగించును జెప్పుఁడు ?

రాయ—(దైన్యముతో)

తే. హాస్యమున కిది వేళగా దని యెఱుఁగుఁగ, వంతరంగమ్మునఁ గలచింత యెఱుఁగు
దేను వైదేశకుఁడ దిక్కు లేనివాఁడ, ననియెఱుంగుచు విటు లేఁచ నగునె నీకు.

విదూ—ఓహో! యిదిమఱియుం బాగుగ నున్నది. ఘాసుసాకూఁతురఁట! బోడిబాపఁడఁట! యెక్కడి కెక్కడ! నక్కెక్కడ! దేవలోక మెక్కడ! యెవ్వరు విన్నను నోటితో నవ్వరు.

రాయ—(గడ్డమువట్టికొని) బిగ్గరగా నఱవకుము, ఇది యెవ్వ రెందునకు వినవలయును.

చ. కమలిని కర్కుఁ డెట్టిచెలికాఁడు ? కుముద్వతి కబ్జుఁ డెట్టిచు
ట్టము ? విరిదీవ కెక్కడికటాక్షము భృంగముపై ? సుకొక్కుచో
నమరు సుకొక్కుచూ, పతివలైనను బూరుషులైన నెందుఁ బ్రే
మము గలచోట లేమి యనుమా టటు లుంచుము గాంచ రెద్దియుఁన్.

తే. వంక రగుమాత్రఁ జంగురువాని కేమొ? చెఱకురుచి కణుపులకల్మిఁ జెడునె? శబ్ద
దోషమున గీతి కొందేని దొసఁగుగలదొ? దయితుదారిద్ర్యమతివచిత్తము విరచునె

విదూ—మీచదువున కంతకును ఫలితార్థము నేను సౌందర్యవంతుఁడగు పండితుఁడను కవిని గనుక న న్నాకన్నియ విధిగా వరింపఁ గలదని తెలినది. తథాస్తు. అట్లే

కానిండు, మాటలకేమి? కానితే నక్కఱలేదుకదా. వెఱ్ఱిచదువు చదువక నే వడుగు మాటకు సదుత్తరము చెప్పఁడు. మీలో మీరిట్లు సొలుత్రావుమాత్రమేనా? లేక మీ కెక్కితమునకైన నప్పద్మాక్షియభిప్రాయంబు పొడకట్టెనా?

రాయ—(కొంచెము ధైర్యముతో) అట్లడుగుము వృథాకోలాహలమ్మునకు మొదలుపెట్టి మిత్రకార్యవిఘాతుకుఁడవు కా నెంచకుము.

ఉ. మాడుగుమీఁద నుండి నను మానిని ప్రేమరసమ్ము చిల్కఁజూ
డనిదాడ్కిఁ జూచె నిది సూచనయౌఁగద? యింతమాత్ర నే
నీడిగిలన్ బడన్; విను మిదేగ జాతకమందుఁ గొంత యీ
జాడ లిఖించెఁ దండ్రి; యది సాయ మొనర్చెడి దీనికిన్ సఖా.

విదూ—అట్టిగట్టినమ్మిక మీ కున్నచో నీనాఁ డొకపరి యానాతిదృక్పథమ్మున మిమ్ముం బడవైతునా? పిమ్మట మీయదృష్టము. నా చేయునుపకార మింతకు మించి యుండదు.

రాయ—(అభిలాషతో) సఖా! అది యెట్లుసంఘటించెదవు?

తే. మఱల నొకపరి నాకు నమ్మగువమిన్నఁ, గనెడిభాగ్యమ్ము ఘటియింపఁ గలిగె దేని
జాలుఁ దన్మాత్రమునన నాజన్మమునకుఁ, దగినఫల మందినంతసంతసము గాంతు.

విదూ—(నగుచు) ఇవి యేటిమాటలు? దర్శన మైనపిమ్మట స్పర్శనము కావలయునందురు; అదియు నైన మతియొక్కటి లోటగును. ఎవ రెఱుగని వీమాటలు.

రాయ—చెలికాఁడా! అంతవఱకేలగాని,

తే. యవనినవనీతసమతాపయమనిరమణి, ఊహిఁ ఊహియనునమ్ముతో క్తులొప్పులొలుకఁ
గమనుఁగా నెంచి యొవనియంకమునఁ గులుకు, సుఖము లెల్లను వాని నే సుము జగాన.

విదూ—సరే, ఇక్కడికిఁ దేలినది. “చల్లతేగ పొమ్మన్న, పెరుగేని యువడ్డింపు” మన్నట్లున్నది. అప్పుడే యెంతవఱకు దేకినదో చూడుఁడు మీ యురాశాపిశాచము?

రాయ—(సంశయముతో)

చ. ఎఱుఁగుదుఁ జక్రవర్తిసుత యొక్కఁడ! యొక్కఁడి నే నటంచు, మీ
రెఱుఁగుదు, మంచిచెడ్డ లవియెల్ల నెఱుంగుదు, నైన నేమి? నా
యొఱుక యడంచి కోరిక లనేకములై మన మత్తలోదరీ
పర మొనరించె, నెట్లయినఁ బ్రాణము దక్కుట దుర్లభంబిఁకన్.

విదూ—(తత్తరపాటుతో) ఓ విశ్వనత్తేభమా! మీప్రాణమునకు నాప్రాణ మడ్డువైచెద. మీ కింక నధైర్యమెందుకు?

రాయ—పరోపకారస్వభావముగల యోపిచ్చివాఁడా! నాతాత్పర్యము చక్కఁగా దెలిసికొనుము.

తే. అత్తలోదరిపొంగు కొ, దయిన నగును, నుభయపక్షములను బ్రాణ మూడు నిజము
మన్మథుం డాద్యపక్షాన మరణహేతు, వన్యపక్షమున నిమిత్త మవనిభర్త.

విదూ—(గర్వముతో) నాకు మీయభిప్రాయమునుం దెలిసికొలేకపోవుట యనునపయశం బొకటియా? పిరికికవీశ్వరుఁడా! నేనుండ షాముషాగాని గీడుషాగాని మన్మథుఁడుగాని కిన్నథుఁడుగాని నీమేన వ్రాలిన యీఁగకైన నపకృతి యొనర్పఁ గలుగునా?

రాయ—(తనలో) ఏమి వీనిప్రాగల్భ్యము. పరిహాసస్వభావమున ననియెడిపిచ్చిమాటలు కావచ్చును. ఏమో! అన్నియునునట్లుండు ననియును ననుకొనఁగూడదు; కాని నమ్మకము మాత్రము కుదురదు. "హాస్యగానికిఁ దేలుగుట్టి" నన్నట్లున్నది. కానిమ్ము. మాటలసందర్భముంబట్టి చూచిన నిజ మెంతో తెలియకుండెడినా! (ప్రకాశము) షాముషాయొద్దఁ జనవుండుటంబట్టి యతనివలనం గాపాడినను గాపాడుదువు కాని మన్మథుఁడు నీకెట్లు వశుఁడగును.

విదూ—(తనలో) ఇఁక నాయెఱిఁగినవిధమ్ము చెప్పి యితనిం గొంత యూరించెదఁ (ప్రకాశము) అపరమన్మథావతారుండ వనఁదగినయోపండితాఖండలా? నిన్నొకసారి తనయుద్యానవనమ్మునకుఁ దీసికొనిరమ్మని నీమనఃప్రేయసి యిదివఱకే సఖీముఖమున నన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నది.

రాయ—(తనలో) ఇతనిమాట లెంతవఱకు సత్యములో నిర్ణయించుట కడుఁ గష్టము కదా? (ప్రకాశము) సంతతపరిహాసాదరముగలయోమిత్రమా! నీమాటలు నేనే వనినమ్మ నేర్తును.

ఉ. ఇంతకుమున్నుఁ గొండొకయు నీవిధయమ్ము నెఱుంగ నట్లు నా
చెంతనటించు టేఁ? మిపుడు చెప్పెడిమాటలచంద మేమి? యా
వంత యు నీనువాక్యములయందలియర్థ మెఱుంగఁజాల, న
న్నింతకుఁ బాల ముంచెదవొ? యేటను ముంచెదొ? నీయధీనుఁడఁ.

(తన్నుద్దేశించుకొని)

ఎక్కడివేఁగిదేల? మిట కేటికి వచ్చితి? నెందుకోసమై
యక్కట! యిప్పు డిక్కరణి యత్న మొనర్చుచునుంట? షాముషా

యెక్కడ? కూఁతు రెక్కడ? మహీసురవంశకళంక మైననే
నెక్కడ? నాదుపాండితి యదెక్కడ? మోహ మదెంతకున్ దగున్.

(నిట్టూర్పునిగిడించి)

చ. కులము నతిక్రమించు టొకగొప్ప గఁదోఁచ దఖండపాండితిన్
గలిగిన తెల్విఁ బోనడఁపఁ గల్గుట కొ దొకగొప్ప, మానమున్
దొలఁగుట కొరి ముందడుగు దూఁగెడిఁ బ్రాణము గడ్డిపోఁచకున్
జాలుకనయయ్యె నియ్యవనసుందరినిన్ దర మేనుఁ బంపఁగన్.

విదూ — ఓ హోహో! యివియేటిమాటలు? నాలుకచిగురునుండివచ్చెడివో? లేక నాభీస్థానమునుండియే బయలు వెడలినవో? చతుస్సముద్రముద్రితధరావలయమ్ము నేకచ్ఛత్రమ్ముగా నేలుభాగ్యసాకూఁతును తనంతన పిలువనంపె నన్నమాట యీకులగోత్రములన్ దెచ్చిపెట్టినయది కొఁబోలును.

రాయ — మిత్రమా! మతియొకలాగున నూహింపకుము.

చ. జప మడఁచున్ దప మ్మడఁచు సత్య మడంచు నడంచు యోగ్యతన్
జపలతఁ బెంచుఁ బెంచుఁ నలసత్వ మగణ్త మేని కామ మ
న్నపుడ, డొగణ్త మ్మయినయయ్యది యెయ్యది సేయ నోప, దే
వపుగను లైనకాంతలకె వంగుచుందురు యోగు లందఱున్.

ఉ. కట్టియ లన్న బంగరువుకన్నను నెయ్యెడ మేటి, యింక నే
పట్టనమందు నేఁ నొకబ్రాహ్మణుఁ గాఁడరు నీటికన్న, ని
క్కట్టులకున్నివాస మనఁగాఁదగు నిప్పరినుండి మున్ను నే
నెట్టిప్రయత్నమున్ సలిపి యేమిప్రయోజన? మేగన్నెఁగా.

విదూ — ఇంతమహైశ్వర్యమ్మునకు నోఁచి యందువలె వచ్చినట్రోవ నెట్టులేగెను?

రాయ — (సిగ్గుతో) ఏ మట్టులంటివి? మన కిప్పుడబ్బిన మహైశ్వర్య మేమి?

విదూ — ఏమా? భగవంతున కైనను సులభంబునఁదగు మాభాగ్యసాదర్శనంబు కానుండు టట్లుండ నేరికి నలభ్యమ్ము లగు నాయనకామితమూపుణ్యఫలను నభాగ్యగతుండవై యిప్పుడో యిఁకనో యఖండసామ్రాజ్యపదవి నందనుంటివి. పైపెచ్చు మంచిమంచిపక్వాన్నములతో ఘృతకుల్యలను దధికుల్యయు నగునట్లు మునిఁగి తేలుచుంటివి. పుచ్చె పూసినదాయేమి? ఇంతకంటెఁగావలసిన దేమి?

రాయ — (చిఱునవ్వుతో) అద్యంతములు నీవు చెప్పినటులే కావచ్చును; కాని యొక యనుభవమును వచించుచున్నాఁడను. ఈజగత్స్వభావ మేమో! “ అకసమునఁబువ్వు

లున్నవా ?" యని యడుగ "లే" వనరు సరికదా "అయ్యవి సర్వసామాన్యపుష్పముల వంటివి కా" వనియు "వానితావి యంతకన్నవిలక్షణ" మనియును దేగ వర్ణించి పృచ్ఛకు నభినందింపఁ జేసి కొండ నెక్కింతురు. ఇయ్యెడ నురులదోస మేముండును ?

మ. తనయస్మించినదానికిన్ దగినచందమ్మెవ్వఁడే నాడు వా
నిని నమ్మన్ మనసొప్ప దైననతఁడే నెమ్మిన్ జనింపంగ నే
ర్చు నొకం డెవ్వఁడుగాని దాని కతివైరుధ్యమ్ము మై నిక్కమై
నను జెప్పన్ బ్రతికూలుఁడా మనసుకన్నన్ వక్ర మొం డున్నదే.

విదూ—నే నెంతపరిహాసస్వభావము కలవాఁడ నైనను నిప్పట్టున యథార్థపరిహాసకునిగా నన్ను విశ్వసింపుఁడు. మీ రిట్లు వెనుకకు ముందుకు నుయ్యెలలూఁగు చుంటిరి కాని నిష్కళంకహృదయుఁడైన మహానుభావుఁ డితఁ డొక్కఁడే యని నాయశస్సు జగములఁబడి వెలుగుచున్నయది. మీ కంతనమ్మిక లేనిచో నన్నుఁగుఱించి యెవరి నేని కొంచెము ప్రశంసించి చూడుఁడు. నాకుజ్యోతిశ్శాస్త్రమునఁ బూర్ణపాండిత్యము. అందులోఁ బ్రశ్నభాగము మఱియును ముఖ్యమైనది. విచారించిచూడఁగా నక్కన్నియ మిమ్ము మన్నించుననియు ఘాసాకూడఁ గిక్కురుమనక యందులకంగీకరించునని యుం బొడకట్టినది.

రాయ—(నవ్వి) మిత్రమా! నీవు ప్రశ్నశాస్త్రమునఁ బండితుఁడవు కదా. నేను నిన్నడుగనిదే యెట్లు విచారించితివి ?

విదూ—ఇది మఱియుఁ జక్కఁగానున్నదే. ఇంత సేపటినుండి వెళ్ళఁ బోసినసోది యంతయు నేమాయె ? నన్నే నే నెఱుఁగను. నిన్నెట్లెఱుఁగుదు నన్నట్లు ఉన్నది

రాయ—అది కాదు. ప్రశ్నకు దక్షిణాతాంబూలసహితముగా వచ్చి కదా పృచ్ఛ చేయవలసినది.

విదూ—ఇదా ఇవి యన్నియును దానివలన జీవించుమీవంటికుక్షింభరులకుఁ గాని జగదేకచక్రవర్తి యెవరో యెఱుఁగనివారు సహితము నన్నెఱుఁగునట్లు ప్రభుత్వ మాచరించుమహారాజును; నాకా ?

రాయ—ఎన్నివిధములఁ జూచిన నొకమాటయైనఁ బరిహాసములేక చెప్పవు కాఁబోలును, ఐన నేల కాదనవలయును. "మంచిమాటలకుఁ జెవు లొగ్గవలయు" నని కదా పెద్దలు చెప్పుదురు, కాని

క. జాతియు నొక్కటి కాదఁట, నీతియునుఁ భిన్నమఁట గణింపఁగ నతఁడే
ఖ్యాతు న్నా కిదు నఁట యిది, యేతీరున నమ్మవచ్చు నెవరు నుడివినన్.

విదూ—ఓహో! యింత వెఱ్ఱివానిని నే నెందును జూడ లేను. మీశాస్త్రిపాండిత్య మే
మైనదయ్యా? మొదట స్త్రీపురుషులకుఁ బరస్పరజాతిభేద మున్నదా? లేదా?
అట్టివారి కెట్లు నైక్యము ఘటించుచున్నదో?

రాయ—చెలికాఁడా? చక్కఁగాఁ జమత్కరించితివి. చదువుకొనిన నెంతబుద్ధి
మంతుఁడవేని యగుదువు.

విదూ—చమత్కరించుటే యనుకొంటిరా? యేమి? మనకు వారితో సంబంధము తగునా?
యనిసంశయించుటకు మాని "వారు మనకుఁ గన్నియ నిచ్చుట కంగీకరింప"
రనుట కేవలము పొరబాటు.

రాయ—అగును; నీవన్నమాట సత్యమె.

కం. మనలోన నన్యవర్ణమ్మునికికి నంగీకరింప, మొకఁ డెల తెమం
తన యెల్ల కులములను బ్రయ,తనమునఁ గలిపికొన నెంత్రు తారు తురుష్కుల్.

విదూ—వహ్వా! మీకును మంచిలోకజ్ఞానమే యున్నదే! మీదియింతయుఁ బురా
తనపు ఛాందసపండితులవైఖరి కాదు.

రాయ—మనకేనియు నంతదూష్యము కాదుసుమా.

తే. శూద్రకన్యకఁ దనుకనచూపె మనువు, వెంకటేశ్వరుఁ డంతటివేల్పు యవన
కన్యకను బెండ్లియాడి మార్గమ్ము వెట్టె, పుడమివేలుపు లంత కెక్కుడె తలంప.

విదూ—భేష్ ఇఁక నేమి? శాస్త్రముకన్న మనకుఁ గావలసినది శిష్టాచారమే కదా? ఇందు
సందియ మెక్కడ?

రాయ—ఎక్కడనా?

తే. శాస్త్రములు నుండు నాచారసరణు లుండు, లేక యుండిన నిపుడు గల్పింప వచ్చు
మొదట ఘటనంబు నిక్కమై మొనసె నేని, యడ్డు నేయవి ? యటసందియమ్ము గాని.

విదూ—ఘటనంబునకుం గాక యక్కన్నె ని న్నేల పిలువ నంపించెనో?

రాయ—మిత్రమా!

మ. పిలుపే సందియ మంత నిక్కమయినన్ వే తెవ్వరిం గూర్చియో
కలయే గంటినొ నాముదమ్మునకు బొంకన్ బూనితో మింటఁ బూ
వులు జన్మించునె? యెండమావుల జలంబున్ గల్గునే? గర్భరి
క్తుల కెల్లన్ దలమానికంబ నగు నాకుం గోర్కు లీడేఱునే.

తే. పుట్టు నంతంతన యడంగుఁ బొడము మరల, నంతలోనన నశియించు వింతకోర్కె.
లతిదరిద్రుల కెందు బాల్యమునఁ గురుల,కుం జెడినకుల కొంతలకులుకు లట్లు.

విదూ—మీ రీసంశయము లిట్లు వెళ్లఁ బోయుచునే యుందురు. నాకు భుక్తికివేళ కావచ్చినది. "ఈనాఁటిసాయంకాలమునకు మిమ్ము వెంటఁ బెట్టుకొనివచ్చెద" నని రాకన్నియకు వార్త నంపించెదను, (తెరవంకఁ జూచి) మీశిష్యుఁడు మిమ్ముస్నానమునకు లెం డనుటకుఁ గాఁబోలును వచ్చుచున్నాఁడు.

(శిష్యుఁడుప్రవేశించి)

శిష్యు—(తనలో) ప్రతిదినమును నీవేళకు నభ్యవహార మగుటయే కాక యొక్కింత విశ్రమించుట గూడ నయ్యెడిది. ఈదిన మీవఱకు స్నానమునకే లేవక ప్రచండమిశ్రునితో నేదియో యాలోచించుచుఁ గూర్చున్నారు. పోయి విన్నవింతునా? పదార్థములు చల్లనాఱిపోవుచున్నవి. ఇంకను పార్థివలింగార్చనము మిగిలియే యున్నది. (సమీపమునకు వెళ్లును)

రాయ—(విదూషకునితో) మావిద్యార్థి వచ్చుచున్నాఁడు. ఇఁక నీప్రసంగము మన కుచితము కాదు. అట్లే యొనరింపుము పొమ్ము. (శిష్యునింజూచి) ఇదిగో వచ్చుచున్నాఁడను నీవు రానక్కఱ లేదు. వెళ్లుము.

చి—శిష్యోత్తము. ఇంకను దమరు యమునకుదయ చేయవలయును గాఁబోలును. పార్థివలింగార్చనకుఁ బుష్పములు సిద్ధము చేసియుంచితిని.

(నిష్క్రమించును)

విదూ—(మెల్లఁగా) మీ రీవిద్యార్థుల నెంతునకుఁ దీసికొనివచ్చినారు? వీండ్రు మీసాయంకాలపుఁ బ్రయాణమునకు నంతరాయము గాకుండమాత్రము చేసికొనుఁడు. నేను బోవుచున్నాను (నిష్క్రమించును).

రాయ—(తనలో) నాకు స్నానమును దోఁచదు పానమును దోఁచదు. వీఁ డతివంచకుఁడు, అయినను గడునమ్మికగలవానివలెఁ జెప్పుచున్నాఁడు. ఏదో వీని యొద్దకుఁ గొంచము నావిషయమై వార్తమాత్రము వచ్చియుండుట తప్పదు. లేనిచో నంతఃపురజనులు సంచరించునుద్యానమ్మునకుఁ గొంపో నేర్చునే. కానిమ్ము "యద్భావి తద్భవత్యేవ" (నిట్టూర్పునించి)

ఉ. ఈవిషయమ్ము మానుకొనులే కడుసౌఖ్య మటంచు నెంచి లో
నావిధి చేయ నిశ్చయము నందినయంతన మోహ మగ్గలం

పైబె వెనువెంట సంటు నటు తైనను జేయుదు నన్నఁ దోడనే
భావము వేనవేలు ప్రతిబంధకముల్ గనఁ జేయు నద్దిరా.

(నిష్క్రమించును).

గద్య.

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వరవిరచితంబగు పండితరాజమ్మున

ద్వితీయాంకము.

తృతీయాంకము.

(తెరలో)

మ. అదె సంధ్యాసతి సానురాగ యయి తా నయ్యోశ వెల్గొందె నె
మ్మది దానిన్ గుఱియించెనో? యనఁగ సంబంధించెఁ దావృత్తుఁడై
యదనున్ వ మ్మొనరింప కర్యముఁడు, తా నవ్వారిమోహాంపుసం
పద సూచించెను నాఁగఁ జీఁకటియుఁ బర్వెన్ జొచ్చె నల్దిక్కులన్.

ఇది చూళిక.

(అనంతర ముద్యానవనములో లవంగియును, జెలికత్తెయగు మల్లికయును, రాయలును విదూషకుఁడును వెనువెంబడి చెఱియొకచోటుగాఁ బ్రవేశింతురు.)

లవం—(తనలో) హృదయమా! కాల మతిక్రమించుచున్నయది. ఇఁక నీయాశ నిరాశ యగుటకేమి సందియము. (ప్రకాశము) చెలీ! మన మీపాటికి వెనుక కేల మరలఁ గూడదు?

మల్లి—ఏమి యీనాఁ డింతతత్తరపడియెదవు? మన ప్రచండమిశ్రుఁ డప్పండితసార్వభౌము నియ్యెడకున్ దోడ్కొని వచ్చువేళ కావచ్చినది. ఇఁకఁ గొండొక తాళి పోవుదము.

రాయ—సఖా! అటు గనుఁగొనుము.

ఉ. చీఁకటి పోవుచున్నయది శీతకరుం డుదయించుచున్నవాఁ
డేకడఁ జూడ వెన్నెలలు హెచ్చెఁ దొండగె నిఁ కేటిమాట యా
కోకకుచం గనుంగొనెడికోర్కె ఫలించునె? యింతసేపు తా
రా కెటు లూరకుండు ననురాగము గల్గుట నిక్కమేనియున్?

విదూ—మన మిప్పుడకదా! యిందులకు వచ్చితిమి. ఇంతలోనే యింతతత్తఱపాటా? ఎంతయనురాగము గలదైనను బ్రథమసమాగమమున "భర్త నెదుర్కొనవచ్చు" నని నేను విన లేదు. మీరు మహాకవీశ్వరులు మీ రెక్కడ నేని యట్లు చదివి యుందురేమో!

రాయ—సఖా! నాతాత్పర్యము చక్కఁగాఁ దెలిసికొనక యేల వృథాపరిహసించెదవు?

తే. సంజప్రొద్దున కిటకు నన్ సకియ తోడి, తెమ్మనుచు నీకు వార్త నందించె నంటి
వదియ నిజమేని యబల దా నంతకన్న, మున్న రావలె నదియ ప్రేముడికి గుఱుతు.

విదూ—వచ్చియే యుండును గాని యెయ్యెడల నేవినోదమ్మునఁ బ్రొద్దు పుచ్చుచున్నదియో? నలు దెసలు పరికించినఁగాని మన కెట్లు తెలిసెడిని?

రాయ—ఇంతవఱకుఁ ద్రిప్పినది చాలదా యేమి?

విదూ—ఇది యంతయు నాకే యుపకారముగా నున్నదే.

రాయ—(తనలో) వీని నూఁతఁ జేసికొని యిమ్మహావిషయమునఁ బ్రవర్తించుట గొఱ్ఱెతోఁక పట్టుకొని గోదావరి కడ్డపడిన ట్లున్నది. (ప్రకాశము) త్రోవ దీయుము నీవెంబడి వచ్చుచున్నాను.

విదూ—ఇదిగో యీ సంపంగివృక్షములచాలు ననుసరించి పోవుదము (పరిక్రమింతురు)

లవం—(తనలో) ఓహో! యేమి యీవెన్నెలలు నాకు మిగుల నవశత గలిగించుచున్నవి. వీనిఁ దోడి మలయానిలము లెందులకో (నిట్టూర్పుపుచ్చి ప్రకాశము) చెలీ! స్వప్నము నిజ మని యెంచికదా మన కీవెఱ్ఱియడియాస.

మల్లి—ఏ మట్లనుచున్నావు? ఇంతలో నసత్య మేల కావలయును?

లవం—నిశ్చయముగా నసత్యమే కాని స్వప్నమైన తత్క్షణము మాత్రము నిదుర లేచులోపల నంతయుఁ బ్రత్యక్షానుభవమువలెఁ బొడకట్టెను.

మల్లి—అగును జామీ నాటకముగూడ నిదేమాదిరి; చూచుచున్నంతసేపు నిజమైన కథానాయకులు సుఖదుఃఖము లనుభవించునట్లె యాత్మ తన్మయమై తదనుగుణ భావమ్ము లనుభవించును. పిమ్మట నిట్టులే క్రమముగాఁ బరిణమించెడిని,

లవం—నాటక మనిన వేఱే యున్నదా మనబ్రతుకంతయు నిట్టిదే; ఐనను నేదో శాశ్వత మని వెఱ్ఱివెఱ్ఱిప్రయత్నములు సలుపుచుందుము. తనకు పైత్యభ్రమము గలిగి జగము దిరిగినట్లు బొడకట్టినను నిజమునకయ్యది నిశ్చలమే సుమా,

మల్లి—అట్లేల యనవలయును? ప్రాప్తికాలమునకుఁ గాక తాళీయమ్ము కాఁగూడదా? అది కాక నీవంటి జగదేకసుందరిచే స్వయముగ నాకాంక్షింపఁబడియు వికృతినొందకుండుటకు నాయన మనం జేమి శిలయా?

లవం—(కోపముతో) దుర్మార్గురాలా! అయ్యనఘు నట్లేల యనవలయును.

ఉ. జననము నందితేన్ గడుఁ బ్రశస్తము గాని తురుష్కజాతియం
దనఘకులోద్భవుం డతఁ డహో! యెటు నాచపలాంతరంగవ
ర్తన కనుకూలుఁడౌ? నిది వృథాశ్రమ మింతకుఁ దారతమ్యముల్
మన మెఱుఁగంగ నీయ దనుమానము మానదిఁ కేమి సేయుదున్.

మల్లి—సఖీ! యింకను గాలాతిక్రమణమ్ము కా లేదు. నీ వేల యి ట్లు త్తలపాటు చెందెదవు. ఈవఱకే మనప్రచండమిశ్రుఁ డయ్యనఘుం దోడ్కొని వచ్చి యుండవలెను. నిన్నిదివఱకే యాతఁడు చూచి విరాళి గొని యున్నవాఁ డనికదా నాతో నాతఁడు చెప్పి యున్నాఁడు. నిన్నెంతులకు వృథా నిందించికొనియెదవు. ఈక్రీడాసరోవరము నొద్దున నుండి నలుదెసలు నిరీక్షింతము రమ్ము (అట్లొనరింతురు)

రాయ—(విసువుతో) నన్నుఁ గుజనునిగా నూహించి కొంబోలును మిన్నక యీకుజనుల వెంటఁ ద్రిప్పుచున్నాఁడవు. నీవెంట వచ్చినందుల కీప్రాయశ్చిత్తము నాకుఁ గావలసినదియే.

విదూ—ఓహో! ఇది మతియుం బాగుగ నున్నదే. వచ్చినది యుద్యానవనము కదా? ఎయ్యెడల నేక్రీడావ్యగ్రమ్ములఁ గాంచుచు నేయేవినోదమ్ముల మసలుచున్నదియో యొక్కింత పరిశీలింపక యెట్లు కన్పట్టెడిని.

రాయ—ఇదివఱ కొకసారి యిట్లు పలికితివి. అప్పు డేంగులకని యూరకుంటిని కాని యిపుడు నీరసవిహీనతకు నాకుఁ గోపము పుట్టుచున్నయది.

స. దయితు నధీన మైనమదిఁ దాల్చునెలంతల కెందు నొండుగో
ర్కె యుదయ మంద, దెయ్యెడలఁ బ్రీతి జనింపదు వేయు నేల? ని
శ్చయముగ స్వర్గలోకసుఖసంపద తా నెను రేగుదెంచినన్
గయికొన నిచ్చవుట్ట, దొక కాంతునిసంస్మరణంబె సర్వమున్.

విదూ—అసత్యవాదు లగుమీవంటికవీశ్వరు లంతె వెఱ్ఱిగా వర్ణించుమాత్రమే కాని నిజమ్మున కంతయుం గన్పట్టదు “ ఇదిగో పులి యంటే, అదుగో తోఁక ” యన్నట్లు ఒకరినిఁ జూచి యొకరు మఱింత యననుగుణముగ వ్రాయుదురు. కాని యవి యన్నియును ననుభవవిరుద్ధమ్ము లగుటం జేసి యనాదరణీయమ్ములు. పలువురు నెలంతలు కోరి యుండిరి కాని మీరు చెప్పినంత కాదుకదా అందులో శతాంశమేని వెఱ్ఱితనము నాకయ్యెడఁ గన్పట్టలేదు. ఇంత యేల? ఇట్లు చెప్పుచుంటిరి కదా మీ రీదినమ్మున సర్వసంగపరిత్యాగ మేల చేయలేదో?

రాయ—నన్ను నీ వేమి తెలిసికొంటివి?

ఉ. వచ్చినశిష్యులం గనియు వారికిఁ బాఠము సెప్ప నైతి లో
హెచ్చినతాపపుంగరిమ నించుకయున్ భుజియింప నైతి నా
పచ్చనివింటిజోదుపయి భారము వైచితి నంతలోన నీ
యిచ్చకము న్నిజం బనుచు నే నొనరించితి పంజ కంజలుల్.

విదూ—అవును. బీదబాపనయ్యకు రాచకన్నియ దొరకొన నున్నప్పుడు క్రోఁతికిఁ గొబ్బరికాయ సామెత గలిగినను "చూచినకళ్ల వెఱ్ఱి" యన్నట్లాపె మహారాజ పుత్రి. యేదో కారణమున నననుగుణానురాగమ్ము నందినను నయ్యది యేవినోదమ్మున నైనను మఱపుం గన వచ్చును.

రాయ—(కోపముతో) ఐనచో సమ్మతమే ఇంత యెఱిఁగియుండియు నన్నేఁదుల కిక్కడికిఁ దోడ్కొని వచ్చితివి? కడచినదాని కేమి గాని నా కాకన్నియయు నక్కఱలేదు. మఱి యొండును వలదు నీపుణ్యమాయె నిక్కడ వేఱొండవమానమ్ము లేకుండ యథాస్థానమ్మునకైనఁ గొనిపొమ్ము.

తే. మొదలఁ బరిహాసమున కాదిమూర్తి వనుచు, నిన్నెఱింగియు నీవల నేను బడితి
దాని కేమి పురాకృత మైనకర్మ, ఫలము తప్పఁగఁ జేయ నెవ్వరితరంబు.

విదూ—(వినుట యభినయించి) బ్రాహ్మణోత్తమా! ఇంచుక తడవు సైఁపుము. నే నిదే కొంచెము పోయి వచ్చెదను.

రాయ—(చేయి పట్టుకొని) చెట్టెక్కించి నిచ్చెన దీసిన ట్లిదికూడనా?

ఉ. కత్తులబోనుకన్న నధికమ్మిది నన్నిట డించి పోయి నే
వత్తు నటంచుఁ బల్కెదవు వైఖరియే యిది యెవ్వరేని న
న్నిత్తఱి సేవకుల్ గనిన నేమని యుత్తర మిచ్చువాఁడ నీ
పొత్తున ముప్పు మూఁడె సరిపో యిఁక బుద్ధిజనించె నాకొగిన్.

విదూ—(నవ్వుచు) తెలుఁగుదేశపు బ్రాహ్మణులు మిక్కిలి పిరికివాండ్రని వినుటయే కాని నేఁటికిఁ బ్రత్యక్షము కూడ నైనది. ఈఁగకేని చొర నశక్య మగునంతఃపురమ్మున జగదీశుపుత్రితోఁ గలయ నుంకించుచుంటివికదా! నీ కట్టిమహాయోగము చేకూరినను "పిరికితనము తుద నెగ్గించెడినా" యని నాకు సందేహముగా నున్నయది. కొంచె మేదో అలుకుడు విన వచ్చుచున్నది చూచి వత్తు ననినఁ బోనీకున్న నే నెట్లు కార్యము పొసఁగింపఁ గలను?

రాయ—(చెవియొగ్గి) నీ కేమి వినవైనదో కాని నా కాయాతటాకమ్ములదరిఁ గూయుచున్న మండూకమ్ములును, గీచురాళ్లును దక్క వే ఱెయ్యదియుఁ గాన రాదు. వృథాగా నన్నిట డించి పోకుము

లవం—చెలీ? నిక్కముగా నాస్వప్నమునఁ జూపట్టిన మహానుభావుఁడు మనప్రచండమిత్రునికి మిత్రుఁ డనియేనా నీనమ్మకము?

మల్లి—సందియ మెందుకు? నిన్ను స్వప్నమున మరులుకొల్పిన యతఁడే సౌధమ్మున నుండఁగాఁ జూచి పరవశత్వము నందినట్లుకదా యాతఁడు నాతోఁ జెప్పి యున్నాఁడు.

లవం—(తనలో) ఇది యెంతవఱకు సత్య మైయుండునో! (స్మృతి నభినయించి) (ప్రకాశము) అవును మొన్న సంజప్రొద్దుల నేను సౌధాగ్రమ్మున నిలిచి యమునానదీ సౌభాగ్యమ్ము విలోకించుచుండ నెవ్వరో యొకరు మాత్ర మావీధిఁ జనుచుండిరి. నేను జూచులోపల నే నగరరక్షకు "లిది యంతఃపురపువీధి" గనుక నీ విచ్చోటి కేటులకు వచ్చితివి? రాఁగూడ దని యవలకుఁ బంపిరి. ఆయన యమ్మహాను భావుఁడై యుండఁడు కదా!

తే. స్వప్నము నిజం బగుట పెద్ద సందియమ్ము, గాని నీమాట విశ్వాస మూనఁ జేయు
నైన నేమి ఫల మ్మమ్మహామహుండు, సమ్మతించుట తెలియ దోసకియ మనకు.

మల్లి—స్వప్నమును నిజమే. పదపడి విన్నసంగతిం బట్టి నిన్నాయన కామించుట యును నిజమే, ఒక్కింత తాలితివేని సమాగమానంద మనుభవింపఁ గలవు.

రాయ—ఏదో వినవచ్చిన దంటివి. అది యంతలో నేమి యడఁగి పోయినదా. మరల విన రాదేమి?

విదూ—విన రాకేమి? నా కింకను విన వచ్చుచునే యున్నది. ఏదో పెద్ద ధ్యానము మనస్సులో నుండుటచే మీకుఁ గాన రాకున్నయది. నన్ను విడిచినచో దాని నిశ్చయము తేలఁ గలదు. లేనిచో మన మొకచోట వెదకిన వార లొకచోట వెదకుచుందురు. తుదకు కార్యము చెడిపోవును.

రాయ—ఏ మైనను సరే. నేను మాత్రము నిన్ను వదలను. నీవెంట నే వచ్చెదను. తీసికొని పొమ్ము.

విదూ—(తనలో) ఇతనికి పిరికితనమ్ము మఱింత హెచ్చించెద (ప్రకాశము) ఇది ఘాటుమా విహరించెడియుద్యానవనము కొంపతీసి యొకవేళ వచ్చి ఆయన విహార మొనర్చుచుండె నేమో? మిమ్ము నావెంటఁ దీసికొని పోయిన నాకునుం గూడ మెడ మీఁదికి రాదా?

రాయ—ఓహో! ఎంత మోసపోతిని "నశ్య త్యనాయకు కార్యం తథైవో నత్తి నాయకం" అన్న ట్లయినది. ఉన్నత్త్రప్రాయుఁడ వగు నీవలన నా కట్టియవ మానము వచ్చినను యుక్తమే. అయినను నిచ్చోట నీదోసమేమున్నది? నావిధి యి ట్లున్నది.

మ. శిరసే యూడెడినో? శిరోజములకే చేట్పాటు వాటిల్లునో?
మరియాదే చెడునో? మతేమి యగునో? మానానకే మోసమో?
పరమే వోయెడినో? యిహమ్మె తెగునో? పాపంబె చేకూరునో?
పరకీయాసుఖవాంచలోన నను దూర్చ న్నీకు మేలే? విధీ.

విదూ—ఊరకే యన్నాను గాని మిమ్ముఁ జూచినను వా రేమియు ననరు. మీరనిన నెంతో ఘాటుపాగారికి గౌరవము. వీరె వారని యెఱుఁగకున్నలోటు తీర్చుటకు నేనుండియే యున్నాఁడను గదా

రాయ—ఛీ! అడుసుఁ ద్రొక్క నేల? కాలు కడుగ నేల? నీవు సంకేతము మఱి యొక్కచోట నెంగున కేర్పాటు చేయఁ గూడదు.

ఉ. "స్త్రీలకుఁ దక్క వేఱొకరు చేరఁగ రానిప్రదేశ మంచు నీ
వేల యెఱుంగ? వియ్యెడకు నేటికి వచ్చితి" వంచు నెవ్వరే
దూలఁగ నాడ నుత్తరము దోఁపమిఁ గలెడి సిగ్గుకన్నఁ బ్రా
ణాలకు భంగ మన్నది ఘన మ్మగునే యభిమానశాలికిన్?

విదూ—అందుకే మొట్టమొదట నొక యాలోచన చేసినాఁడను; గాని చేయనిది యిప్పుడు చెప్పిన లాభ మేమున్నది,!

రాయ—అది యేమి యాలోచనము?

విదూ—చిన్నయుపాయము చేసినచో మీరును నారునుం గూడ భయ ముండక పోవును. దానికే మంతవిశేషప్రయత్న మక్కఱయే లేదు. ఒకగాగరాయును ఒక శ్రైఁకయుఁ గండువా యును ఉన్న సరిపోవును.

రాయ—అప్పుడు మాత్ర మియ్యంగన యెవ రన్న నేమి చెప్పఁ గలవు?

విదూ—ఇప్పుడు మీతో నేల చెప్పవలయును? ఏదో నాపాట్లు నేను పడఁ గలను "నాయుంపుడుకత్తె యొకసారి యిక్కడకుఁ దీసికొని పొ" మ్మని కోరిన దన్న న న్నేమియు ననక పైపెచ్చు మనయిరువురం జూచి కొంతసే పెంతో యానం దించును. ఇది వఱ కిట్టి గండము లిక్కడ నే నెన్ని తప్పించుకొనలేదు?

రాయ—ఛీ! మూర్ఖుఁడా.

చ. గెలిచితి నెల్లపండితులఁ గీర్తి వహించితి నెల్లదిక్కులన్
గులమున వర్తనమ్మునను గొంకొకయించుక లేనివాఁడ ని
త్తలఁ పొకఁడే కళంకమును దార్చిన దార్చెడి నిట్టిన న్నిటుల్
పలుచఁగఁ జూచి చుల్కనకుఁ బాత్రునిఁ జేయఁగ నీకుఁ బాడియే.

విదూ—సర్వము నెఱింగినవారలయ్యు నిటుల కోపగించెదరు? కార్యావసరమ్ముల పట్ల నప్పటి కనుగుణమ్ముగ మెలఁగుట గౌరవభంజకమ్ము గానేరదు వసుదేవుఁడు గాడిదకాళ్లు పట్టుకొనుట యెవ్వ రెఱుఁగనిది.

రాయ—(శాంతించి) అగును "భక్షితేపి లశునే న శాంతిః" అన్నట్లిన్ని పాటులు పడినను ఫలకారి గాని యప్పు డెందుల కీయవమానములు?

చ. తురకది యంట విప్రుఁ డఁట దుర్జయుఁ డొకవి యంట దానికై
పరు వెడనేసి తాఁబడనిపాటుల కెల్ల సహించె నంట త
త్తరపడుమాత్రమే తనకుఁ దా నదియుక్ లభియింప దంట యం
చఱతురు లోకు లిట్టియడియాసయుఁ జెల్లునె నన్నుఁబోటికిక్.

విదూ—(నవ్వి) ఆర్యవర్యా! నిక్కముగ నీయుద్యానము ఫానుషా రాఁ దగినది యనియే నమ్మితిరి కదా అంతచక్రవర్తికి నెన్ని యుపవనము లుండునో మీరాలో చింప రైతిరి. అంతఃపురచారిణులకై యేర్పఱపఁ బడినవి వేఱే తమకు వేఱే యుభయులకును వేఱే కూఁతులకు వేఱే కొమరులకు వేఱే మొత్తము చేసినచో నొక్క యంతఃపురమునకే కొన్నినూఱులు క్రీడావనమ్ము లుండును జూఁడీ!

రాయ—(ఆశ్చర్యముతో) అయిన నీప్రభువునకు భార్యలు వందలకొలఁది కాఁబోలును.

విదూ—లెక్కమిటి? కంటికింపుగాఁ గనఁబడిన దేవర్ణమైనను దీసికొని వచ్చుటయే వీరి యాచారము. ఏనాఁటి కానాఁడు వీరలసంఖ్యకు వృద్ధియేకాని క్షయములేదు.

రాయ—ఇందులోఁ గొందఱు బ్రాహ్మణస్త్రీలు గూడ నుందురు కాఁబోలును

తే. బలవిహీనుని కన్యసిభార్య యంచు, దనకిశ్రితం బటంచు భేదమ్ము గాని
సొగసుగల దెల్లఁ దనచేతిసొమ్మె కాక, బలము గలిగినవాని కేర్పాటు గలదె.

అని చంద్రుఁడు బృహస్పతిగారి భార్య నపహరించి తన్ను మందలింప నుంకించు నింద్రున కుత్తరము చెప్పిన ట్లున్నది. వీరికిఁ జంద్రుఁడు దైవము గనుక నతని సిద్ధాంతమునే యవలంబించి పరభార్యల నందఱిని స్వభార్యలుగఁ జేసికొనుట యాచారమైయుండును.

శా. ఆరాజేంద్రుఁడు రాత్రియుం బవలు కామాసక్తుఁడై యుంరిలో
నీరేజేక్షణలక్ బలాత్కృతిగ నెంతే బాధపెట్టంగ నా
యూరక్ గాఁపురముండువార లొకనాఁ డొక్కొక్కఁ డాత్మీయయా
దారక్ బంపెద నన్న నొప్పె నఁట యాతం డెంతధర్మాత్ముఁడో.

ఇది వీరలచేతిక్రిందిచిన్నిచిన్నిజరానులు పాలించెడిరాజుం గూర్చి వెనుకటి కెవరో

చెప్పిన దంట వారికని నిట్టి దుర్వృత్తి వీరలవలననే యలవడియుండ నగు "యథా రాజా తథా ప్రజాః" "రాజానుమతో ధర్మః" అనుట కల్ల యెట్లగును?

విదూ—ఎవరో యన నేల? మీచే నిప్పుడు కోరం బడెడికన్యక బ్రాహ్మణ స్త్రీయందు జన్మించినదే యని చెప్పుదురు; కాని పాపము ఈపె గర్భమున నున్నయప్పుడే యేదో యొకయుద్ధపుటలజడిలో నామెను జెఱం దీసికొని వచ్చుకతన నీమెయి య్యెడనే జన్మించుటచే నిది యంత స్పష్టముగా లోకు లెఱుంగరు.

రాయ—(సంతోషముతో) చెలికాడా! నీమాట ముమ్మాటికిని నిక్కమే. ఏమనిన

చ. పరమపవిత్రుఁడై మిగులఁ బండితుఁడైతగు పేరుభొట్టరుఁ
వరగుణ మైనలక్ష్మమ కపత్యము వీఁడెటు లంత్యజాతి యా
తురక వెలందిఁ గోరెడి విధుప్రతిమానన బ్రహ్మజాతియే
స్థిరమిది నమ్మనయ్యెడిని క్షేత్రమునుం దగు బ్రహ్మజాతియై.

ఇదివఱ కెన్ని సారులో యీప్రశంస వచ్చినను జెప్పవైతివి కారణమేమి?

విదూ—(వికవికనవ్వి) మీరు కల్లు ద్రావుటకు మడి గట్టుకొనుచందమ్మున నిట్లు సంత సించుచున్నారే కాని యీపె తల్లిని ఫాదుసా నిఖా చేసికొన్నాఁడు. ఏవర్ణమై నను నొకటే అని యైనపిమ్మట వీరిలోఁ జేరుట యాచారము.

రాయ—అంతకు మున్నే యీకన్నియను గన్నయట్లు కదా నీమాటలవలనఁ దేలినది, నా కంతే చాలును. దీని కేమి గాని "నే నిక్కడ నొంటిగా నున్నను భయము లే" దని జెప్పితివి గాన నీ వేగి త్వరలో వత్తువా!

విదూ—మీ రీమావిగున్నక్రింద నుండుఁడు. ఇంతలోఁ బోయి వారలు వచ్చి యొచ్చ టనేని యుండిరా సరియే లేని యో నంతఃపురమున కేనిపోయి వెంటఁ బెట్టుకొని వచ్చుచున్నాను. మీ కియ్యెడల నించుకయు భీతి లేదు.

రాయ—మాట లెక్కడనో విన వచ్చిన వని మరల నిట్లనియెద వేమి! దీనిలో నేదో మోస మున్న దని నాకు సంశయము, ఆకన్నియయే యైనయపుడు నేను గూడ వచ్చిన నేమగును.

విదూ—రానే వచ్చును గాని, కామినులచిత్తములు క్షణక్షణము లని మీ రెఱుంగ నిది కాదు. అందులోఁ బ్రభుకన్యక, ఎటుపోయిన నెటు వచ్చునో! ముందుఁ బోయి చెప్పఁ దగుసంగతులు చెప్పి వెంటఁ బెట్టికొని పోయెద!

రాయ—అట్లయిన నీయిష్టము వచ్చిన ట్లొనరింపుము పొమ్ము.

విదూ—(నిష్క్రమించును)

లవం—(నిట్టూర్పు విడిచి) చెలీ! యిఁక నెంతసేపు చూతుము, పోవుదము రమ్ము.

మల్లి—సఖీ! వచ్చెడివేళ యతిక్రమించ లేదు, ఇయ్యది యుపవన మని పేరుగాని మహారణ్య మంతయున్నది. యిక్కడికి వత్తు మనియే చెప్పితిని గాని స్థలనిర్ణయము చేయ మఱచితిని, వచ్చుట మాత్రము నిశ్చయము.

లవం—ఎవరు! ప్రచండమిశ్రుఁడా?

మల్లి—కాదు, ఇరువురును.

విదూ—ఇదుగో నేను వచ్చితిని (ప్రవేశించును)

లవం—(చూడనియట్లు నటించితాపమునూచించి)

మ. అనురాగం బది కన్నుఁ గానదు మనంబా! మిట్టుపల్లములన్
గన కిచ్చోటకు నైన నేగు నిఁక వేడ్కల్ మంచియున్ జెడ్డయున్
మును పే నేరవు మన్మథుండు చపలాత్ముం డెంతయున్ మూర్ఖుఁ డం
గనలన్ లోకువఁ జేసి మీఁదఁ బడు శక్యంబే నివారింపఁగన్.

(మూర్ఛిల్లు)

విదూ—భర్తృదారికా! నాతోఁ జెప్పుముఁ వాఁ డెవఁడో యీదుడ్డుకఱ్ఱతోఁ బడ మోఁది వదలిపెట్టెదను.

మల్లి—(తత్తరపాటుతో) తరువాత మోదవచ్చును గాని రాజపుత్రి కతివ్యామోహమ్మున నిట్టియవస్థ సంభవించినది. అదుగో ఆసరోవరము నెడ్డుదరి నున్న లేఁతతామర పాకులు రెండు తీసికొని రమ్ము.

విదూ—ఇదుగో వెళ్లి వచ్చుచున్నాను (నిష్క్రమించిప్రవేశించును)

మల్లి—సఖీ! (అని పిల్చుచు మెల్లగా వీచును)

లవం—(కొంచెము మూర్ఛ దెలియుచున్నది,)

మల్లి—(సంతోషముతో) చెలీ! అదుగో వచ్చినాఁడు చూచితివా! నే ననత్యమాడ లేదు కదా!

లవం—కను లఱవిప్పి మరల మూయుచున్నది.

విదూ—భర్తృదారికా! నీమనోహరుం గూడ వెంటఁ బెట్టికొనియే వచ్చినాఁడను.

లవం—(మరల కనులు విప్పి నలుదెసలు చూచి వైమనస్యము నభినయించును)

మల్లి—చెలీ! సంతాపము తగ్గినదా!

విదూ—చెలిమొక్క త్రోవ యగుటచే నొక్కింత యాలస్య మగుటకు సహింప వలయు, అదుగో ఆమావిగున్నక్రింద నీప్రియతముఁడు న్నవాఁడు.

లవం—(లజ్జయును ప్రేమమును సూచించుచున్నది)

మల్లి—ఆర్యా! మధ్య విడిచి యేల చేసితివి! ఇయ్యెడకే తీసికొని రాక పోతివా!

విదూ—నీ కేమి! బానిసకూఁతురవు, చెప్పెదవు ఇది అంతఃపురపు వ్యాపారము "నిన్నుఁ జెప్పరుంచకనే యొచటు తీసికొని రమ్మన్నా" రనిన నే నేమి చేయుదును ఎఱుఁగనట్లు మాటాడితివి కాని, యెఱుఁగవా! ప్రతిదినము ఘాసపాగూడ వార్త నంపి సెల వైనపిమ్మటనే యంతఃపురికిఁ బోవుట? అందులో నెన్నివార్తలు ఘోరా యొక్కరింటికి సెలవులు మూఁడు కావలయును.

మల్లి—అవును. అదియును నిజమే.

లవం—(విసుకుతో) ఓహో! మీయిద్దరియుత్తర ప్రత్యుత్తరములు కడు రమ్యముగా నున్నవి. ఆతఁడు చెప్పుటయును నీవు వినుటకును సరిపోయినది. మన కీ తురకసంప్రదాయమే కావలెను కాఁబోలును.

మల్లి—మన కాసంప్రదాయము కాక మఱియొక్కటి యెట్లు వచ్చెడిని. మనము మాత్ర మెవరము?

విదూ—భర్తృదారికా? నీపుట్టువును గూర్చి నాయెఱిఁగినంత యాతనికిఁ జెప్పినాఁడను జుమీ.

లవం—(తనలో) జుగుప్సాకర మని యెఱుఁగక చెప్పినను నిక్కడ నిది గొంత యుపయోగమే అగును.

మల్లి—సఖీ! అది యేమిటి ఇతఁ డేదో చెప్పితి ననుచున్నాఁడు?

లవం—ఏ మున్నది. నాగురవక్షయును, మాతల్లితలప్రాఁతయును పరిశుద్ధ మగుకాశ్మీర దేశమునకు నొక్కఁడే సచివుఁ డని పించుకొన్న కుమారభట్టునకు నపజయ మొందవించిన భగవంతుని కెంత యక్కటికము లేదో?

విదూ— అయన పేరిదియా? నే నిదిమాత్రము చెప్ప లేదు.

మల్లి—సరి తెలిసినది. అట్లయినచో నిక్కడ నందఱును బ్రాహ్మణకన్యక లే. ఎల్లరును మాలెతలే. ప్రకృతము చూచుకొన వలె మనము వెనుకజన్మమున నేవ్యాగములమో యేపక్షులమో ఇప్పు డామాట యేటికి? దీని కేమి మనమే యమ్మహామహుని దర్శనమునకుఁ బోవుదమా? ఈయపరాధమునకు క్షమార్పణగా నుండును.

లవం—(ఊరకుండును.)

మల్లి—ఆర్యా! అయ్యెడకు ముమ్ముం దీసికొని పొమ్ము,

విదూ—ఇదుగో ఈసురపొన్న చెట్టుల చాలు వెంబడిని పోవుదము రండు.

మల్లి—చెలీ! న న్నవలంబించి మెల్లగా నడుపుము

లవ—(అట్లొనరించుచున్నది) (అందఱును యథోచితముగా పరిక్రమింతురు)

రాయ—(విసుగుట సూచించి)

కం. చెలికాఁ డెచ్చటి కేగెను? చెలి యెయ్యెడ నాదురాక చిత్తమునందు
మ్మలిక మెయిఁ గోరుచున్నదొ? కలుగునొకో? యింత నేరి కలికిన్ గనఁగన్.

(నలుదిక్కులు చూచి) ప్రియురాలా! నే నిక్కడఁబడెడియవస్థ యొకింతేని నీకుఁ దెలిసిన నింతయాలస్య మొనరింపవుకదా?

శా. రా నుద్యోగము చేయుచుంటివొ వడిన్ రాఁ బోయి రా లేక శం
కాసిర్విణ్ణత గాంచుచుంటివొ! యొరుల్ గామింపఁగా రాదు త
ప్పానంచున్ మది నెంచుచుంటివొ? సగంబాయె న్నిశాభాగ మె
ట్లైనన్ ధైర్యము పొందుకొల్పి యిటు రమ్మా! పూర్ణచంద్రాననా.

శా. ఏ నెన్నం డిటువంటికార్యములపై నిచ్చన్ బ్రవర్తింపఁ గా
నీ నీమోహము నిక్కమే యనుచు నిట్లెంచితిన్ దీనిలో
నానందం బిసుమంత యింకులకు నాయాసంబు బల్ మెండు మో
మైనన్ జూపుఁ గాని వేగ నిటు రమ్మా! పూర్ణచంద్రాననా.

అయ్యో! మన్మథా! నీ వెంతనిర్దయుఁడవైతివి. రసాభాసానురాగము గల్పించుట నీకు మెప్పగునని యెంచితివా? ఇంతకు నీ వేమి చేసెదవు? నావంటి దరిద్రుని కట్టియదృష్టమా? నాప్రియురాలు న న్ననుగ్రహించినచో నీలక్ష్య మెవరికి? నిన్నుఁ బమాలికొనుటకన్నఁ దాప మార్పఁ గల యక్కలికిమిన్న నే స్మరించికొనియెదను.

శా. సంకేతమ్మునుజేరి యచ్చటఁ బ్రియాసాక్షాత్కృతిం గోరి యా
శంకన్ జెందుచు లోనఁగుందుచుఁ ధృతిన్ జాలించుచున్నంత నా
రంకూద్యచ్ఛకితాయతాక్షి యరుదేరం గాంచు భాగ్యమ్ము సూ
నాంకాశీర్వచనాభిషిక్తులకుఁ గాదా? కల్గు వల్గుస్తనీ.

(నలు దెసలు పరికించి)

ఆహా! యితఁ డేగి యెంతసే పైనది, ఎయ్యెడను నలుకు డైనను విన రాలేదు ప్రియురాలు రాలే దనుటయే నిక్కువము, అయినచో నితఁ డెందునకు రా కుండెడిని? అవును అంతఃపురమున కేని చని వెంటఁ దెట్టుకొని వచ్చెననిక దా?

అన్నాఁడు (పెదవి విరచి) ఇదియంతకంటె సంభవింపదు. ఎంతయంతిపురములో రాకపోకలు గలవానినైనను నర్ధరాత్రమున నడ్డక పోనిత్తురా? అక్కటా! యీచిగురుటాకులమధ్యనుండి ప్రసరించెడి వెన్నెల గూడ నింత వేఁడిగ నుండుటేమో? ఏమైనను సరియే. ఇఁక నిక్కడ నుండినలాభము లేదు. ఈస్థలము విడిచి యింటికే పోయెదను (కొంచెము నడిచి) అయ్యో! వెనుకటిత్రోవ గానరాదే! ఇది యేమో యింద్రజాలముగా నున్నది. (కొంతనిలిచి) కాదు, కాదు, నేను వచ్చినత్రోవ అది కావచ్చును. (మఱియొకవైపునకుఁజని) ఇదియును గానట్టులున్నదే! (సూక్ష్మముగాఁ జూపు నించి) అక్కడ నేదో యొకచిన్నిమిద్దె వలెఁగానవచ్చుచున్నది. తటస్థించినచో నయ్యెడఁ బ్రియురాలే తటస్థింప వచ్చును. (ముందునకు నడిచి) ఓహో! నిండుగాఁ బూచిన యీపెద్దపొదరిల్లు పైవెచ్చు వెన్నెల సహాయము కాఁగా నావ్యామోహమునకుఁ బ్రచండమిత్రునిమోసము తోడయి చేసినపనినే చేసినది. (మరలఁజూచి) ఇక్కడ నేదో తటాకము గానవచ్చుచున్నదే! పోయి చూచెదఁ గాక. ఆపొదరిల్లు దీనియావలియొడ్డున నున్నది. అవును, అక్కడికిఁ బోయి విశ్రమించెదంగాక. (నడచిఅందుఁజొచ్చి) ఇదుగో! ఇయ్యెడల నళినీదళమ్ములు పాడకట్టుచున్నవి. కారణ మేమై యుండునో! (విచారించుచుఁ గూర్చుండును).

లవం—(ఆయాసముతో) చెలీ! యింక నెంతదూర ముండునో కనుఁగొమ్ము.

మల్లి—ఆర్యా! ఎక్కడ మనరాకన్నియమనోహరుఁ డుండుతావు?

విదూ—(వ్రేలుచాచి) అదుగో! ఆపొగడచెట్లచాలు దాఁటుపై నశోకపంక్తి కెడమ ప్రక్క నున్నతియ్యమావిగున్న.

మల్లి—దగ్గరకు వచ్చితిమి.

లవం—(అభిలాషముతోఁజూచితనలో) అదుగో! ఆర్యపుత్రుఁ డక్కడ నా కెదురు చూచుచున్నాఁడు. ఏర్పాటుగాఁ దెలియకున్నను గొంచెము తెలియవచ్చుచున్నది. (ప్రకాశము) చెలీ! మా రిపువురను జనుఁడు (అక్కడనిలువఁబోవును).

మల్లి—పెండ్లికూఁతురు "పెండ్లికి నేనుఁ గూడ నేఁదు" కన్నట్లు చేయుచున్నావు.

విదూ—(తొందరగాఁ జెట్టుక్రింది కేగి నలుదెసలు పరికించి డిల్లవడి చుట్టుపట్టుల వెదక మొదలు పెట్టును).

లవం—చెలీ! అమ్మహాత్మునియెదుటకు రాఁజాలక యున్నమాట కింతసామెత చెప్ప వలెనా?

మల్లి—సఖీ! వెనుక నీవంటిసిగ్గరి చేయఁబట్టియే యిప్పు డని వాడుకగాఁ జెప్పుకొను చున్నారు.

విదూ—(దైన్యముగా పరుగున వచ్చి కోపముతో) మీరు మెల్లగాఁ బెండ్లినడకలు నడువ మొదలుపెట్టినారు. సరే నాకేమి పెండ్లికొడుకును బిలి యెత్తుకొని పోయినది.

లవం—(తనలో) అయ్యో! దైవమా! నాకుఁ గనుపడుట భ్రాంతియే కాఁబోలును. ప్రత్యక్షముగా నాకుఁ బొడకట్టినది వట్టియాకాశమే యైయుండునా? (ప్రకాశము) మల్లికా! నీవు పోయి చూచి రమ్ము. ఇతనిమాటను నమ్మఁ గూడదు.

మల్లి—(అట్లానరించి) సఖీ! నిక్కమే చెప్పినాఁడు. సందియము లేదు.

లవం—అయ్యో మందభాగ్య నగు నాకతిన నమ్మహామహుని కెంతయవస్థ వచ్చినదో.

మల్లి—అవస్థ కేమున్నది? ఎక్కడనో నీకై వెదకుచుండునని తోచెడిని.

లవం—త్వరగాఁ బోయి చూచిరమ్మని యితనితోఁ జెప్పుము.

మల్లి—ఆర్యా! డిల్లపడి పులుసుకాయ యున్నారో? వలెనట్లు చూచెద వేమి? ఇదియుం జెప్పవలెనా? ఏమి నీ తెలివి! నేను వచ్చువంత పఱకు నేనిక్కడనే యుండఁదగు నని చెప్పి రాలేకపోవా?

విదూ—నేను చెప్పకపోవుట చేతనే కాఁబోలు నతఁడు వెళ్లుట. ఏదో మదపిచ్చి యెట్టి వారిగాడివాండ్రకు మనమాటలు జ్ఞాపక ముండెడినా. నన్నాక్షేపించెదవు కాని నీ తెలి వేమంత తగులఁబడినది. "ఫలానాచోట నుండు" మని మొదట నాతోఁ జెప్పినచో నీచిక్కులుండవు కదా. మీకేమి యిది యంతయు నాకుఁ బట్టుకొన్నది పోయివచ్చెదను ఇక్కడనే యుండుఁడు (నిష్క్రమించును).

లవం—(విదూషకునిపోయినమార్గమునే చూచుచు నుండును).

రాయ—ఆహా! యీపొదరిల్లు తనపుష్పములపరిమళ మట్లుండ నేదియో విలక్షణ మైనయుత్తరువుం గూడఁ బూనికొన్నట్లు తోఁచుచున్నదే. కాదు కాదు. ఈచిహ్నములంబట్టి నాకై ప్రియురాలియ్యెడల వేచి విసివి యెయ్యెడకేనియుఁ జనినట్లూహింప నయ్యెడిని. అంతవ్యక్తముగాఁ గానున్నను నియ్యెడఁ గొంచెము పాద చిహ్నములు గూడఁ గానవచ్చుచున్నయవి. ఇఁక నెంకులకు నేనిచ్చట నుండ వలయును.

శా. సంకేతమ్ము లటంచు నచ్చటఁ బ్రియాసాంగత్య మంచుఁ గవుల్
బొంకుల్ బొంకిరి గాని యెట్లుపొసఁగుఁ? బోరాని పోఁగల్గినఁ

బంకేజాస్య యొకంట నేగు నొకటన్ బ్రాణేశ్వరుం డేగు నా
తంకం బందుటదక్క నింక సుఖసంధానమ్మునున్ గల్గునే?

(విసువు సూచించి)

ఉ. కవులకు బుద్ధి లేదు పలుగాకులఁ జేయుదు రెల్లరన్ మరుల్
దవులఁగఁ జేయుకబ్బములు తా నొనరింతు రవే నిజమ్ములం
చెవఁడు మదిన్ దలంచు నతఁ డెంతలకుం గొఱగాఁడు నాకు నీ
యవిధికిఁ గారణం బటుల నాత్మఁ దలంచుట కాక యున్నదే.

పోనిమ్ము చెలికాఁడేనిఁ గానరాఁడే? పాపము! మోసము చేసె నని యను కొంటిని గాని నాయదృష్టలోపమున కతఁ డేమి చేయును.

విదూ—ఇదుగో నేను వచ్చుచున్నాను (ప్రవేశించి) చక్కఁగఁ జేసితిరయ్యా! ఏమి యింతలో మునిఁగిపోయినదని యయ్యెడ విడువవలయును?

రాయ—(అభిలాషముతో) ప్రియురాలు నీకుఁ బొడకట్టినదా? నీరాకకుఁ జూచి చూచి యింటి కేనియున్ బోవ నెంచి త్రోవఁ దప్పి యియ్యెడకుఁ జేరితిని.

విదూ—బాగుగనే యున్నది "కుక్క దొరికితే బెడ్డదొరకదు. బెడ్డదొరికితే కుక్క దొరకదు. రెండూదొరికితే రాజుగారికుక్క" అను సామెతవలె నున్నది.

రాయ—(తనలో) ఏమి వీనివాక్పారుష్యము! శుద్ధనీచుఁడే. దిక్కుమాలిననీచోపమానములకు విధియు విరామమును లేదు. తప్పేమి? ఇదియంతయు జారులకు బుద్ధి చెప్పుట కాని మఱియొకటి కాదు.

ఉ. మానము పోవు స్వాంత మవమానమునున్ సహియించు రాగియే
గానికి మారవట్టి పలుగాకి యును గౌరవపాత్రుఁడై తనున్
న్యూనతపాలుచేయు నొక నూతన చింతఘటిల్లు నెందునున్
దా నధముండ, దుర్లభపుఁదన్వికిఁ లోఁగు నెవం డధీరుఁడై.

(ప్రకాశము) ఇంతకు నిప్పుడు మన మెక్కడి కేగుదము?

విదూ—ఎక్కడి కన్నట్లే యున్నది. మునుపు మన మెక్కడనుంటిమో అక్కడికే పోవుదము.

(ఇరువురును యథోచితముగాఁ బరిక్రమింతురు.)

లవం—(తాపమును సూచించి) చెలీ! అక్కవిచంద్రుండు మనల నిట్లవమాన మొనర్ప నెంచెనేమో కదా. కానిచో నియ్యెడకుఁ దీసికొనివచ్చెద నని చెప్పినప్రచండమిశ్రునిమాటఁ జీరికిం గొనక యేల యరిగెడిని?

తే. దుర్లభజనానురాగంబు దొడరు నాకు, నిదియ యొకఁడవమాన మంచెంచరాదు
ఇయ్యది యెఱింగనేని మాయయ్య యేమి, సేయనున్నాఁడొ? యేనేమి సేయుదాన.

(కొండొకయోజించి)

కం. పోనిమ్ము ప్రాణ మేనియుఁ, దా నిది శాశ్వతమె? యెట్టిదశ వచ్చినను౯
రానిమ్ము నాకు నొకపరి, కాని మ్మయ్యనఘుఁ జూడఁగల భాగ్యమ్ము౯.

మల్లి—భర్తృదారికా! అన్నిటికిని భగవతియే యున్నయది. ఏటికి భయపడియెదవు. స్వప్నమునఁ బొడకట్టి మీయిరువురికి వివాహ మగు నని చెప్పి ఘనుసాకు నంగీకార మేల కల్పింపదు?

లవం—(విసువుతో)

ఉ. ఎక్కడిదేవి స్వప్నమున నేటికిఁ దాఁ బొడకట్టె? నంతఁ బో
కక్కవితల్లజు౯ గలిపి యాకృతి నేటికిఁ జూపెఁ? జూపుఁగా
కక్కట నీకితండు మగఁడౌనని చెప్పఁగనేల? చెప్పెఁ బో
యిక్కడి కాగతుండయిన యిష్టు మఱొక్కడ కంప నేటికి౯?

మల్లి—సఖీ! ఇట్లొనర్చుట యంతయును మీ శ్రేయస్సునకే. ఏమన నతిప్రయత్న లబ్ధమ్ము లగువస్తువులయందుఁ గదా యాదరాతిశయము చూపట్టుట.

లవం—నన్నానందింపఁజేయుటకు సమయోచితముగ నట్లాడెదవు. చింతితార్థసిద్ధి యెంతయదృష్టవంతులకుఁ జేకూరెడిని?

మల్లి—(దూరముగాఁ జూచి) చెలీ! వచ్చుచున్నట్టు లున్నారు గాని యిప్పుడు మన మిర్వ్యేడ నుండక కొంచెము తొలఁగి నిన్నుంగూర్చి యాయన యెట్లు తలఁచునో యెట్లు పరితపించునో చూడవలయు.

లవం—(తనలో) అయ్యో! మరల నంతరాయ మొనర్చుచున్నదే వలదనినఁ జిన్నఁ బోయెడిని. (ప్రకాశము) కానిమ్ము. నాకును నది సమ్మతమే.

మల్లి—అట్లయిన నీపొదరింటిచాటునకుఁ బోవుదము రమ్ము (అట్లొనరించుచున్నారు).

రాయ—(విదూషకుంజూచి) ఇదియే కదా? మనము రాఁ దగినచోటు.

విదూ—(తేఁటిపాటఁ జూచి తనలో) ఇది యేమి యాశ్చర్యము? కదలవల దనిగట్టిగఁ జెప్పియుంటినే. (ప్రకాశము) అగును. మనల వంచింప నిక్కడనే సమీపమున డాఁగియుందు రనితోఁచెడిని. (బిగ్గరగా) మల్లికా! మల్లికా (అని పిలుచును).

మల్లి—(లవంగితో) మనము మాటాడ వలదు. ఏమి జరుగునో చూతము.

లవం—జరిగెడిదేమిటి? పాపము. అతనిపై నమ్మహాత్మునకుఁ గోపమువచ్చును. నీకేమి? "పిల్లికి సెలగాటమును, నెలుకకుఁ బ్రాణసంకటమును" ననుటిట్టిదే.

రాయ—(తనలో) వీఁడు నిక్కముగా నన్ను మోసమే చేసెను. కానిమ్ము వీని నిఁక సహింపఁగూడదు. (ప్రకాశము కోపముతో)

ఉ. ఎంత యసత్యమాడునరుఁడేని యొకానొకవేళ నైనఁ గా
పంతయుఁ గాని సత్య మకటా పొరపాటునఁ జూఱనాడు నీ
పంత మదెట్టిదో యెఱుఁగఁ బల్కుచు నుంటివి పూసఁ గ్రుచ్చిన
ట్లంతయుఁ గల్ల గాఁగ నిది యచ్చెరు వైనవిశేష మెమ్మెయిన్.

విదూ—(వికృతముగా నవ్వుచున్నాఁడు)

మల్లి—(లవంగితో) అనుగో! నీ ప్రియుని వాగ్వైభవము.

లవం—(తదేకచిత్తయై వినుట నభినయించును)

రాయ—(విశేషకోపముతో) ఓరి దుర్మార్గుఁడా? నాయవస్థకు నవ్వువచ్చుచున్న దేమి?

ఉ. పండితరాయలన్న నొకపాటిగఁ జూచితివేమొ? నేఁడు నీ
గం డడఁగింతు శాపమిడి, కాదని దానిని ద్రిప్ప నీవు న
ట్లుండఁగ నిన్ను నేలెడిమహోన్నతుఁ డావిభుఁ డట్టులుండ బ్ర
హ్మాండము నేలునట్టి పరమాత్మతర మ్మగునే మొ చూడుమా.

విదూ—(నిరుత్తరుఁడై వడవడవడంకును)

లవం—(తత్తఱపాటుతో) చెలీ! ఇఁక నాలస్య మొనరించితిమేని విరసముగా నుండును.

మల్లి—నేను పోయి ప్రచండమిశ్రుం గాపాడెద. నీవు నావెంటన వచ్చి యయ్యన ఘుని దర్శింపుము (అని యథోచితముగా నెదుటికి వచ్చుచున్నారు)

రాయ—(విస్మయంబుగాఁ జూచి తనలో) ఓహో! నిష్కారణముగా "నాకబలి నిష్ఠురమునకుఁ" గడంగితినే.

మల్లి—(వినయముగావంగి) మహాత్మా! చతుస్సముద్రముద్రితధరావలయమ్ము నేకచ్ఛత్రమ్ముగా నేలు ఫాదుషాకూఁతురు లవంగి నాముఖమ్మున నమస్కరించుచున్నది.

లవం—(లజ్జతో శిరమువంచి తనలో) నేను ఫాదుషాకూఁతురను గాను. అగుదుంగాక ఏఫాదుపాలకునులేని నిరంకుశప్రాభవముగల యార్యపుత్రునియొద్ద నీవెట్టినుతి యొందులకు?

రాయ—(తనలో)

తే. ఎంతసోయగ మెంతటివింతతళుకు, కంతు నాఁడవబాణమే కలికిమిన్న
యింతసొగసుండియంతభూమీశుకూఁతు,రయ్యు నెటు నేర్చె? నీవినయంపుగరిమ.

(స్మృతి నభినయించి) కోయిల కాకులచేఁ బెనుపఁబడినను స్వజాతియోగ్యత పోవ నేరదుకదా. ఇప్పటికేని యీమునికన్యకలకియెడ బ్రహ్మతేజ మ్మించుకయు నుడివోక చెన్ను మీఱుచున్నయది. (ప్రకాశము) అభీష్టావాప్తి ర్భూయాత్.

విదూ—(పకపకనవ్వుచు) మీయాశీర్వచనము మీకే ఫలించుచున్నయది. నన్ను శపించుట యేమిచేసితిరి. ఎందుకని యూరకున్నాఁడను, గాని మీమాత్రము శాపము నాకును జేతనగును. ఇదిగో బ్రహ్మసూత్రము. (పెదవివిరచి) ఇప్పటిబ్రాహ్మణుల యాశీర్వాదములును, ఇప్పటికవులశాపములును నేనెఱుఁగనివికావు.

లవం—(విదూషకునివంక నివారించునట్లు చూచును)

రాయ—(నిరుత్తరుఁ డగుచున్నాఁడు)

మల్లి—ఇప్పుడేమిటి అప్పుడేమిటి వస్తువులయొక్క సహజశక్తు లెన్నటికిని మాఱవు.

విదూ—మల్లికా! అటుచూచితివా నేను నామిత్రు నేదియోయనిన మనరాకన్నియ కేందుకో ?

లవం—(మఱింత తలవంచి దృష్టిమరలించుచున్నది)

మల్లి—ఇఁక నీమిత్రుఁ డాయన యుండంగాఁడు నాసఖురా లీపె యుండం గాక. ఇంత వఱకే మన యావశ్యకత.

రాయ—(చిఱునవ్వు సూచించును)

లవం—(తనలో) కలలో నా కప్పురదేవత ప్రసాదించిన ప్రియమునకును నిమ్మహాత్మునకును లవమైన భేదము కన్పట్టదు.

విదూ—అవును "దూతికా నూతికా చైవ కార్యాంతే" అని మన మింతట నవలకుం బోదము రా.

లవం—(మెల్లగా) నీవు పోవలదు.

మల్లి—(చిఱునవ్వుతో) ఇఁక నేనెందుకు? నీ కతఁడు చెలియుం గాఁగలఁడు.

రాయ—(ఉత్కంఠతో)

కం. చెలిఁ జేసెదో ? దాసునిఁగాఁ, జలిపెదో ? నీసఖికి నన్ను సాధ్యప్రజ్ఞా
కలితమతి వైననీవే, గల వన్నిటి కింక మాకుఁ గళవళ మేలా ?

విదూ—ఈబాలిసకూఁతురే కాఁబోలును చేసెడిని. నేను మన్నుగొట్టుకొని పోయెడి వాఁడనే ?

రాయ—(చేయి పట్టికొని) నీవే నేను.

విదూ—(మల్లికకేసి చూపి) “త్వమేవాహం త్వమేవాహం త్వమేవాహం నసంశయః” (చేయిపట్టుకోఁబోవును)

మల్లి—(పరిహరించి) ఓహో! కుట్రబ్రాహ్మణా! ఏమి నీయాగడము.

విదూ—ఆగడ మేమిటి? మన మిద్దరమును దూతలమని తెలుపుటకుఁ జదివితిని.

మల్లి—ఓహో! యెంత సుందరముగ నున్నది.

రాయ—మల్లికా! కోపగించుకొనకుము. ఈమహాబ్రాహ్మణునకువచ్చిన కోరికలన్నియును నర్థము తెలిసినవి కాకపోఁబట్టి “కుర్వీత బుధసోమయోః” అన్నట్లుపచరించుచుండును.

మల్లి—ఈతఁ డెప్పుడును మాయంతఃపురపరిచారికలచే మొట్టికాయలు పడుటకు సంశయింపఁడు కానిండు. సర్వజ్ఞులగు దేవరకు నీమూఢురాలి కోరిక విజ్ఞాపనమున కాజ్ఞ వేఁడుచున్నయది.

విదూ—(తన్నుఁగానియట్లూరకుండును.)

రాయ—నీ వేమిచెప్పినను నంగీకరించువాఁడనే.

లవం—(తనలో) తెల్లవారునంతకు నేదో యిట్లు గొడవ పెంచును గాఁబోలును.

మల్లి—నేను చెప్పవలసిన దేమియును లేదు. స్వప్నమున మిమ్ముఁ జూపి పరశక్తి సంబంధనిశ్చయము చేసినదఁట. అది యెట్లునుం దప్పదు గానఁ బిదప ఘాంగుహా వివాహ మొనరింపఁబూనుచో మీరు వర్ణభేద మెంచఁగూడదుసుమీ!

లవం—(తనలో) కాలయాపన మొనర్చినను మంచిప్రసక్తిఁ దెచ్చినది.

రాయ—(తనలో) ఓహో! నన్నీలతాంగి కలలోనే చూచినది! (ప్రకాశము) ఇది పునరుక్తి అంబికయే ధ్రువపఱచినప్పుడు మన మెవరము?

లవం—(తనలో) హృదయమా! ఇక్కడికి నీవు సగము కృతార్థమవు. తక్కినది శ్యామసాయనుగ్రహమునఁ గావలయును.

మల్లి—ఊరక యట్లనుట కాదు. మా చెలిచేతిలోఁ జేయి వేయ వేఁడెదను.

రాయ—(సంభ్రమముతో) ఇదిగో వేసితిని (అనిస్పృశించి స్పర్శసుఖమును సూచించి)

తే. బ్రాహ్మణోత్తములెల్లను బంక్తిబాహ్యుఁ, డనుచు వెలిఁ బెట్టుదురుగాక యంతఁబోక
పరము చెడుఁగాక యేమైన వచ్చుఁగాక, అబలరో! నిన్ను నేను బెండ్లాడువాఁడ.

లవం—(లజ్జతో స్పర్శసుఖమును ప్రకటించును.)

విదూ—ఇదుగో నే నిక్కడ బ్రాహ్మణోత్తముఁడ నుండఁగా నామంత్రతంత్రములు లేకయే మీరు పాణిగ్రహణము నెట్లు నెఱవేర్చికొన్నారు. (పండితరాయల కండువాచెంగు మాత్రము పట్టుకొనును).

లవం—(కొంచెము దూరముగాఁ దొలఁగును)

మల్లి—నీకుం దగుబహుమతి రే పిప్పించెదఁ గాని యిఁక నిక్కడనుండి తొలఁగుము.

విదూ—నేనేకాను నాకు నీవా యిప్పించెడిదానవు? బానిసకూఁతురా!

లవం—(మెల్లఁగా మల్లికతో) ఎవరో వచ్చుచున్నట్టు లున్నది.

(అంతట మాతంగియను వృద్ధపరిచారక ప్రవేశించును)

మాతం—(తనలో) దేవిగారు నా కాజ్ఞయిచ్చి యెంతసేపో కావచ్చినది. ఎక్కడ వెదకినను భర్తృదారికజాడ గానరాకున్నది. ఎప్పుడు నుండనిదియ్యెడ నీదిన మింతమసలునా? ఇదివఱకే వెల్లియుండునా? లేక మఱియొకక్రీడావనమునకే వెల్లినదా? (దెసలు పరికించును)

విదూ—(మెల్లగా) మల్లికా! ఇక్కడికిఁ గుదిరినదా మీజ్వరము?

మల్లి—(తేఱపాఱఁజూచి) చెలీ! మఱియేమి యనుటలేదు. చూచిరమ్మని మాతంగిని కాఁబోలును బంపినారు. అది మనల గుఱుతింపక మఱియొకప్రక్కకుఁ బోవుచున్నది. ఇక్కడకుఁ దిరిగియువచ్చునాలో నార్యపుత్రునియొద్ద నిప్పటికి సెలవు వేఁడుకొనుము.

లవం—(తనలో) ప్రాప్తపోయినది కాఁబోలును అయ్యో! శ్రేయస్సుల కన్నియు విఘ్నములే.

రాయ—(లవంగిక్రైఁ చూచి) సఖీ! మరల నినుఁ గనుభాగ్య మెప్పుడోకదా!

లవం—(విచారముతో నిరుత్తర యగుచున్నది.)

మల్లి—పరమాత్మునికృపవలన శీఘ్రమున నే కాఁగలదు.

విదూ—తథాస్తు.

లవం—(తనలో) ఇతఁ డెట్టివాఁడైనను నిప్పట్లు సత్యవచనుం డగుఁగాక.

మల్లి—చెలీ! మనము దానికను రేగి తత్సహితముగా నగరి కరిగి ఁమేసి పిదపనీరు పోవుటకు వీలుగా నుండును. సెలవు తీసికొనినట్లే. పోవుదము రమ్ము (అని ముందుకు నడతురు.)

మాతం—(సమీపించి) ఏ మమ్మా! యీనాఁడింత తడవుంటిరి? కోళ్లు కూయుచుండుట యైనను వినఁబడుచున్నదా?

మల్లి—పోవుదము రా. త్రోవలోఁ జెప్పెదను. (నడచుచు) ఈవేళ మేమొక యుత్సవము చేసికొన్నాము తెలిసినదా! అది కోడికూఁతవఱకును గావలసినదని యీకాలపు బాలికల యేర్పాటు.

లవం—(తనలో) బొంకినను దడవికొనకుండ బొంకవలెను.

మాతం—ఏమో మాకాఁ డీకర్మ మెఱుఁగము; మీవన్నియుఁ గ్రొత్తక్రొత్తయాటలు! క్రొత్తక్రొత్తపాటలు! పోనిండు త్వరగాఁ బోవుదము రండు దేవిగా రెదురుచూచుచుందురు. (ముగ్గురును నిష్క్రమింతురు.)

రాయ—(వారలు పోవువైపునకు దృష్టి జొన్పి దైన్యముతో) చెలికాఁడా!

మ. తగుకాంతన్ దగుకాంతుతోఁ గలుపఁగా దాత్పర్యమున్ బూనఁ ద
త్తగు లెట్లో మది నొప్పికొన్నఁ బ్రతిబంధమ్ముల్ శత మ్మందుఁ బు
ట్టఁగఁ జేయున్ సహియింపలేక విధి కట్టా! యిట్టిదుర్మార్గ నే
మిగ భావించి పరాంబ లోకగురుఁగా మీఁదెన్నకే చేసెనో.

విదూ—రాజపుత్రి మచ్చుమందు చల్లినట్లు మీకు వశమైనది. ఇఁక కెక్కడికిఁ బోవఁగలదు. అబ్బో! ఈపిల్లకు వివాహమునకై ఘనుసా యెంతమంది యువరాజుల పటములు తెప్పించి చూపుచున్నాఁ డనుకొంటిరి. మీవంటి బీదబాపని కింతలో లోఁబడినది. మీయదృష్టము మంచిది. మీకు గొప్పజహగీరు కూడఁ దొరకును. మన మీపాటికిఁ బోవుదము రండు.

రాయ—

తే. ఘనుసాకూఁతుహస్తసంపర్కమున నె, కలిగెఁబో నాకు లోకాధికారగరిమ
అదియు నెడమైనయంత నే యదియు కాక, సకలమును లేక యున్నట్టి చందమయ్యె.

విదూ—అదుగో నే నేమిచెప్పితిని. దర్శనమాత్రమున కదా సంతసించెద నంటిరి. స్పర్శనము గూడ సంఘటించితిని. మీ రెంతపండితులైనను నేననుభవజ్ఞుఁడను.

రాయ—(అనాకర్ణితముగా)

తే. అందమటులుండఁ జందమ్మునట్టులుండ, సోయగమటుండ సొగసొక్కచోటనుండ
నక్కటా తన చెలితోడ నయ్యబల పల్కు, ప్రోడతనమంతయింతని పొగడఁదరమె.

విదూ—మనమ్మునకు నచ్చినపట్టున నన్నియును రమణీయములే యగును. మీరు వినుచుండఁగా నాపిల్ల యొక్కమాటయైన మాటాడక బెల్లముగొట్టినరాయివలె నుండెను

గదా. అదే కొంచెబోలును; ప్రౌఢతన మని పెద్దగా వర్ణించుచున్నారు. అందము, చందము, సోయగము, సొగసు, అని నాల్గుపర్యాయపదముల నెక్కడో టమీరు ప్రయోగించి నామాటసహితము వినక వర్ణించినను మీప్రియురాలి కొక్క చెవినున్న కుట్టుకాడలగుట్ట వర్ణనము కైనను నవి చాలవుకదా. అధమపక్షము రెండిఱువదులు నలుబది పదములైన నెకటే యర్థమునిచ్చునవి యుండకతప్పదు.

రాయ—ఓయి రసవిహీనుఁడా! ప్రౌఢతన మనఁగా మితభాషిత్వ మగుఁగాని నీవూహించినట్లు వటవట వాగుటకాదు. ఇఁకఁ గుట్టుకాడలఁగూర్చి పరిహసించుట బొత్తిగాఁ బొరబాటు. ద్రామిడాంగనల కతిస్థూలతాటంకములంబలె యవనాంగలకివి సామాన్యములు. తావన్మాత్రమున సహజలావణ్యగణ్యలకు వికారమారోపింప నొప్పదు.

విదూ—అవును. ఆలాగు సంతోషింపవలెను. "తావలచినది రంభ, తా మునిఁగినది గంగ" పోనిండు రెండవకోడికూఁత వినవచ్చెడివేళ కావచ్చినది. మనమీపాటికిం బోయినిద్రింతము.

రాయ—సఖా! నీకు నిద్రపట్టినను బట్టుంగాక

చ. చెలి యరుదేరఁ గాంచితిని జే యొకభంగి స్పృశించితిన్ మరల్
నెలకొలుపంగఁ జాలునలనీరజలోచన ముద్దుఁగుల్కు పల్
ల్కుల నెకకొన్ని వింటి సమకూరె సుఖం బనుకొంటినింతలోఁ
గలిగెను విఘ్న మెక్కరణిఁ గాంచెద నిద్దుర? నెట్లునిల్చెదన్?

విదూ—(చేయిపట్టుకొని) పోవుదము రండు. మీకిప్పుడే యచ్చేడియతో సఖ్యమ్ము గలిగించెద.

రాయ—(అభిలాషతో) ఇంతలో నెట్లు పొసఁగింతువు (ఇరువురును బరిక్రమింతురు.)

విదూ—దానికి సులువైనయుపాయ మాలోచించితిని.

రాయ—సులువే కానక్కఱలేదు.

శా. స్త్రీవేషమ్మును వేసికోవలయునో? సిగ్గింతయున్ లేక య
య్యావాసమ్మును జేరుపొందెదొ ఘనవప్రా ప్రాకారపుంగోడ నెం
తే వేగమ్మున దాఁటఁగావలయునో? నీచత్వముల్ జూడకే
యావాల్గంటియనుంగుదాసి నెవతెన్ ప్రార్థింతునో? తెల్పుమా.

విదూ—ఇంతవఱ కక్కఱలేదు.

రాయ—ఇఁక నేయ్యది?

విదూ—మహాయోగు లీశ్వరుధ్యానించున ట్లమ్మగువ నంతరంగమ్మున నిడికొని కొంచము కనులు మూసికొని పర్న్నుండవలయు.

రాయ—నిక్క మే! అయ్యదిచక్కనియుపాయమే యైనను «శ్లో. యద్దుష్కరం యద్దురాపం యద్దుర్గం యచ్చదుస్తరం। తత్సర్వం తపసా ప్రాప్యం తపోహి దురతిక్రమం.» అన్నట్లున్నది. ఒక్కచో నట్టిదైవను సాధించితినేనియు మందభాగ్యుఁడనగు నా కక్కన్నియ యప్పట్టునను బొడకట్టదు. పొడకట్టినను నేదియో యంతరాయము మూఁడక మానదు.

విదూ—సకలాంతరాయమ్ములను నివర్తించుటకు లంబోదరునంతవాఁడను నేనుండఁగా మీకేలోపమును రాదు. నాయుపాసనము మాత్రము మఱవక యుండవలె.

రాయ—అంతవాఁడ వననేల? సాక్షాత్తుగా లంబోదరుఁడవే కదా? «దూతీగహితా ఇవ తే న కామినీమనసి నివిశంతి» నీవు లేకున్నచో నా కియ్యెడగతియే లేదు.

విదూ—అదుగో! న న్నాఁడుదానిగాఁ జెప్పుటచేఁ గోపమువచ్చుచున్నది. యిప్పటి కోపుకొనెదను గాని యిఁక నెన్నఁడును నట్టిప్రసంగము పనికిరాదు.

రాయ—ఆఁడువారల కొఱకేకదా యిన్నిపాటులు పడుట?

విదూ—ఇఁక మీవెఱ్ఱిసమర్థనలు కట్టిపెట్టుఁడు «అయ్యవా రేమిచేయుచున్నారంటే అబద్ధాలాడి దిద్దుకొనుచున్నారఁట». మీపండితులకున్న సల్లక్షణమే యది. అదుగో తూర్పు తెల్లవాఱుచున్నది. పోవుదము రండు.

రాయ—(చూచి)

ఉ. నామనమందునుంబలె ఘనంబగురాగము దోఁచుచున్న దీ
యామిని నన్నుఁబోలెఁ గననయ్యెడు రిక్తగ, రిక్కలుఁ జ్యోతి
ర్గ్రామములై నను బలె నొకొకఁడై కనుపట్టె, ఘూకవుల్
దామినభీతిఁ బోఁదొడఁగెఁ దద్దయు నీకవిఁ బోలెఁ గుంచుచున్.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

ఇదిశ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితంబగు పండితరాజమ్మునందుఁ దృతీయాంకము.

పండితరాజము - చతుర్థాంకము.

(అంతట నిరువురు వైతాళికులు ప్రవేశింతురు.)

ప్రథ—చెలికాఁడా మనకు వేళ కావచ్చినది. మన మీపాటికిఁ బోయి మనకృత్య మేల నెఱవేర్చికొనఁ గూడదు?

ద్వితీ—కావచ్చినదనుచున్నావేమి? అయినది (వినుటనభినయించి) అదుగో! గడియారము వినవచ్చెడిని; నాలుగు కాఁబోలును కొట్టుచున్నాఁడు.

ప్రథ—(తూర్పుకేసిచూచి) నాలుగే కాను. సూర్యోదయమే యగుచున్నది. ఈపడమటి పునఁ గొంచెము వెలవెలఁ బోవుచంద్రుని తేజ ముండుటంబట్టి రాత్రియున్న దనుకొన్నారము గాని యటుఁ జూడుము అయినదని తోఁచుచున్నది.

ద్వితీ—అయిన నేమిమునిఁగిపోయినదిలే; త్వరగాఁబద; ఏవో రెండుపద్యములు చదివి వత్తము. వినువా రెవరు? మనకుఁ గాలాతిక్రమణశంక కవకాశముండదు.

ప్రథ—అవును. నీవనినట్లు తురకదర్బారు. మనలో మనమాట ఎవఁ డేమిచేసినను సరే. చూచువారే లేరు, ఇంతగ్రుడ్డిరాజ్యము మఱియొకటి యుండదుసుమా!

ద్వితీ—ఆసంగతి మనకెందుకుఁగాని అదియే మనము కూర్చుండుచోటు. పోయి యానౌబత్తు గొడవతో పాటు రెండుపద్యములు చదువుదము పద (యథోచితముగా పరిక్రమింతురు.)

ప్రథ—(కంఠముసవరించి)

సీ. అభిసారికాంగనా వ్యభిచారములుతగ్గెఁ దమముతూరుపు పర్వతమ్ముడిగ్గ
కువలయమ్ములరంగు దవుదవ్వులముడింగె వెడవింటివానియాగడ మడంగె
పద్మినీకాంతకుఁ బ్రాయంబు నిండారె నంబుజారికి వైభవంబు తీఱె
నేకీభవించుచుఁ గోకముల్ చెలరేగె గుడ్లగూబలు కొండగుహలఁ డాఁగె
తే. రంగుమెయి మత్తువస్తువుల్ మ్రింగిమ్రింగి, యొడలెఱుంగని రతముల బడలిబడలి
తెలివి గనలేనిబలుసోమరులకుఁ దక్కఁ, దెల్లముగ నెల్లవారికిఁ దెల్లవాఱె.

ద్వితీ—ఇది యెక్కడిదో క్రొత్తపద్యములా గున్నదే? దీనిలో గీతిలోనియర్థము పాదుషాగారు వినినచో మనకుఁ జక్కు దేఁగలదుసుమా.

ప్రథ—ఇది రాయలవారి నడిగి చేయించుకొన్నది. అవును నీ వన్నట్లు ఇది శుద్ధ తురుష్కచర్యను బోధించుచున్నది. అయినను గవులొకరికి మిత్రులును వేఱొకరికి శత్రువులును గారు. వారు లోకానుభవమునుబట్టి వచించుచుందురు. అయ్యది నిజముగాఁ దమకే యన్వయించినను వివేకులు పైఁబెట్టికొనరు. అటులైన భారతాదు లెక్కడను జదువుటకే వీలుండదు.

ద్వితీ—మన కంతనిరాఘాటత కూడదు. స్తుతిపద్యములు మాత్రమే చదువవలయును.

శా. నీరాజ్యమ్ము రమావిలాసవతికి న్నీరేజ మైయొప్ప నీ
పే రుద్యత్కవిరాజమండలి బహుప్రీతిన్ జపింపన్ మహా
వీరాగ్రేసరు లెల్ల నీదుబలిమిన్ వేనోళ్ల శ్లాఘింపఁగా
ధారాళమ్ముగ రాజ్య మేలెడినినున్ దైవంబు రక్షించెడిన్.

ప్రథ—

శా. ఆశానాథుల నెల్ల లోఁబఱచి లోకాలోకపర్యంత మై
నాశం బెన్నఁడు లేనిదై విమలమై నానాటికిన్ వృద్ధి నా
దేశింపం దగునీయశమ్మునకు నేదీ సాటి? యూహింప నా
కాశీ సేతుధరాతలేశ్వర! తురష్కశ్రేష్ఠచూడామణీ.

ద్వితీ—(చూపునిగిడ్చి) ఇఁకఁ జాలింపుము. మనము కాలాతిక్రమణముగా వచ్చినట్లే పాదుషాగారు పెందలకడ మేల్కాంచి నట్లున్నది. అదుగో అంతఃపురమునకు వెళ్లుచున్నారు. ఇక్కడ మన మెందుకు? పోదము రమ్ము (నిష్క్రమింతురు.)

(అంతఃపురము పాదుసాయును, దేవియు, లవంగియును, పరిచారికలును ప్రవేశింతురు).

పాదు—దేవి! ఇదివఱలో నే నంపినప్రతిమ లన్నియుఁ గొమిరెలఁ జూపితివా?

దేవీ—చూపకేమి. ఎందును నాదర మున్నట్లు మాత్రము కనుపట్టదు.

లవం—(తనలో) ఈపాదుగడ్డాలును, బోడితలలే కావా యేమిటి? వీరలపైనాదర మెట్లుకలుగునో?

పాదు—అయినచో నిఁక సంబంధమే కుదురదుకదా? ఉన్నయువరాజుల వన్నియును వ్రాయించి తెప్పించితిని.

దేవి—అగును అయిననేమి యేదో వెఱ్ఱిగాఁ గూర్చుండి యాలోచించుటయే కాని ఏది చూపినను నిష్టమున్నట్లు కన్పట్టదు. పోనీ అనివిసువెత్తి నేను చాలదినముల క్రిందటనే యీగొడవఁ దలపెట్ట మానితిని.

ఫాదు—తనయక్కలను చెల్లెండ్రను జూచియైన నేర్చుకొనరాదు కాఁబోలును (కూఁతు నుద్దేశించి) నీరీతిఁజూడఁగా నీవు వివాహమే మానునట్లు తోఁచుచున్నదే.

లవం—(తనలో) నాకాతురక బీబీ లెక్కడి యక్కలు? (ఊరకుండును)

ఫాదు—(దగ్గరగాఁదీసికొని) తల్లీ! యెల్లలోకమ్ము లేలెడినాకుఁ గొమిరెవై యేదో యుల్లమ్మునఁ దీఱరానికోర్కె యున్నదానిం బోలె నట్లేల కృశించెదవు?

లవం—(తనలో) హృదయమా! నీలోనీవుగుందవలెఁ గాని నీవికారమును బైటికిఁ గూడ నేల సూచించెదవు? (ప్రకాశము) జగదీశు ననుగ్రహమ్మున నాకు సకలమ్మును గలవు. తీఱరానికోర్కె యెట్లుండును?

ఫాదు—పోనీ యెవరిని బెండ్లాడవలెనని యో నాకుఁ గొంచెము చెప్పుము. అతం డెవఁడైనను దెచ్చి యొసంగెదను.

లవం—(తనలో) నాకుఁ బరాంబికయే యనుగ్రహించి యున్నది. నీవు నిమిత్తమాత్రము కావలెను.

(అంతట నొకపరిచారికప్రవేశించి కాగితము చేతికిచ్చును.)

ఫాదు—(చదువుకొని స్మృతినభినయించి) అవును. మఱచి పోయితిని. ఓసీ! నీవు పోయి నే నిప్పుడే వచ్చుచున్నాననియు నప్పండితకవీంద్రునిం బిలిపింపుమనియును మంత్రితోఁ జెప్పుము

పరి—చిత్తము. (వెళ్లఁబోవును.)

దేవి—ఆర్యపుత్ర! యెవ రాపండితుఁడు?

ఫాదు—తెలుఁగుదేశమునుండి యొకపండితుఁడు కొన్ని నెలలక్రిందటనే దర్శనార్థమై వచ్చియున్నాఁడు. ఆయనశక్తి మిగుల నద్భుతమని చెప్పుచున్నారు. ఒకసారిచదివినతోడనే తనకు రానిభాషయైనను దిరిగియు హెచ్చుతగ్గులు లేకుండఁజదువు నఁట

దేవి—ఓసీ! కొంచెము నిలువుము పోవుదువు గాని (ఫాదుషావంకదిరిగి) ఆసభ నేఁ డియ్యెడఁ గాఁ గూడదా?

పరి—(అగుచున్నది.)

లవం—(తనలో) ఈనాఁటిసభలో నామనోహరుఁడు తనశక్తికి బహుమానముగా నన్నే కోరుకొనుఁగాక (స్మృతినభినయించి) నిన్న నీమాట చెప్ప మఱచితినిగా? అప్పుడు సిగ్గునాకేమియు నోటికి రానిచ్చినదికాదు.

ఫాదు—అట్లే కావచ్చును. ఓసీ! వారినందఱిని సభ యిచ్చటనే జరుగునని చెప్పి వచ్చునట్లు చేయుము.

పరి—చిత్తము (నిష్క్రమించును.)

లవం—(తనలో) ఇదియంతయు జగదంబ చేయుచున్న సంఘటనమే; లేనిచో సభ యంతఃపురమున నెందులకు జరగడిని?

పరి—(ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! అందఱును వచ్చుచున్నారు.

ఫాకు—దేవీ నేను సభకుఁ బోదునా?

దేవి—చిత్తము (అందఱును నిలిచియుందురు.)

ఫాకు—(దగ్గర నే యున్న సావడిలో సుచితాసనమునఁ గూర్చుండును.)

పరి—ఓసీ! మాతంగీ! యీ తెరను కొంచము పట్టుకొనుము.

(దేవికిని లవంగికిని ఘోషాగా సన్న తెర గట్టుచున్నారు.)

(అంతట మంత్రులును, కవులును, మఱికొంద ఱుద్యోగులును ప్రవేశింతురు. అందఱును సలాములు చేయుచు రు కూర్చుందురు.)

ఫాకు—(కవులవంక దిరిగి) పండితరాయలం గుఱించి మీయభిప్రాయ మేమి?

కవు—వారికి శాస్త్రము వచ్చునఁట. కవిత్వమునకుఁ బుట్టిన పేరె కదా? ఏకసంథాగ్రాహిత్వ మన్నిటికంటె నత్యాశ్చర్యకరము.

మంత్రు—మనభాషలోఁ గూడఁ గొలఁది దినములలోఁ గవియగునని వాడుకగా నున్నదే?

కవు—కాకేమి? త్వరలోనే యభ్యాసము కావచ్చును. భా.. వచ్చినపిమ్మట ధార యున్నవారికి నన్నిటిలో నొక టే రీతిగా నడచును.

దేవి—.—(కొమిరెం జూచి) అమ్మా! నీ కీపండితరాయలను జూండ్లిచేయుదుమా?

లవం—(తనలో) "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ" అని యూరకే యన్నమాటయైనను నిది వ్యర్థము కాదు. (ప్రకాశము) నా కెవ్వరును నక్కఱలేదు.

దేవి—(మెల్లగా) మల్లికా! అందులోఁ బండితరాయ లెవరో యెఱుఁగుదువా?

మల్లి—అమ్మా! ఇంకను రాలే దని తోఁచుచున్నది. వీరందఱును నిక్కడివారే.

లవం—(తదేకదృష్టితోఁ జూచుచుండును.)

మల్లి—(లవంగి ప్రక్క నే కూర్చుండును.)

ఫాకు—మనలో ననాదిగాఁ గవులున్నారుకదా! ఇట్టిశక్తి గలవారున్నట్లు మీరు విని యున్నారా?

కవు—కవిత్వమున కేమి చెప్పువా రున్నారు గాని ఏకసంథాగ్రాహిత్వమునకు మాత్ర మున్నట్లు వినము.

ఉద్యో—కవిత్వమునకైనను నంతవా రుందురని నమ్మ వలనుపడదు. ఆయనప్రతిజ్ఞ వీరు విన్నట్లు తోఁచదు ఇదుగో!

చ. అమరగిరీంద్రమాది మలయాచలమంతముగాఁ జతుస్సము
ద్రములకు మధ్యఁ గల్గిన ధరాతలమందలి మేటిసత్కవుల్
గుమిగొని రండు నేనొకఁడ లోకమునన్ గవి నంటి నొప్పరే
ని మదిని దాఁప నేల? నను నెట్టన గెల్వఁడు వాదసంగతిన్.

చ. కవు లని పేరు పెట్టుకొని కంఠరుతూతలతోడఁ బద్దెముల్
చివుకనితాటియాకులను జెక్కుకుఁ దూరక, చెప్పఁగల్గినన్
జవి గలుగంగఁ జెప్పఁ డటుసాగనిచోఁ దమయంతఁ జేయుపా
పవిధులు వోలె లోపలనె పాఁతఁబవేయుట కొంత మేలగున్.

ఫాదు—ఓహో! ఇట్టిప్రతిజ్ఞతో నీతఁడు మనరాజధాని వఱకు నున్నకవుల నందఱిని జయించుకొనుచు నే వచ్చెను గాఁబోలును.

ఉద్యో—అట్లు చేయుటచేతనే కదా దేవరచేతిక్రింద నుండినక్షత్రియసంస్థానాధిపతులందఱును పండితరాయ లన బిరుదు నిచ్చియుండిరి.

కవు—(అసూయతో) అది స్వమతాభిమానముచేఁ జెప్పెడిసంగతియే కాని నిజమని దేవరవారు నమ్మఁదగియుండదు.

మంత్రి—విద్యకును మతమునకును సంబంధ మేమి? అయినచోఁ గావచ్చును. మనమతములో మాత్ర మిట్టివా రిదివఱలో లేకపోయినను ముందు బయలుదేరఁగూడదా?

ఫాదు—అవును విద్య యొకరిసొమ్ము కాదుకదా.

ఉద్యో—తినఁబోవుచు రుచులడుగ నేల? వీరు ప్రత్యక్షములో నే చూచి సత్కారముతో మనవి చేసికొందురు గాక.

(అంతలో నొకనౌకరు ప్రవేశించి సలాము చేసి)

నౌక—అయ్యా! ఎవరో యొకపండితుని వెంటఁబెట్టుకొని ప్రచండమిశ్రుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

ఫాదు—ప్రవేశింపఁ జేయుము.

లవం—(తనలో) ఆయన నామనోహరుఁడే యైయుండును. ప్రచండమిశ్రుఁ డెవరిని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చును? హృదయమా! ఒక్కింతలోనన పరాంబ నిన్నుఁ దద ధీనునిగాఁ జేయుకాలము సమీప మగుచున్నది.

నౌక—(నిర్గమించి సహితముగాఁ బ్రవేశించును.)

(సభ యావత్తును లేచి గౌరవింతురు.)

లవం—(తెరలోనుండి తదేకదృష్టిగాఁ దలవంచుకొని చూడనియట్లు చూచును.)

మల్లి—(జనాంతికము) సఖీ! అదుగో నీమనోహరుఁడు, రాత్రి నిదురలేమిని సహజారుణమ్ములగు నేత్రములు మఱింత యెఱ్ఱఁబాఱ నొగిలినమేనితో సభ నలంకరించినాఁడు.

లవం—(వినన ట్లూరకుండును.)

(అందఱును కూర్చుందురు.)

ఫాదు—(తనలో) ఆహా! ఏమి యీమూర్తివిశేషము! ఎవరో మహారాజాన కుండఁదగిన లక్షణములన్నియు నియ్యెడనే పొడకట్టుచున్నయవి.

రాయ—(నిల్చి)

శ్లో. శ్రీ రస్తు శ్రితరక్షణక్షణగుణశ్రీ రస్తు నిత్యోత్సవ
శ్రీ రస్తు ప్రథమానకీర్తివిభవశ్రీ రస్తు గీ రస్తు తే
శ్రీ రస్త్విహ త్యాగవేలపండితవచశ్శ్రీ రస్తు భూర స్త్వహో
శ్రీదిల్లీశ శహాబదీన విపులక్షేమాభిరామాకృతే.

(అందఱును కరతాళములనుగొట్టి యానందమును సూచింతురు.)

ఫాదు—(తనలో) నాకీభాషలో స్వల్పజ్ఞానమున్నను ఈమహాకవిశైలి యానందమిచ్చుచున్నయది. పరిపూర్ణజ్ఞానముకలవారి కెట్టిసంతోష మొసంగెడినో?

విదూ—తథాస్తు.

మంత్రి—మహాపండితుఁడవు నీ వాశీర్వదింపవలసినదే.

రాయ—

శా. ఏభూమీంద్రునిఁ జూడఁ బోయినను నీవే పద్యముల్ జెప్పి నీ
వే భావమ్మును జెప్పిపోవలయు నింకేభూవిభుండన్నఁ దా
నే భావమ్ము గ్రహించువాఁ డగుట నీకీకష్టమీదేటికో నా
హా! భో సత్కవిపూర్వజన్మసుకృతంబా! నీకు దీర్ఘాయువౌ.

(పుష్పము లొసఁగి యుచితాసనమునఁ గూర్చుండును.)

కవు—మహాప్రభూ! సంస్కృతమున నంతవిశేషపరిశ్రమము లేకపోయినను దానిమాధుర్యమున కితరభాషలు చాల వని మాయభిప్రాయము.

ఫాదు—సంశయమేమి? అన్నిభాషలును దానినుండియే కదా యుద్భవించినవి. ఏదైనను నాశ్రయముంబట్టి యొక్కఁడు శోభించును.

విదూ—మీరు పెద్దకవీశ్వరులని పేరు పెట్టుకొని జహాగీర్లనుభవించుచున్నారు కదా! రెల్లు కలములును, పీచు కాగితములును లేకుండ నిట్లు ఆశుగాఁ గవనము చెప్పఁ గలరా.

మంత్రి—(సంజ్ఞచే వారించును.)

ఫాదు—పండితాఖండలా! మీ రేభాషయైన నొకపరి వినినతోడన నేర్చుకొందురఁట. నిజమేకదా?

రాయ—నాకట్టిశక్తి యింతకుమున్న ది లేను దానికేమి? దేవరసాన్నిధ్యబలమున నైనఁ జనువఁగల నని మనవిచేసికొనుచున్నాఁడను.

కవు—వినయము విద్యకు భూషణమేకదా? అయినను దమ కట్టిప్రజ్ఞ నిరాఘాట ముగా నున్నయెడల నే వచియింపుఁడు లేనిచో మీకు నిది విధియాయేమి?

లవం—(తనలో) వినయమును బ్రకటించుటకుఁ జెప్పినమాటయని యెఱిఁగియుఁను గవినని పేరుపెట్టుకొని యీమూర్ఖుఁడేమో పానకములోని పుల్లవలె నడ్డువచ్చు టకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడు.

రాయ—ప్రభు వగుటం బట్టి యట్లు మనవిచేసికొంటిని. ఇదుగో చెప్పుచున్నాఁడ నిరాఘాటముగా నేభాషయైనను నెన్నిపుటలైనను నొక్కపరి విని నిరాక్షేపముగా తూ, చా తప్పకుండఁ జదువఁ జాలుదు. ఇందులకుఁ దప్పిన నా కున్న పండిత రాజబిరుదము నిక్కడనే తీసివేసికొనియెదను.

లవం—(తనలో) అమంగళము శాంతించుఁగాక.

ఫాదు—(వినయముగా) కవివరా! మీకు ఫార్సీగాని, ఉరుదుగాని, అరబ్బీగాని వచ్చునా?

రాయ—సంస్కృత మభ్యసించినభాషయే కదా. ఇఁకఁ దెలుఁగు దేశభాష. ఇక్క డికి వచ్చినది మొదలు తఱచు వినుచుండుటచే మీభాషయును దగుమాత్రము వచ్చెడిని.

మంత్రి—ఖురానా నరబ్బీభాషలో నున్నదికదా? దానిలోఁ గొంత వినిపింతమా?

ఫాదు—అవును దానికిని దేశభాషకును విశేషభేదమే యుండును. (రాయలవంకదిరిగి) పండిజీ! మేము విని చూచుటకే యీయడుగుట కాని పరీక్షార్థముగా భావింపకుఁడు.

లవం—(తనలో) ఆహా! తండ్రియును నీతనియెడ విధేయుఁడైనాఁడే! ఇదియంత యును నా కనుకూలమే. జగదంబికా! బహుమాన మనుమాట వచ్చునప్పటికి నన్నే స్మృతికిఁ దెచ్చెదవుగాక.

రాయ—చిత్తము. సభాస్థలమున నేకదా! విద్వాంసులకు గౌరవాగౌరవములు రాఁదగి నది. ఇంటఁగూర్చుండి యెన్ని ప్రతిజ్ఞలుకొట్టిన నెవరికిఁ గావలయును?

కవు—(పుస్తకమువిప్పి) ఇదిగో సావధానముగా వినుఁడు.

బిస్మిల్లా హిర్రహమాన్ హిర్రహీమ్ సబ్బిహిస్మారబ్బికల్ ఆలల్లజీ ఖలఖఫ సౌవ్వా వల్లజి ఖద్దగఫహాద వల్లజీ అఖరజల్మగ ఆఫజీఅలహు గుసాఅన్ అహ్వా సన్నఖ్రిజిక ఫలాతిన్సా ఇల్లమాషా అల్లాహు ఇన్నహు యఅలముల్జహార వమా యఖ్ఫ్వవ నేయస్రాక లిల్యుస్రా ఫజఖిర్ ఇన్ననఫఅజ్జికరా సయజ్జక్కరు మన్యఖ్ష వయతజన్నబొహాల్ అష్ఖల్లజీ యస్లన్ నారల్ కుబ్రా సుమ్మలాయెమూతో వాఫీతలాయహాఫాకద్ ఫలహాతహామన్ తజక్కా వజకరిస్మా రబ్బిహీఫసల్లా బల్తూసేరూనల్హాయా త్తుద్ దున్యావలె ఆఖిరతు ఖయరున్ వ అఖయిన్నాహాజలఫీ సాహుఫుల్ వూలా సాహుఫేయిబ్రాహీమా వో మూసా హిర్రహిమాన హిర్రహీమ్॥

బిస్మిల్లా హిర్రహామా నిర్రహీం.

అమ్మ యతసా అలున అనిన్నబయిల్ అజీమిల్లజిహుంఫీ హెముఖతలెఫూన్ కల్లాసయ అలమూనసుమ్మ కల్ల సయ అలమూన్ అలంనజ్ అలిల్ అరజమిహాదన్ వల్జిబాల అవుతాదన్ వఖలనాకుమ్ అజవాజ. వజఅల్నా నౌమకుంసుబాతన్ వజ అల్వల్ల యిలలెబాసవజ అల్నన్నహారమ ఆష. వబనైనాఫవుఖకుం సబ్అన్షిదాద వజఅల్నాసిరాజన్ వహాజ. వ అన్జల్నామినల్ మొ అసిరాతె మా అన్ పజ్జాజ. లెనుఖరిజబెహీ హబ్బన్ వనబాతన్ వజన్నాతిన్ అల్ పా పా. ఇన్నయోమల్ ఫసలె కానమీ ఖాతన్యోమ యున్పఖుస్సూరె. పతాతూన అపవాజ. నపుతె హాతిస్సమావొ వకానత్ అబ్వాబ వసుయ్యెరతిల్ జిబాలా పకానత్ సరాబ యిన్నజహన్నమకానత్ మిర్సాద లిత్తాగీనమ అబ. లాబెసేనఫీహా అహాఖాబ. లాయజూఖూనఫీహాబర్దన్ వలాష రాబ యిల్లాహామీరున్ వగస్సాఖజజాఅన్ వెపాక. యిన్నహుం కానులాయర్జూన హిసాబ వకజ్జబుబె ఆయా తెనాకిజ్జాబవకుల షైయిన్ అహాసైనాహుకితాబ.

చక్కఁగా వింటిరికదా?

రాయ— వినకేమి. మఱి కొంత చదువుఁడు. ఈకొంచెమునకు నేను చనువుట యెం దుకు? మాదేశమున సామాన్యముగా బడులలోఁ జదివికొనెడిపిల్లలే వ్యస్తాక్షరి యని ముక్కలమీఁద నంకెలువేసి యిచ్చినచోఁ జదువుచుందురు.

ఫాదు—ఇంతే చాలును. మీ రేదో అంకెలు వేయవలయునని యంటిరికదా! వరుస వెంబడిగనా?

రాయ—అవును కాని ఇచ్చునప్పుడు వరుస అక్కఱలేదు. మీకు దైవము తోపించనది యీవచ్చును.

ఫాదు—ఇదియును నాశ్చర్యమే. కానిందు పాపముమీకు వేఱుప్రసంగములవలఁ ధారణకు భంగము కల్గునేమో?

రాయ—(కన్నులు కొంచెము మూసికొని యోజించుచున్నాఁడు.)

కవు—(తమలో మెల్లగా) పైకి ధైర్యముగానే చెప్పినను మాటలా ఇది చదువుట? పేగు తెగును.

(అందఱును నొకరితో నొకరు గుసగుసలాడుదురు.)

లవం—(తనలో) అయ్యో! తప్పఁజనువునేమొ గదా. జగజ్జననీ! నీసాహాయ్య మిప్పు డావశ్యకము.

రాయ—(కనులువిప్పి) ఇదిగో చదువుచున్నాఁడను. మీరు పుస్తకము చూచు చుండుఁడు.

కవు—(కడు శ్రద్ధగా వినుచుఁ బుస్తకము చూతురు.)

(అందఱును నిశ్శబ్దముగా విందురు.)

రాయ—బిస్మిల్లా......సైనాహుకితాబ. (మొదటినుండి చిగురువఱకును జదువును.)

(అందఱును విని కరతాళములు వైచుచున్నారు.)

లవం—(పరమానందమును బొందుచుఁ జూచును.)

మల్లి—సఖీ! యిఁక నిన్నుఁ గోరుకొనెడి వేళ వచ్చుచున్నయది.

రాయ—చేయెత్తి వారించి మరల వినుఁడు. దీని నే తలక్రిందుగాఁ జదివెదను.

(అని పదముల వెంబడిని గాక యక్షరముల వరుసగాఁ జదువును.)

ఫాదు—(పరమానందమును బొందుచు స్వయముగా లేచి వచ్చి కౌఁగిలించుకొని సింహాసనముమీఁదఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

(అందఱును గరతాళములు వైచి యానందింతురు.)

లవం—(పరవశయై తెరయెత్తును.)

మల్లి—(ఎఱుఁగనియట్లు మరల దాని సవరించును.)

రాయ—సింహాసనమునుండి లవంగిఁ జూచి (తనలో) నాప్రియురాలు సఖీసహితయై యచ్చటనే యున్నదే! కానిమ్ము కోరుకొమ్మన్నచో మఱియొకటిఁ గోరుకొనక యీనిధానముం గోరెద.

ఘాదు—(రాయలవంక దిరిగి) మీ కింతకుమున్నే మా సామంతరాజు లొసంగిన పండిత రాజబిరుదమును మరల నే నొసఁగుటకు సిగ్గిలుచున్నాఁడను.

మంత్రి—అట్లేల యనవలయును? బిరుదు లిచ్చుటకు వా రెవరు? ఒకవేళ నిచ్చినను అది యిక్కడ స్థిరపడవలయును. గనుక తాము స్థిరపఱచుట పునరుక్తము కాదు.

కవు—దేవరవారు మున్ను మమ్ము వర్ణింపుఁడని యాజ్ఞాపించిన విషయ మిమ్మహాకవి వరున కిచ్చిన నెట్లు పూర్తియగునో?

విదూ—ఇహిహీ ఇదే కదా! చిటికెలోఁ బూర్తి చేయించఁగలను. మీకు లక్ష్యము కాని మాకు లక్ష్యమా? అయ్యా! వినుఁడు స్త్రీలకు శృంగారరసోపకరణము లగు నవయవములెల్లఁ బురోభాగమందున్నయవి కదా? జడకూడ నట్టిదియే యగుటచే నది వెనుక నుండుట కేమి కారణమని యడిగియున్నారు.

ఘాదు—(నవ్వి) మనప్రచండమిశ్రునకు సర్వమును హాస్యగతమే. అందులో నిట్టిసంగతులం బొత్తిగా మఱవఁడు.

మంత్రి—(వారించి) నీకేమి బుద్ధియున్నదా? లేదా? ఇయ్యది యెచ్చటనగుచున్న సభయని నీతాత్పర్యము?

ఘాదు—వీరి నడిగి తెలిసికొనఁ దగినదే యైనను నింక శ్రమ కలుగఁజేయుటకు నామన సొప్పకున్నయది.

కవు—శ్రమమైనను నియ్యది వారికి నాశుధారాశుద్ధికి గొప్పనిదర్శనము కదా?

రాయ—ఇదుగో వినుఁడు.

సీ. పురుషాయిత మొనర్చుపూఁబోఁడి కటిమీఁద నాట్యమ్ము సల్పు పుణ్యమ్ము కొఱకొ
ఘననితంబస్థల మ్మను పెన్నిధానంబు బహుళభద్రముగను గాపాడు కొఱకొ
తా నాశ్రయించు కాంతకు వెన్కభాగమ్మునను గూడ సౌందర్య మునుచు కొఱకొ
పదిమంది దృష్టులు పడినఁ గంటకమంచు నూహించి కనుపడకుండు కొఱకొ
తే. వేణి కాంతల వెన్నంటి వ్రేలుచుండె లేక యుండిన నిధువనలీల కుపచ
రించు నంగమ్ము లెదుట నే సంచునించ దాని కట్టుండ నేయుపద్రవము వచ్చె.

(అందఱును సంతసించుచున్నారు.)

ఫాదు—పాపము వానికేమియుపద్రవము వచ్చినదో ? మన మెట్లు గుర్తింతుము ?

రాయ—(తనలో) అఖండరసికుఁడు గదా ప్రభువు! (ప్రకాశము) గుర్తింపకేమి ?

మ. ఎదుటన్ వర్తిలునట్టి యంగముల కెంతేని న్నఖాదిక్షతా
పద పల్లారును గల్గుసంగతిని దాఁ బ్రత్యక్షమున్ జూచి నె
మ్మదిలో భీతిలి చాటుఁగోటనుచు సంభావించి వెన్నంటుచున్
బొదలన్ బోలును వేణి లేకునికిఁ దాముంగుండ కట్లుందునే ?

(అందఱును మఱింత సంతసింతురు.)

ఫాదు—(సింహాసనమునుండి లేచి) పండితరాయా! నీవు మనుష్యమాత్రులలోఁ బరి గణింపఁ దగినవాఁడవు కావు. నన్ను నీ వేమికోరుకొనినను నిచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాఁడను.

(అంగఱును లేచి నిల్తురు.)

లవం—(తనలో) దేవీ! నీ విర్యోడల నన్నుఁ బ్రకింపుము.

రాయ(లేచి)నే నేమి యడిగినను మీ రిచ్చువారే కదా ?

లవం—(తనలో) అవును ఇట్లు ముమ్మాటికి ననిపించుకొనవలసినదే!

ఫాదు—ఈసార్వభౌమపదవి యిమ్మన్నను నిచ్చుటకు నాకు సంశయములేదు.

రాయ—

చ. గజముల నెల్ల మేటితురగమ్ముల నెల్లఁ బురమ్ము లెల్ల నీ
భుజపరిపాలితం బఖిలభూమిఁగము నెల్ల మఱొండు నెల్ల భూ
భుజ! విను మాడియెన్నఁటికిఁ బొంకనివాఁడవయే నెసంగుమ
య్యా! జగదతీతమైన సొబగంది చెలంగు లవంగి నీసుతన్.

ఫాదు—(ఆశ్చర్యమును నొకింతకోపముం గూడ సూచించును.)

(ఎల్లరును విస్మయాకులులగుచున్నారు.)

లవం—(భయసంతోషములతోఁ తండ్రివంకఁజూచుచున్నది.)

రాయ—

చ. నరవరులెల్ల నెవ్వనికనత్పదపీఠము నాశ్రయింతు రే
ధరణిపుఁ జూచు మాత్రమునఁ దాఁజనులేమి దివంబునేలు నా
సురపతి యెవ్వనిన్ వినినచోఁ దలయూఁచు నతండు మామయై
పరఁగుటకన్ననున్ గలదె ? భాగ్యము భోగ్యము లేక యోగ్యమున్

ఫాదు—(చిఱునవ్వు నవ్వుచున్నాఁడు.)

రాయ—

శా. ఢిల్లీ యేలెడిరాజధానియఁట! ధాటిన్ విన్నమాత్రమ్మునన్
గొల్లల్ వోలె నృపాలకుల్ దలఁకుచున్ గోటానకోట్లర్బుదాల్
సల్లాభమ్ములు తెచ్చికూర్తురఁట! యీసామ్రాజ్యమున్ గాదనీ
యల్లుం డన్నపదమ్ములతో డసరి నాయాహ్లాదమట్లుండుటన్.

సీ. అన్నమాటకుఁ దప్ప కఖిలమిచ్చిన హరిశ్చంద్రభూపాలుతో సాటి గనుము
ఆడితప్పక భూమి నఖిలమ్ము నొసఁగిన బలిచక్రవర్తితోఁ దులకుఁ జనుము
కొంకక దేహమ్ము కోసిత్రాసునఁ దూచి మాంసమిచ్చిన శిబిమాద్రిఁ బడుము
వెనుకదీయక తనవెన్నెమ్మునిచ్చిన యలదధీచిప్రశస్తి నందుకొనుము

తే. అన్నిటను వారినెల్లఱ నవలఁద్రోయఁ జాలియిప్పట్టునందు నీసాహసంబు
జితముగాదని యెంచి గోరితినిజమ్ము యనుపమితమానదాన! శహాబదీన!

సీ. పరదేశసంపాదనరతి మీకు నరేంద్ర! పరదేశసంపాదనరతి మాకు
లసదుత్తమపదాభిలాష మీకు నరేంద్ర! లసదుత్తమపదాభిలాష మాకు
సకలనుత్యశ్లోకసక్తి మీకు నరేంద్ర! సకలనుత్యశ్లోకసక్తి మాకు
మనుమార్గవర్తనం బనువు మీకు నరేంద్ర! మనుమార్గవర్తనం బనువు మాకు

తే. మీకు రాజపదము మాకును గవిరాజపదము గల దిఁకెందుఁ గొదువ లేదు
గాన సామ్య మిచ్చి మానించు టొప్పదే! యమితదాన! యోశహాబదీన!

సీ. ఒకరాజు ము న్నిచ్చె నకలంకచరితయౌ కన్నెమిన్నను మాయగస్త్యమునికి
మఱియొక్కరా జిచ్చె మహిళాశిరోవతంసము నాత్మజాత మాచ్యవనమునికి
నిఁక నొక్కరా జిచ్చె నిందిరాసుందరాకృతిఁ గూఁతు మాఋశ్యశృంగమునికి
వేఱొక్కరా జిచ్చె వెలలేనిచెలువ మింపగుకూఁతు మాజమదగ్నిమునికి

తే. మొన్న మనాదభిరాముఁడన్ భూపుఁ డొసఁగె నాఁ దనకూఁతు మాబిల్హణకవిమణికి
ద్విజుల కిలఁజక్రవర్తు లాత్మజల నిడుట అపుడు గల దిప్పుగలను శహాబదీన.

ఫాదు—కవిసార్వభౌమా! నీకుఁ గన్నియనిచ్చుటకు సందియము మాకెందుకుఁ గలుగ వలయును. ఇదుగో యిచ్చితిని.

మంత్రి—పరిగ్రహించుటలో వారికి సంశయ ముండనిచో నియ్యది సర్వోత్తమమే.

క. రూపమునవిస్తులుండు గఁదా! పాండితి నసదృశుండు తరుణవయస్కుం
డీపురుషోత్తముఁ డేమిఁట లోపం బక్కన్నెయైన లోశంకింపన్.

లవం—(తనలో) మంత్రి చక్కఁగాఁ బలికినాఁడు న న్నిదివఱకే యిచ్చుకొంటిని. వీరు నిమిత్తమాత్రులు.

మల్లి—(జనాంతికము) ఇక్కడికి నీకోర్కె ఫలించినదికదా? పెండ్లియాడుట కొప్పుదువో లేదో యని మీతండ్రిగారికి సంశయము బాధించుచున్నదేమో అది నేను పోయి తీర్తునా?

లవం—(చురచుర చూచుచున్నది.)

రాయ—(కూర్చుండును.)

ఫాను—(ప్రక్కనే కూర్చుండును.) (అందఱును గూర్చుందురు.)

విదూ—(లేచి) అయ్యా! వరుఁడు మాజాతివాఁడు గనుక వివాహము మామతాను సారముగా జరగవలెను జుమీ! (అందఱును నవ్వుదురు.)

లవం—(తనలో) ఈవెడఁగుబాపఁడీమాటలలో గుట్టుబయలఁ బెట్టఁడుకదా!

విదూ—అయ్యా! నవ్వకుఁడు. నాదొక్క చిన్నమనవి; ఈయన మీపిల్లను బెండ్లాడుచున్నాఁడు కదా! పెండ్లిలో మీరు పులావు చేయించినప్పుడు వద్దను నేమో!

కవు—మాకన్యను బెండ్లాడునపుడు దానిమాత్రము మేలకైకొనఁగూడదు?

మంత్రి—ఎవఁడురా అక్కడ?

ప్రతిహారి—(ప్రవేశించి) ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

మంత్రి—

మ. నిలువన్ జేయుఁ డనంటికంబములు పన్నీరత్తరుల్ కోటలోఁ
గలయన్ జల్లుఁడు తోరణమ్ములను వే గట్టుండొగిన్ దోరణాల్
పిలువన్ బంపుఁ డమీరులన్ బురిమువన్ వేర్వేఱ సాటింపుఁడీ
కలిగె న్నేఁటికిఁ జక్రవర్తితనుజాకళ్యాణముల్ జూడఁగన్.

ఇట్లు నేవానతిచ్చితి నని యాయా యుద్యోగులకు వేర్వేఱుగాఁ జెప్పుము.

ప్రతి—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

విదూ—సరే! మీ రప్పుడే మాహిందూమతములోఁ జేరుచున్నారే. ఇంతకుమున్ను మమ్ము మీలోఁ గలిపికొనుటయే కాని మీరు మాలోఁ గలియుట లేదు.

మంత్రి—ఇది హిందువులకును దురకలకును జరగువివాహ మని తెలియుటకే యిట్లేర్పఱిచితిని.

(తెరలో.)

కం. ఇటులైరి యొత్తుగుమేడల, వరుసల నలగారు సందుపట్టులఁ గూడన్
సరసిజబాంధవకిరణో,త్కర మది వాహ్యాళిఁ జేయఁగాఁ దొరకొనియెన్.

పాదు—(చూచి) మధ్యాహ్నముగూడ నతిక్రమించుచున్నదే, ఇఁకనిప్పటికిఁ గచ్చేరి చాలింతము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితంబగు పండితరాజమ్మునందుఁ
జతుర్థాంకము.

పండితరాజము - పంచమాంకము.

(అంతట గోదావరియుఁ గంపయుఁ బ్రవేశింతురు.)

గోదా—సఖీ! కంపా! మీఅప్పయ్యదీక్షితులును, భాగీరథగారి భట్టోజీదీక్షితులును గలిసి మాజగన్నాథపండితరాయలను వెలిఁబెట్టినారఁట.

కంప—మానాఁడేమియు నెఱుఁగఁడఁట, భట్టోజీదీక్షితులే దీనికి ముఖ్యకారకుఁడు.

గోదా—పోనీ యెవరు కారకులైననేమి? వంశపరంపరగా నాయొద్దను నుండి స్వతః పవిత్రతఁ గాంచియు నెప్పెడికులమ్మునఁ బుట్టి యేమో చిన్నతనముచే నొక్కింత లోపము చేసినంతమాత్రమున నామొగమైనఁ జూడక వెలిఁబెట్టించుట భాగీరథికి నంగీకారముగా నున్నదికదా!

కంప—అయినను గాకపోయినను మనవానిని మన మనుకొనఁగూడదుగాని ముట్టుకొని నతోఁ దనువు గోసికొనఁదగు పతితులపిల్ల నేమనికట్టుకొనవలెను? ఆవిషయమైనను మనకన్నఁ గొంచె మెక్కుడుమహాత్త్వము గలదికాని, యిట్టిపాపాత్ముని బవిత్రునిఁ జేయఁగలిగినదా? అదిగాక, యీయుగమందు నదులయందేమి, దేవతలయందేమి మహాత్త్వము తగ్గునని విశేషజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు.

గోదా—ఆసంగతిలో గంగను వదలి వేయవలెను జుమా.

కంప—పోనిమ్ము. ఆలాగైనను నొకరా? యిద్దరా? అందఱును నపాత్రులే బయలుదేరుచుండుట నీవెఱుఁగనిది కాదుగదా? ఎందఱని పవిత్రులఁ జేయఁగలదు. పాపము! అదిగాక నీవిట్లు చెప్పుచున్నావుకాని భాగీరథినిఁగూడ సెలయేటితోఁ బాటుగానే తలఁచువారు నీయొద్దననే యున్నారని విన్నాను.

గోదా—ఇఁక నాయవస్థ తలపెట్టకుము. "కడుపు చింపుకొంటే కాళ్లమీదఁ బడుతుంద" న్నట్లున్నది, ఏమి సేయుదును. అందులో నీమధ్య నొక కొందఱు గుండగులు బయలుదేరినారు. మడిలేదు, మైలలేదు. గ్రహణపుష్కరాదులలోఁ గూడఁ దాము మునుఁగరు సరికద, పూర్వాచారపరాయణు లెవరేని యక్కడివారుగాని దూరదేశస్థులుగాని వచ్చుటకు యత్నించిన నేదో యొకప్రతిబంధము కల్పింతురు మనకును నూతినీటికిని భేదమే లేదని వారలవాదము.

కంప—అట్లయినచో నిప్పుడు నీయుపయోగమే వారలకు లేనట్లున్నది.

గోదా—లే కేమి నేను లేకపోయినేని మాఁడి చత్తురు. విశేషించి ప్రవహించినప్పుడు చెరువులలోఁ బెట్టుకొని పంటలు పండించుకొందురు. కొన్ని మెఱకభూములు నా సంపర్కమున బలమెక్కి మిక్కిలిగా ఫలించును. వంటచెఱకు తీసికొని నిలువచేసికొందురు. బ్రతుకే నాతోనున్నది. భక్తివిశ్వాసములు మాత్రము లేవు.

కంప—"రోలొచ్చి మద్దెలతో మొఱపెట్టుకొంది." అన్నట్లు నేను జెప్పినచో నాశ్చర్యపడవలసివచ్చును. నాయొద్దనను నిదియే క్రమము. మొన్నఁగావేరియుఁ, గృష్ణయు నొకదినమున నిదే సంగతిని గుఱించి మాటలాడికొన్నారు. ఇందులో నిప్పటికి మనమే మెఱుఁగు. కావేరిపని మఱియుఁ దేలికగా నున్నదఁట. అక్కడివాండ్రందఱును సకలకల్మషములును దనలోనే కలుపుదురని విచారింప మొదలుపెట్టినది.

గోదా—అభిమానముచేత దాచిపెట్టుచున్నావుగాని యీయాచారమునిన్ను మొదలుకొనియే ప్రారంభము. భాగీరథికి మాత్ర మీకర్మిప్పటికి లేదు; సరికదా ముందైననుండెను వారలకు భక్తియెక్కువ, మునుపు లేదుగాని యిప్పుడు నాకును, గృష్ణకునుగూడ నిట్టిదురవస్థ వచ్చినది.

కంప—బాగుగ నెఱుఁగవుగాని కాశిలోఁ జూడవలెను గంగపరిపస్థ! తలఁచుకొనినచో నొడలు పులకరించెడిని. ఏమైనను నీవన్నట్లు వారలకు భక్తియెక్కువ. అభక్తి మావైపు వాండ్రకును గలదు. కావేరివాండ్రకుఁ జెప్పనే యక్కఱలేదు. అడుగ మఱచితిని నీయొద్దుననిప్పుడు యజ్ఞశాలలేమైన నున్నవా?

గోదా—"కరిపోసినను నట్టివంక శే చూచిన" ట్లున్నది. ఎక్కడనో యొకయజ్ఞము జరగిన నేమిలెక్క; నాయవస్థయడుగకు. సిగ్గువోడముచున్నది.

కంప—అట్లయినచో నీవు మావలె ననమగ్నురాలవు కావుగదా ఎందు మూరకుంటివి?

గోదా—అనాదిసుప్రసిద్ధలమగు మనకు వీరల యాదరానాదరములతో నేమిపని? ఊరకయట్లంటివినిగాని పట్టణములలోఁ దప్ప పల్లెలలో నింకను నాయెడల మునుపటివలె భక్తిగలవారనేకు లున్నారు. కొందఱు మూర్ఖు లున్నంతమాత్రన తక్కినవారి మొగము చూడవలదా? ఇఁకఁ గొంతకాలమునకుమాత్రము సర్వశూన్యమగునని తోఁచుచున్నది.

కంప—ఈదురాచారములు సహింపలేకయే కాఁబోలుఁ గృష్ణ యొకసారి నాథునితోఁ జెప్పినదఁట. అప్పుడు లోలోపల మండిపడి దానియొద్దనున్నయూళ్లు కొన్ని దిబ్బచేసెనఁట.

గోదా—వెఱ్ఱిపని చేసినది. మన మే కొంచెము బెదరించవలెను గాని అట్లు చేయవచ్చునా? తల్లియున్నంతయోరారుపు పిల్లలయెడఁ దండ్రి కుండునా? నేనప్పుడప్పుడు కొంచెము ముద్రేకము చూపఁగా నంతకే సకలమైన చిక్కులును బడియెదరు. అట్టిసంగతిలో నాథునియుద్రేకముసహింప మీరలెంతవారలు.

కంప—మన మింతదాచిపెట్టినను నుదకారాయనకుఁ దెలియకపోవునా అప్పుడెట్లును బ్రపంచము నశించును.

గోదా—పోనీ, అంతవఱ కుండునుకదా. అది యింతలో జరగదులే. పండ్రెండు వత్సరము లేకరీతిగా వేదశాస్త్రప్రచారము బొత్తిగా లేకయుండవలయునని కదా పురాణములు చెప్పుచున్నవి. దీనికేమి, అంతగాఁ జిక్కుయున్నావేమి?

కంప—"ఏనుఁగు లేటఁ గొట్టుకపోగా నక్క పాటురే వడిగిందఁట" మీవంటిస్థూల విగ్రహాలే చిక్కి తిప్పలఁ బడెడియీమందువేసవిని మామాటయడుగవలయునా.

గోదా—మనమాట కేమిగాని పుట్టింటిచలువను బట్టి కాఁబోలును గంగమాత్ర మింతయుష్ణింపదు. ఈపాటి కప్పుడే తండ్రి మంచిమంచుగడ్డ పంపించుచుండు నఁట. నాలుగడుగులు పోయివత్తమురా. భాగీరథిలో మారాయలను గుఱించి కొంచెము మాటలాడవలసియున్నది.

కంప—నేనును బోయినాలకాల మైనదివచ్చెదను. బహిష్కారావమానమునుసహింపక తనలోఁ బడఁబోయినప్పుడేనిఁ గరుణింపుమనియేగా నీవుచెప్పవలసినది.

గోదా—అంతపని చేయఁడు గాని, యేదో విధముగాస్తుతిచేసి ప్రసన్నురాలనుజేసి కొనఁగలడు. నేను వేరే చెప్పనే అక్కఱలేదు. ఎందుకేనియు నొకసారి పోవలె ననియున్నది. తెల్లవారుజాము కావచ్చినది. స్నానసమయమునకు బోఁగలుగుదుమా?

కంప—పోకేమి పద. (అనినిష్క్రమింతురు) (ఇది విష్కంభము.)

(అంతట రాయలు లవంగిలో సౌధసమీపమున సోపానములపైఁ గూర్చుండి ప్రవేశించును.)

రాయ—తరువాత. తరువాత.

లవం—వెనుకఁ దమతోఁ జెప్పినచొప్పుననే యంబిక పొడకట్టినది.

రాయ—పునరుక్తిగా భావింపక యారూపమును విస్తరించివచింపుము.

లవం—(తనలో) ఏమో ఈనాఁ డిట్లడిగినదేయడుగుట (ప్రకాశము) ఆజగజ్జనని రూప మిట్లున్నదని నేను వివరింపఁ జాలను చూచుమాత్రముననె నాకుఁ గనులుమిఱుమిట్లు గొల్పినవి.

రాయ— పోనిమ్ము నాలుగుబాహువులున్నవి కదా.

లవం— అంతవఱకుఁ జూచితిని. ఒక చేత మీప్రతిమధరించినది. దానిలోనే పద్మము కూడనున్నట్లున్నది. తక్కిన చేతులలో నాయుధాదులున్నవి.

రాయ— అట్లయిన నాపె ప్రతిమూర్తిజననియగుట కించుకయు సందియముండదు. కానిమ్ము స్త్రీపుంనపుంసక భేదశూన్యయ య్యు లోకప్రవాదమ్ము ననుసరించి కొంచెము నీ యెడఁ బక్షపాతము గనఁజేసినది. ఇంతకు నాపె చెప్పినముఖ్యాంశమేమి?

లవం— నీవు హీనజాతియందుఁ గారణమాత్రజన్మవనియు, నియ్యదియేని యపరాధ మాత్రమే యనియు నీవు నగ్రవర్ణసంజాతుండవును, నఖండరూపయౌవనోపేతుండును, సకలవిద్యాసాగరుండును నగునొక మహాపురుషుండు కొలఁదికాలమ్మునఁబతి కాఁదగి యిప్పట్టనమ్మునకు వచ్చియున్నవాఁడు అతనిరూపరేఖావిలాసమ్ము లిట్టివి యనియు మీప్రతిమఁ జూపెను.

రాయ— తరువాత. తరువాత.

లవం— నే నంతమూర్ఛవడి కొంతవడికిఁదెలిసి నాపూర్వజన్మ వృత్తాంతము సాంతముగా నెఱుఁగుదుమనియు నాకాప్రతిమ నిమ్మనియు నెంతప్రార్థించినను నంగీకరింపక తుదకు రెంటనొక్కవరంబు ప్రసాదించెదఁ గోరుకొమ్మనియెను.

రాయ— నీ వేదికోరితివి?

లవం— ఆర్యపుత్రునియందనెక్కసారి చూచునమాత్రమున నాకుమనోగతముగుకతన నిఁక నీపరమరహస్య మెవరులవలనఁ దెలియఁబడఁదనియెంచి యదియే కోరితి.

రాయ— ఆసంగతియే యిప్పుడు మనకుఁ గావలసినది. యాపె యేమని యానతిచ్చినది?

లవం— పూర్వమున నీవు సరస్వతివనియును నాపె యొకనాఁడు తనభర్తఁ జూచి "లక్ష్మి కింతయైశ్వర్యమేల నా కేలలే" దని యడుగుడు నాచతురాననుఁడు హేళనగా "నీ కట్టి యిచ్చయేని తురుష్కులమ్మునఁ బొడమెదవా"యని యడుగ, నందుల కాపె స్త్రీస్వభావసులభమ్మగుచాపలమ్మున నెడఁబడియును, "అజన్మమునను నీవ నాకుఁ బతిగాక తీఱ దనుడు నతఁడు తనకుఁ "దురుష్కకన్యాసమాగమము దొడరుఁగదా" యని చింతించి దాని కిదివఱలోఁ బ్రచండమిశ్రునివలనఁ దాము వినినవిధమ్ముగ నే సంఘటింపఁజేసెననియును జెప్పి యంతర్హిత యయ్యె.

రాయ— (తనలో) ఇంకను సందియమే యుండును (ప్రకాశము) చెలీ! నే నిప్పుడు నీకు వేఱే చెప్పనక్కఱలేదు గాని మనయాథార్థ్యము ప్రపంచమునకు వెల్లడించి వచ్చిన యపయశముం బోఁగొట్టుకొన నీనీగంగామహాదేవిని సాక్షిగాఁగోరుచున్నాఁడను.

ఆ పెయొక వేళఁ గలుగఁజేసికొననిచోఁ బ్రాణత్యాగంబొనరించెదను. ఇందులకు నీకును నంగీకారమేకదా.

లవం— నేననివేఁడుగ నున్నచోఁ దమ రట్లు సెలవీఁ దగును. సూర్యుని విడిచి కాంతి యెచ్చట నుండును.

రాయ— (తెఱపి పాఱఁ జూచి) అదిగో, భట్టోజిదీక్షితులును, అప్పయ్యదీక్షితులును, శిష్యులును, మఱికొందఱు మహావిద్వాంసులును స్నానార్థమరుదెంచుచున్నారు. దీని కిదియే సుసమయము.

(అంతట పైవారు ప్రవేశించుచున్నారు.)

లవం— నాథా! వేసవియగుటచేఁ గాఁబోలుఁ గంగ కడుఁజిక్కియున్నయది.

రాయ— ఆలోపమే యిప్పుడు నేను దీర్పఁబూనినది. ఏకాగ్రచిత్తురాలవై యామహాదేవిని స్మరించుచుఁ గూర్చుండుము. (అనిబిగ్గరగా)

శా. గంగాతీరనివాసు లెల్లరుఁ బ్రతిజ్ఞన్ జక్క నాలింపుఁడీ
శృంగారాంగిఁ దురుష్కకన్యకను నే నిల్లాలిఁగాఁ గొంటినం
చుం గాలుష్యము నిర్ణయించి నను శిష్టుల్ బాహ్యుఁగాఁ జేసినా
రంగీకారమె నాకు స్వర్ధునికి రాదా? తోప మిప్పట్టునన్.

(అందఱునువినివారివంక చూతురు.)

భట్టో— (అప్పయ్యదీక్షితులతో) అదిగో, రాయలు సిగ్గులేక తానే కాక యాతురకదానిన్ గూడఁ దగుదునంచు దగ్గరఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనియున్నాఁడు.

అప్ప— ఆహాహా! బ్రాహ్మణ్యమున కేమిగాని, ఈయనకు వ్రతము చెడినను ఫలము మాత్రము దక్కినదనుట కించుకయును సందియము లేదు. ఏమియీచక్కఁదనము.

రాయ— (దోసిలిఘటించి)

(1) తే. అవనిఁ బ్రాలిటి భాగ్యంబు శివుని రేఖ, అగమధనంబు కవులభాగ్యాశయము
సుధకుఁ బుట్టిల్లు నీనీటిసోయగంబు, తల్లి! నాయశుభంబుల డొల్లఁ జేయు.

(2) తే. అతిదరిద్రుల పాపమ్ము పతితజనుల, తాపము నొకింతలోఁ బాపుత్వత్ప్రవాహ
మనుపమాజ్ఞానవృక్షభంజనవిధాయి, నా కొసఁగుఁగాక పరతరానంద మంబ.

(3) క. హరుని శిరమ్మున గౌరీ, తరుణారుణదృష్టిశిఖలతాఁకున క్షోభం
బొరయుచు మెఱసెడినీవగుఁ, దరఁగలు జగదంబ! జగము దనుపుంగాతన్.

(4) క. ఈ పుంటివ నెడిగర్వము, చే విష్ణ్వాదులను లెక్కఁజేసియెఱుఁగ నో
దేవి! యిపు డడ్డపడవే, నేవారికి మొఱ్ఱలిడుదు నెవ్వరువింటుర్.

(5) క. స్మరియించినంతనే దు,ష్కరితాత్ముల నకృతసుకృతసంబంధుల ను
ద్ధరణ మొనరించునీ,వల,హరి నాతాపత్రయమ్ము నడచుట దల్లీ!

(6) తే.ప్రాజ్య మగు రాజ్యమునుగడ్డిపరకవోలె, నొక టద్యజియించి నీతీర మొగిభజించి
కడుపునిండఁగ నినుఁ గ్రోలఁగలుగువారి, మోదమంబగా! ముక్తికిమూఁడు రెట్లు.

(7) తే.రాచరమణులు స్నానమ్ము లాచరించు, నెడల మృగమద మదినిన్ను నెనసియెంత
దనుక నుండు నొయంబ!యందనుక నామ్ర,గములునందనవనమునఁగాంచుసుఖము.

(8) క. స్మరణమున శాంతి పాపో, త్తరణం బొక మాఱు వలుక, దక్కించెడి యు
క్కరములు "గంగా" యనునివి, మరణమ్మున నంబ! వదనమండలి నుండున్.

(9) క.ఏ నీదరి కొకమ్ముల,కేనిన్ స్వర్గచ్ఛ లేమియే నిక్కమొ నా
కానీతీరను జనిమర,ణానంత్యహారమ్ము క్రమము నడఁపదె జననీ.

(10)క.శ్రుతివాక్యాతీతమ్మై, మతికి నగోచరమునై స్వమహిమహృతతమో
గతమ్మై శుద్ధంబగు నా, తతత్త్వ మననీవ యింతతథ్యము జననీ!

భట్టో—(ఆశ్చర్యముతో)ఇది యేమో! గంగ నేఁడు కొలమ్మున నింతవృద్ధి చెందుచున్నది.

అప్ప—ఈ వేసవియెండలకు హిమగిరియందు మంచుగడ్డలు కరగి యిట్లగుట కలుగుకదా?

భట్టో—అదియే యైనచో నింతలో నింతవృద్ధికిఁ గారణముకాదు. మూఁడుఁడు ఒకటియా! రెండా! అప్పుడే పదిమెట్లెక్కినది.

అప్ప— అగును. కారణ మేమైయుండునో.

(అందఱును క్రింది మెట్లనుండి పైకితప్పుకొనుట నభినయింతురు.)

రాయ—

(11)తే.జన్మములు చేసి, తపములు సలిపి, దానములు పొనర్చియుఁ బడయనిముక్తిపదము
సర్వసాధారణముగా నొసంగునిన్ను, నెవరితో బోల్ప నేర్తు లోకైకజనని!

(12)క.ఏ నిన్నర్ధాంగికొకిం, తేనిఁ దలఁకుగొనక నెత్తి నిడుకొనె హరుఁడీఁ
కానాశితకల్మష మం,బా! నీమూర్తి మహిమ మది వాచ్యంబగునే.

(13)తే.వ్రాత్యులకును పాతకులకుఁ బతితులకును, బిశునులకుఁ గూడ నేవమ్ము పెంచుపాత
కము లొనగ్చునీచులఁ బ్రోవఁగా నొకప్డు, విసువు గాంచని దానవీవే మదంబ!

(14)తే.జనులతాపంబు హరియింప జగతి కురుకు, నిన్ను బంధించె జడలలో నీలకంఠు
డంబ! యదినీదుగుణములయందుఁ గలుగు, దోసమే కాక లోభియే యాసవారి.

(15)తే.జడులు మొదలగువారల శక్తిహీను,లగుచు సుర లూరకున్న నయ్యదనుఁ జూచి
నరకమునఁ బడకుండ గ్రన్నన సుగతికి, ననుచుపరమౌషధంబ వోయంబ! నీవు.

(16) తే. సహజశీతలమును శుద్ధిబహుళమునగు, నీజలంపు మహాత్వ మనీదృశంబు
దీని నేకద! సగరజుల్ దివినుతింతు, రిప్పటికి మేనఁబులకము లెసక మెసఁగ.

(17) ఉ. ఇంతలు నంతలుఁగా దొసఁగు లేనరులే నొనరించి యేనదీ
ప్రాంతము జేరి యేనియును బావనతంగనవచ్చు నంబరో
యెంతకు నెంతలో దొసఁగు లెట్టిప్రతిక్రియకు న్నశింపకు
న్నంతటి వాచరించుఖలులందఱికీ నొకయీవ ప్రోవఁగన్.

(18) తే. ధర్మనిధి, మోదదాయి, తీర్థమణి, ప్రభువ, నీసరికి వెల్లచీర, మనీషు తెలుపు
దుర్మతివి నాళకాలంబు, దూతసిరికి, నంబఁ నాతాప మడఁచు నీయంగకంబు.

(19) తే. ధనసురాపానమత్తుల ధరణిపతుల, నాశ్రయించుచు నిను వీడి యఖిలవిధము
లైనఖేదమ్ము లందుచు నాత్మహితము, నెఱుఁగనిజడుండు దీనిసహింపు మమ్మ!

(20) తే. గాలిచేఁ దూఁగుతరఁగలఁ గదలుతమ్మి, పుప్పొడుల నొప్పి యచ్చరపూవుఁబోండ్ల
గుబ్బలందలియగురున గుబురుకొనెడి, నీజలము నాజననబాధ నీఱు సేయు.

అప్ప—(పరమాశ్చర్యముతో) దీక్షితులు గారూ! చూచుచున్నారా యెంతలో నిరువది మెట్లెక్కినదో పర్వతములలో నొకప్పుడకాలవర్షములు గురియుట చేతఁ జూమండీ యిట్లు తటస్థించుట.

భట్టో—అకాలమే కాదు. తొలకరి సమీపించినదికదా కొంచె మించుమించుగా ఋతుధర్మములు పూర్వులు వ్రాసియున్నారు గాని, అందులోఁ గొన్ని వెనుక ముందు ఋతువులలోఁ గూడఁ గన్పట్టుచునే యుండును. కాని నీటియందుఁ గాలుష్య మించుకయుఁ గన్పట్టదు.

అప్ప—అవును. తా మనినట్లు బహుస్వచ్ఛముగా నున్నయది. ఇదియేదో విచిత్రముగా నున్నదే!

లవం—(మెల్లఁగా) నాథా! అప్పుడే గంగ యొన్ని మెట్లెక్కినదో చూడుఁడు. జను లందఱును పైకెఁ బరుగులెత్తుచున్నారు.

రాయ—(వినక తదేకదృష్టితో.)

(21) ఉ. పుట్టినపుట్టువా! జలధిభూధవపాదనఖాగ్రసీమ, పై
మెట్టినచోటు సాంబునియమేయజటాభవనంబు! వర్తనం
బెట్టియఘమ్ములేని హరియించి సురాత్ములప్రోపు నీకు నె
ప్పట్టున గొప్పలే దఖిలపావని! దేవనివాసధావనీ!

(22) చ. నగములనుండి తా మనుదినమ్మును బాఱునదీగణమ్ము లె
న్నిగలవు సాంబుశీర్షమున నిల్వఁగ నేర్చెను శ్రీశుపాదప
ద్మగతరజంబు వోఁ గడుగుధన్యత గాంచెను? యొక్కఁడేని, నిన్
బొగడినచోట నేనదిని బోలు నుతింప? నదీశిరోమణీ.

(23) తే. అజుని దపమాచరింపని మ్మహిశయమునని, నిద్రఁ బోనిమ్ము హరు నాడనీ ప్రశస్తి
యంగను దానయజ్ఞాదులు నడుగుఁబట్ట, ని మ్మఖిల మిచ్చునీవ మాయమ్మ! చాలు.

(24) సీ. అనపలలోన నే నగ్రగణ్యుండ నీహృదయంబు ప్రేమసంపదకుఁ దావు
ఎందును గతి లేనిహీనుండ నేను దివ్యగతిప్రదంబు నీదైనపట్టు
పఱచు లేమచు నున్నవాఁడ నే నీవు విశ్వోద్ధారణమ్మున బద్ధదీక్ష
వ్యాధిబాధాభిభూతాంతరుండను నేను సిద్ధౌషధంబు నీసేవనంబు
తే. తృష్ణచేఁ బీడితుఁడ నే నమృతమ వీవు, నేను బుత్రుండఁ దల్లివి నీవు నిన్నుఁ
జేర వచ్చితి నెటుసేయఁ జెల్లు నల్లొ, నర్పఁగద వమ్మ! దేవి! జాహ్నవి! మదంబ!

(25) తే. అణఁగెఁ గోలాహలమ్ము యమాలయమున, నెంచుఁ జొచ్చిరొ ఘటులు దుష్కృతుల
వెదక, నీటుకర్మభూమి నెప్పుడు పాముకొనియె, నష్టయిఱుకయ్యెనంబ! స్వర్గపురవీథి.

(26) క. కామక్రోధజ్వరముల, చే నులమల మఱుఁగుమమ్ము శీతలవారున్
శ్రీమహితము గంగాజల, మోమున్ సంతాపమెల్ల నుక్కడఁచి కృపన్.

(27) తే. అఖిలభువనమ్ములుండుబ్రహ్మాండమెచటఁ, దుమికిపండునుబోలెభంగములనడుమఁ
బొరలు శ్రీకంఠుజడల నొప్పగను నాప్ర, వాహము హరించు నాదుతాపంబు నంబ!

(28) మ. ఎవనిన్ వైళమ పూతుఁ జేయమికిఁ దిగ్గేంద్రమ్ములెల్లన్ బ్రదా
భవనం బయ్యె భవాదిదేవత "లహో! పాపాత్ముఁ డె" ట్లంచుఁ గేల్
చెవి సంధించిరి దేవలోకధుని! యీచెట్ట న్ననున్ శుద్ధుఁ జే
సి విదారించెను వారివారియనువిచ్ఛేదంపుదర్పమ్ములన్.

(29) ఉ. ముక్కలఁ జంపి భక్షణము క్రొంకక చేయఁగ రోయ రెవ్వ రా
పక్కణవాసులున్ సలుపఁ బాల్పడలేని యఘమ్ములెల్ల నే
నొక్కటిఁ దక్కకే సలిపి యుంటి ననున్ బరిశుద్ధుఁ జేయ నీ
వెక్కటిఁ గట్టుచుంటి నడు మీ పశు వంబ! నిను న్నుతించు నే.

(30) ఉ. "మాచుచునుంటి నెన్నఁడును జొప్పఁడఁ డెక్కడు పాపశాలి యే
నీచుని బ్రోచి యీజగము నేను బళీ! యని మెచ్చఁ జేతు నం"

చే చిర మున్న నీమనసు నిచ్చ ఫలింపఁగ వచ్చినాఁడ నన్
బ్రోచుట నీకుఁ బెద్దయశ మోజగదంబ! బహూక్తు లేటికిన్.

భట్టో—(వినుట యభినయించి) అప్పయ్యదీక్షితులుగారూ! ఆప్రవాహధ్వని వినుచున్నారుకదా! యేమి యీపరమవిరుద్ధము, కలియం దెల్లరన్ బోలె నదులును గట్టునకుం దప్పుటకొఁబోలును.

అప్ప—బహుసంరంభముమీఁద వచ్చుచున్నయది. ఆదరినిఁ బైకినీడ్చి బాగుచేయఁబడుపడవలన్నియుఁ గొట్టుకొని పోవుచున్నవి. మనమింకను బైకిఁ బోవుదము రండు. (లెక్కించి) అప్పుడే ముప్పదిమెట్లు మునిఁగినవి. (అట్లొనరింతురు.)

రాయ—

(81) మ. శునకమ్మున్ బలెఁ బొట్ట కేడ్చుట దయాశూన్యత్వమున్ సూనృతం
బునకున్ దక్కుటయున్ గుతర్కములతోఁ బోరాట దుర్మార్గవ
ర్తనమున్ నాకుగుణంబు లియ్యవిచెవిన్ దాఁకించి నిన్ దక్క నె
క్కని మేషమ్మును నామొగమ్ము గనఁ డొక్కండు న్నిజం బంబరో!

(82) తే. కన్ను లెంతలు గల్గినఁ గార్య మేమి, నిన్నుకద్దేనిఁ జూడఁగ నేరవేనిఁ
నీదుకలకలమును విననేరకుంట, చెవుల కది వంచనం బంబ! సిద్ధ మింత.

(83) చ. సుకృత మొనర్చువారు చనుచోటు దివం బఘముల్ పొనర్చువా
రికి నరకం బటంట యురరీకృతమాట భవత్ప్రచారనా
స్తికమగుదేశమంద నినుఁ జెందినదేశము లీవిభాగ మొ
ప్పకయ చరించుఁ బాపములు వాపెడితల్లివి నీవు గల్గుటన్.

(84) తే. విప్రులను గ్రుంచి గురుసతీవిటత మించి, కల్లు చెడ గ్రోలి కనకతస్కరతఁ దూలి
యును సుదరు నీదరినిఁ దను వూడ్చి జనుదు, రంబ! సోమయాజులు చనునట్టిగతికి.

(85) క. సుమనస్సౌరభచోరుం,డు మనోజాస్త్రసుహరుఁడునన్ గద! యనిలుం
డమలం బగునీసంపర్కమున జగము శుద్ధిచేయఁ గలిగెడి నంబా!

(86) ఉ. ఈధరఁ గొంతమంది పర మేగఁ బరోపకృతుల్ పొనర్తు రా
ర్తాధృతి యజ్ఞకర్మములు సల్పుదు రింకొకకొంద ఱీజగ
న్నాథుఁడుమాత్ర మంబ! భువనద్వయభారము నిన్నుఁ బూన్చి యే
గాథయు లేక దాసుఖముగా నిదురించుచు నున్నవాఁ డహో.

(87) తే. వ్రాత్యు లధములు నగునట్టివారిఁ జేరి, పావనము సేయ నీ కెంతపట్టుదలయొ
నాకు నంతియె పాప మొనర్చుపట్ల, సహజగుణ మేరికేని దుస్త్యజము జనని!

(38) తే. సంజపట్టున నటియించుచంద్రవహాళి, జడలఁ దనవారిస్రోతకు సరిగ లహరు
లనెడిభుజముల నభినయం బమర నీ వొ,నర్చునటనంబు నాతాప మేర్చుఁ దల్లి!

(39) ఉ. అన్నిటి కీవ యుంటి వని యాగడముల్ కడుఁ జేసి చేసి యా
పన్నుఁడ నైతి నీవిషమవర్తనపుందతియందు నాకు నీ
మన్ననసున్నయేని యిలఁ బ్రగ్గదె నమ్మిక! నిశ్చలానుకం
పోన్నతి మన్నుగాదె! జగ మూడదె? నీవ యొఱుంగుదంబరో!

(40) చ. మొరునికపర్దమందు నడయాడుచు నాడుచు మధ్యమధ్య స్నే
హ రసమిళత్తదర్థతనువౌనల పార్శ్వపాపటఁ గ
స్ఫురణముచూప నా పెనుము నసూయ కనుంగొనలందుఁ దోపఁ గే
ల రహిఁ నదల్చు నీలహరులఁ జయసీమల నెంతు నంబరో!

అప్ప—ఓహోహో! పట్టణ మంతయు మేడల నెక్కి చూచుచున్నది. ఇయ్యది యకాల ప్రళయమో యనునట్లు తోఁచుచున్నది. ఇప్పటికి నలుబది మెట్లెక్కినది.

భట్టో—అవును, ఇయత్త లేకుంట చే నెవరును స్నానమొనరింపజంకి వెనుక కేగుచున్నారు కాని అటుచూడుఁడు రాయలుమాత్ర మాతురకబీబీతోఁ గదలక యేదో పెద్ద సిద్ధాపరువివలెఁ బఠించుచు నాఘట్టమునఁ దన మేడదరిం గూర్చుండి యట్లే చలింపక యున్నవాఁడు. ఇంతయు నిది యాయనకవిత్వమాహాత్మ్యము కాదుకదా?

అప్ప—(అటుచూచివిని) గంగమీఁద నేవో శ్లోకము లిదివఱలోఁ జేసినవో యిప్పుడు జేయుచున్నవియో కాని పఠించుచున్నాఁడు. ఇది హేతు వగునా? ప్రతిదినమును మహర్షి ప్రవరులచే రంచింపఁబడినశ్లోకములచే నెందఱు నుతించుటలేను.

భట్టో—అట్లనకుఁడు. చూడుఁడు. ఆయన మొగమున నెట్టిదీక్ష పొడకట్టుచున్నదో.

అప్ప—ఆయనకే కాదు. ఆబిడకుఁ గూడ నట్టిదీక్ష యేకన్పట్టుచున్నది. సమీపమునకుఁ బోయి విని పరిశీలింతము రండు. (అట్లొనరించి యచ్చెరువుగా వినుచున్నారు.)

రాయ—

(41) క. ఎందఱు రా రిచటికిఁ గో, ట్యంం దీర్తువటన్న యాసఁ గృత్రిమర క్తిఁ
జెంద న్నీతోడే నీ,యం దిది సహజంబ నా కనాదిగ జననీ.

(42) క. ఏనీమృత్తికఁ దా మ,జ్ఞానవ్యాప్తికి నుదుటఁదాల్పఁగా విధిలిఖితం
బైనయనిష్ట మ్మడుగును, దానన నాతాప మెల్లఁ దఱుగుఁ దల్లీ!

(43) చ. జనపదసక్తులఁ గని యొసంగెడిహాసముసాఁ జెలంగు తె
ల్లనికుసుమంబులం దగి విలాసగతిఁ మలినాళిపుంజముఁ

దనతనదివ్యసౌరభవిధమ్మునఁ బూతముగా నొనర్చు దే
వనదికిఁ దాపునం దనరుపాదముల్ చెలికొంద్రు నా కగున్.

(44) ఉ. ఎంతకునున్ గరంగని దురీహులు దేవతలన్నఁ గర్వముల్
సంతతనిందలన్ సలుపఁ జాలిన మేటులుఁ జేయరాని పా
చింతలఁ గొంద ఱుంచు రిఁకఁ జీరికినిన్ గొనని జగంబు జ
న్మాంతము సేయు నీ స్మరణమందఁ సమస్తము గాంచి తల్లిరో!

(45) ఉ. పుట్టినదాదిగాఁ దనువు వోయెడునంతకుఁ బుణ్యకర్మముల్
గట్టినవారిఁ బ్రోవఁ దగు కాఁపుణికుల్ శతముల్ సహస్రముల్
పట్టాకయింతలేని గురుపాతకులన్ గడతేర్చుపాంటె నీ
యట్టికృపాధికుల్ పృథివియందు మఱెందును లేరు జాహ్నవీ.

(46) చ. జనని పయస్స్రగ్రోలి జడసంగతి నాటల నాడఁ బోయి శ్రాం
తనెఱుఁగకే చిరమ్ము వెనుఁదీయక యాడితి బుద్ధివచ్చె ని
ప్రను గొనసెంతు నంకమునఁ దారిచి పూర్తిగ వాయువీజనం
బున నిమురింపఁ జేయుమిటు మున్నరకం బొనరింప నెన్నఁడున్.

(47) ఉ. గాథలకేమి వే నడుముగట్టుము లే నెలతోడ గూఢపా
న్నాథుని వాలిఁ దాల్పు మొకనాఁటికి "నా కిదియెంత" యంచు నీ
వీశ్వరతోడి పాటు మది హేల యొనర్పకు మంబరో! జగ
న్నాథుని నుద్ధరించెడి క్షణం బిది యూతడ వేల? జాహ్నవీ.

(48) చ. వర మభయంబు కుంభమును బద్మము నాలుగు సేతులన్ సుధా
కరశకలంబు మౌళి సుధఁ గాదను పుట్టువు భూషలున్ శరీ
రరుచికి వన్నెఁ బెట్టు మకరమ్మున నెక్కుడు పేర్మి నొప్పనిన్
బరగతిదాయినిన్ దలఁచువారు పరాభవ మందరంబరో.

(49) ఉ. అంతటఁ జిన్నినవ్వులయు నాస్యరుచుల్ సుధలై భవాగ్నివి
క్రాంతుల తాప మార్ప నెటు గాంచినఁ జిక్కళి లొక్కపెట్ట బ
ల్వింతగ నింతయంతనని వెన్నెల నుల్కఁగఁ జేయ డాయు నా
శంతనుభార్య నా కిడు భృశం తను సౌఖ్య మనంతమై తగన్

(50) ఉ. మంచులు జంకు మంత్రములు మ్రాన్పడు దైవతవర్గ మక్కటా!
సంచల గొందులన్ బడు నసార మగున్ సుధ వేయునేల? పే

రందుగరు తద్దర్శనములు వ్యర్థములౌ భవవహ్నికీలలఁ
గందెడినాదు తాపము పొకాలను నీదయలేక తల్లిరో.

భట్టో—(నమ్మికతో) చూచితిరా? యిఁక రెండుమెట్లెక్కిన రాయ లున్నమెట్టు గూడ మునిఁగెడిని.

అప్ప—అవును ఆ మనసుఁగాని, యీ పెదుఁగాని యీభయమింతుకయు నున్నట్లులేదే?

భట్టో—వారికెంతుకు భయముండవలసును. ఇది వారలమహత్త్వమే కదా? ఆపద్యములు వింటిరా? అవి పిలి గంగయే మనసుఁడు ఎవ్వరేని యొప్పుఁగవలసినదే.

అప్ప—యదనంతరన్యాయముచేఁ దమరన్నట్లూహింపవలసియే యున్నది గాని నిజమునకు మాత్రము సంగీతమునకుఁ జింతకాయలు రాలవు.

భట్టో—మన మసూయచేన ట్లనుకొనుమాత్రమే కానిగంగకు నిజమైన పతితపావనరాలన్న బిరుదున్నచో నమ్మహాకవిభక్తి కేలయొప్పుంగను? అట్లయినచో వేదశాస్త్రాదు లసత్యములే కావలసివచ్చును.

అప్ప—అవును మొన్నమొన్ననే కదా! విద్యారణ్యులవారు కనకధారాస్తవ మొనరించి బంగారువర్షము గురిపించిరని వినుచున్నారము కాని ఆయనకును ఈయనకును యోగ్యతకేమి పాండిత్యమునకేమి హస్తిమశకాంతరముకలదు. నక్కెక్కడ? దేవలోకమెక్కడ?

భట్టో—ఇంకను మీయసూయ మొదలంట నశించినది కాదు. భక్తికిని బాండిత్యమునకును గడుదవ్వు ఏపుట్టలో నేపామున్నదో యెవరికెఱుక! పయి కిట్లున్నవారలే మహానుభావులు కావచ్చును. సత్త్రతేయులవారిని వినుచుంటిమా? లేదా? మన మిట్లు మీనమేషములు లెక్కించుచు నుంటిమేని యిఁక నొకక్షణములోఁ గాశి గంగపాలు కాక తీరదు. దానంజేసి మనకిరువురకును నప్రతిష్ఠ శాశ్వతమగును. మన మొనరించినయవమానమునకు రోసికదా! యీయనఘాత్ముఁ డిట్లొనరించుచున్నాఁడు. గంగయుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ జెప్పుచున్నను మహానుభావుఁడే యని మనకు బోధించుచున్నది. ఇప్పటికి నేఁబది మెట్లెక్కినది. యిఁకఁ దక్కిన వాపెదు లక్ష్యమా?

అప్ప—కాశి కెప్పుడును భంగముండదు. ఉన్నచో నానామము నేతిబీరకాయయే కదా! కాశ్యతి ఇతి కాశీ, అనువ్యుత్పత్తికిఁ బ్రళయకాలమందు నయిత మిట్లున్న యెడల నే సార్థక్యము.

భట్టో—మీశాస్త్రార్థములు గట్టిపెట్టుఁడు. భక్తులఁబ్రోచుపట్లభగవంతుఁడుశాస్త్రములు చూచువాఁడు కాఁడు. మనమీపాటికి నయ్యనఘునిఁ బ్రార్థింతము పదుఁడు. (బలవంతముగాఁ జేయివట్టుకొని దగ్గఱగాఁ దీసికొనిపోవును.)

రాయ—

(51) మ. తనచర్మ్మును బాములుఁ శశియు రుద్రాక్షల్ మొదల్ సర్వ మె
క్కని మేషమ్మున శంభుఁ డోడి లపముఁ గన్పట్టమిఁ గౌరి సె
డ్డను సంకింపుడు నాపె నవ్వలయఁ జూడఁ జూడ జూదంబు గ
ల్చినయా నాఁటి భవన్మహానటన ముచ్ఛేదించు నాకర్మముల్.

భట్టో—అప్పుడే పాదములున్న వెట్రిక్కి పాఱుచున్నయది. కౌశిక పోకపోయినను నితఁడైన నిప్పట్టున నీపాదుసాపట్టితో నట్టేటఁ గలయక తప్పదు.

అప్ప—అవును అట్లే పొడకట్టుచున్నయది. ఉపాయమేమి?

భట్టో—ఇతఁడీసమాధిలో మనమాటలను వినిపించుకొనునట్లు తోఁచదు. ఈపెను బ్రార్థింతము. (ఆపె నుద్దేశించి) అమ్మా! మహాపతివ్రతా! నీకు మే మందఱమును నమస్కరించుచున్నారము. నీభర్త నెట్టెని యీగంగామహోపప్లవము వారింపఁ బ్రార్థింపుము.

అప్ప—జాగు సేయక యిట్లొనరింపక తప్పదు.

లవం—(తనలో) అయ్యో! నీచురాలనగు నన్నువీరట్లు ప్రార్థించెదరే! నే నేమిసేయుదును (ప్రకాశము) నాథా! నాథా! (శరీరము స్పృశించి పిలుచును).

రాయ—(వినవిధమున)

(52) క. గంగ విభూషితలింగవ,రాంగ సకృత్కృత్తపాతకౌపాంగ లస
ద్భంగ సరోజప్రాంచ,ద్భృంగ మదీయాంగములు పవిత్రము సేయున్.

లవం—(గంగకంజలిఘటించి) అమ్మా! నీవైన నామనవి చేకొని నన్ను వీ రభ్యర్థించిన దానికి ఫలము గల్పింపుము.

గంగ—(అంతటితో నాగుచున్నది) (అందఱును నాశ్చర్యపడుచున్నారు)

రాయ—(తనలో) ఏమిది!

(53) ఉ. "గోపిశితాశనాన్వయజఁ గొంకక యీశతపత్రనేత్ర నీ
కాపురుషుండు గట్టికొనెఁ గా?" యని శంక యొకింత లేక మా
దాపున కేగుదెంచితి వృథా మరలఁ జన దేల జాల? మీ
యేపున లోనఁ జేర్చికొను మిందఱు నివ్వెఱఁగంద జాహ్నవీ.

(54)శా. శుద్ధాంతఃకరణుండ నేనిఁ గవితాశూరుండ నేనిన్ గళా
రాద్ధాంతమ్ములఁ బ్రోడ నేని నిను నారాధింతు నేనిన్ బుత
శ్రద్ధావద్వచనుండ నే నుపనిషత్సారస్వరూపుండ నే
నుద్ధారం బొనరింపుమా? నను మహాయోగీంద్రచూడామణీ.

(55)ఉ. ఎన్నఁడు నించుకేని దొసఁ గెట్టిదొ నేరనివారు నీవు లే
కున్నఁ బవిత్రులే కడు నయోగ్యులఁ బ్రోచినప్రోపు ప్రోపు సం
పన్నుల కేని సంగవశ భాగ్యవిహీనుల కీగియాగి ము
న్నున్నప్రతిష్ఠ నిల్పుకొను మోజగదంబ! బహూక్తు లేటికిన్.

(56)ఉ. శ్రీ ధరియించు టెప్పు డిఁక? శ్రీవ, శిరమ్మునఁ జంద్రుఁ డేడి? గం
గాధరముల్ జటావళులు గల్పన సేయ వదేమి? నీవు నా
భూధరరాజకన్యకవుఁ బో రడఁప న్వలదే! కటా! జగ
న్నాథుని నుద్ధరించెడిక్షణం బిది యాతడ వేల? జాహ్నవీ.

గంగ—(అట్లే హెచ్చక యుండును) అందఱును నిశ్చేష్టులై యుందురు.)

రాయ—(కొంచెము కోపముతో లవంగిం జూచి)

శా. ఇంకన్ గాల మటంచు నెంచకెటులో యీనిన్ను నన్నుని
ష్పంకావేశులఁ జేయఁబూని కృప నాభాగీరథీదేవి రా
నుంకించెన్ మనకేమి కేల్మోగిచి యిట్లుండన్ దగుంగాక యే
ణాంకాస్యా? బ్రతు కెంత శాశ్వతము? లో నారాట మింతేటికిన్?

లవం—(భయముతో) నాథా! వీరిమాటకుఁ బ్రతిచెప్పఁజాలక యేనిట్లు ప్రార్థించితిని.

రాయ—వీ రెవరు? (దెసలు పరికించి ఓహో! వీరా, అట్లయిన వీరియెదుటనే మనయాధార్థ్య మింగంగాముఖమునఁ దేలుంగాక.

(తెరలో)

గంగ—(రత్నభూషణసహితమగు కరద్వయము పైకెత్తి)

(1) తే. ఈజగన్నాథుచే రచియింపఁబడిన,యట్టి పీయూషలహరిఁ దా మహరహంబు
పఠన చేసెడివారికి భాగ్య మబ్బు, సౌఖ్యముల్ గల్గు దుఃఖముల్ శాంతిఁ జెందు.

(అందఱును నాశ్చర్యముతోఁ జూచుచు నుందురు.)

రాయ—(తనలో సంతోషముతో) ఓహో! అంబిక తనదేవతాత్మత్వము గూడ వెల్లడి చేయుటయేకాక నాయీగంగాలహరీస్తోత్రమునకుఁ బీయూషలహరి యని కూడ బిరుద మిచ్చినదే?

(మరల దెరలో)

వత్సా! జగన్నాథ!

(2) శా. సాక్షాద్బ్రహ్మవు నీవు, నీసతి సరస్వత్యంశసంజాత, మి
మ్మాక్షేపించెడివారునుం గలరుగా! యైశ్వర్యపర్యాప్తికై
యాక్షోణీస్థలి ఘానుసాగృహమునం దేణాక్షి పుట్టెన్, సతీ
త్వక్షోభం బదిగాక యుండుటకుఁ దాత్పర్యంబు నీరాకనన్.

(భట్టోజీదీక్షితాదు లొకరిమొగమువంక నొకరుచూచికొనుచు నిశ్చేష్టులై వింతురు.)

రాయ—(తనలో) స్వప్నమునఁ జెప్పినట్లే యిప్పుడును జెప్పుచున్నయది, శక్తి యా యాభేదమ్ములచే ననేకగతుల నుండినను నుదకు నొక్కటియే కదా?

లవం—(తనలో) గృహమందుఁ బుట్టినదియనియే చెప్పుచున్నది. కాని సాక్షాత్పుత్రిక యని చెప్పలేదు, సర్వజ్ఞయగునాపె కొకరహస్యము దాఁగునా?

(మరలఁ దెరలో)

తల్లీ! లవంగి!

(3) ఉ. పుట్టినదాది యాపయిని బుద్ధియెఱింగినదాది యెన్నఁడున్
జెట్టయు మాంసభక్షణము చేసియెఱుంగవు నీదుతండ్రి యా
పట్టపురాజు కాఁడు సుమి? బ్రాహ్మణవర్యుఁడు, మిమ్మునన్ వెలిన్
బెట్టిరిగా? అట్లైన, ననుఁ బెట్టరె? సాహసికుల్ బుధాగ్రణుల్.

లవం—(తనలో) ఇప్పటికి నన్నుఁగూడ విస్పష్టముగాఁ బవిత్రురాలిఁగా సమర్థించినది.

(మరలఁ దెరలో)

ఔనోయి! భట్టోజీ! ఏమోయి? అప్పయ్యా!

(4) చ. చదివితి రేటి కీచదువు, సత్తము లెవ్వరో? యేరితేజ మె
ట్టిదియొ? యెఱుంగఁగావలదె! డీకొని వాద మొనర్చుటే మహా
పదవియొకో! జగత్త్రయము పావన మెవ్వరికల్మి నట్టివా
జ్మదవతియున్ విధాతయును మాన్యతనన్ దగఁగొన్రొ! యిక్కడన్.

(ఇరువురును నంజలి ఘటించి వడవడ వణఁకుదురు.)

(మరలఁ దెరలో)

(5) తే. బ్రాహ్మణక్షత్రియులయందుఁ బరఁగుతేజ, మెల్లయవనులయం దిప్పుడిమిడె నింక
హూణులనుబొందఁగలియుగ మొక్కకొంత, జరగుపిమ్మట మీయాట సాగుటెట్లు?

(6) మ. పయి నేనో సిరియో సరస్వతియొ యంబాదేవియో పేర్మి నిం
డియున్ రాణిగ హూణవంశమున జన్మింపన్ వలెన్ నాఁ డొకిం
తయు వర్ణాశ్రమధర్మముల్ నడువ "వీధార్ష్ట్యమ్ములన్ మానుఁడ
య్యా" యటంచున్ లిఖియింపుఁ డీరలు భవిష్యద్గ్రంథసందర్భముల్.

(7) చ. తురకలఁ బోలె హూణు లొక సంపదుకున్ గలిగింప రూరకే
నరులు కులానువర్తనలు నాఁటి మొనర్తురు వారిమీఁద నె
వ్వరుఁ గనలంగరాదు యుగవైఖరు లట్టటువోవు దైవతా
దగ మహుగంటు సర్వమును దప్పు నొకం డనిచెప్ప నేటికిన్.

(8) చ. బడుల నెపమ్మునన్ బని నెపమ్మునఁ బాట నెపమ్మునన్ ధనం
బుడుగక యబ్బు హేతువున నూరక బ్రాహ్మణు లొక్కపెట్టుగాఁ
జెడి మతమేదియున్ గనక చేయని చెట్ట యొకింత లేక పో
విడుతురు సర్వకర్మములు, వేదము లప్పుడు దుర్వాదముల్.

(9) శా. పూర్వాచారపరాయణత్వమున నే పోవంగ మీకిచ్చయే
నర్వాచీను లొకళ్లజోలి యది యేలా మీకు? మీయంత మీ
గుర్వర్థమ్ములు సాగఁ జేసికొనుఁ డేగుం డుత్తమంపుంగతుల్
గర్వంబున్ గని యొల్లనెంచకుఁ డిదే కార్యమ్ము గాకుండెడున్.

(10) ఉ. ఇంత వచింప నేల? యిపు డింకఋనున్ వినుచుండ నేను మీ
చెంత వచించు సంగతులె చెప్పుదు రింకొక పక్కి మార్చి "తా
నంతము నందె రాయలును నంగనయున్ నదిలో" నటందు రీ
వింత లనేకముల్ వాడము వెక్కసమందరుఁ డయ్యు వెఱ్ఱులై.

(11) ఉ. కొందఱు రాయ లుంచుకొనెఁ గోమలి నొక్కతె యావనాన్యయన్
మందులు దానినే యనిరి మానవనాయకు పుత్రియంచుఁ దా
మందురు, నాకు రాక యిదియంత యు రిత్త యటంచు నవ్వుదుర్
గుందకుఁ డిట్టిపట్టులను గ్రూరయుగం బిది దీనిచైదముల్.

(12) ఉ. ఏమన? మాకు నీగతిని నీయుగమం దగు లేటె హితమ్ము మా
కీమెయి సంచరించు ద్విజాళే కడునిష్టులు, కాల మాపుదు
ర్ధీమహితుల్ భవాదృశులు ద్వేష్యులు, పుణ్యయుగంపురాకకే
మే మొనరింపఁ జేయుదుము మీటినదుష్కృతు లెంత లెంతలున్.

(18) తే. ఐదువేలవత్సరముల కగుడు నంక ,గం బటంచు వచించుపురాణవాక్య
మెఱుఁగుడప్పటి కాచార మెల్లఁబోవు, నిలుచుబలల్లైలె నెకడ్డేని యును నెదిగి

(13) శా. విద్యావంతులుగూడ ద్రవ్యములనే ప్రేమింతు రాచారముల్
సద్యస్త్యాగ మొనర్తు రంటకు సరస్వత్యంబయే సాక్షి, యీ
యుద్యోగమ్మునకే కదా! యవనియా టొప్పెఁ వచోమాత్ర, యే
విద్యల్ నేర్చిన పొట్టకే! యిఁక వృథా వేదమ్ములుఁ శాస్త్రముల్.

లవం—(తనలో) నాచాపలమునకు మృదువుగనే చివాట్లు వైచినది.

భట్టో—దేవీ! మాయపరాధము సైఁచి యనంతర్థిగా దర్శన మొకపరి ప్రసాదింపఁ గోరెదము.

అప్ప—అంబా! దురాగ్రహమ్మున నీభక్తుల కపచార మొనర్చు టట్లుండ నీ కింత శ్రమ మిచ్చినందులకుఁ గూడ క్షమింప వేఁడెదము.

రాయ—జననీ! అట్లానరింపవేని యప్పుడు నూచిన దానిచే కొంత సేపటికి లేదనెడి యీయుగమునందు "నిక్కముగా గంగ వచ్చిచెప్పెనా, యేదో యింద్రజాల మున్నది" యని గేలి సలుపక మానరు.

గంగ—ఇదిగో ఇచ్చుచున్నాను నిరీక్షింపుఁడు (పటాక్షేపమ్మునఁ బ్రవేశించును.)

(ఎల్లరు నంజలిఘటించి భక్తిపారవశ్యమును గనుపఱతురు.)

(14) గంగ—ఉ. అల్లుఁడవైతి వీజగమునంతయు నేలెడి షాదుసాకు, నీ
కూళ్లతఁ డిచ్చెఁగాదె ప్రసూభోన్నతికై కడు మెచ్చి, యీజమీ
నెల్ల నరేంద్రశబ్దమున కింకొకయర్థ మిదేల? యేలు మీ
వాల్లకపాణియుఁ గవిత యైదువృత్తి నినుఁ గొల్వ నొప్పుగన్.

(15) తే. అపయుని మీరిరువురు సత్యభువనమ్ము, చేరుగురుగాత, నీచేతఁ జేయఁబడిన
గ్రంథములు భువి నున్నంతకాలమును స్మరింపఁ జేసెడిఁగాతఁ గీరితి యిదెల్ల.

నీకింకను నావలనఁ గాఁదగుమనోరథం బేమి?

రాయ—కృతార్థునిం జేసితివి. ఐనను ఇదియగుఁగాక.

(భరతవాక్యము.)

తే. రాజులకు వృద్ధి, యగ్రవర్ణస్థులకును, బుద్ధి వేదాలనాసక్తి బుధుల శక్తి,
సకలజనుల కారోగ్యంబు జగతిభాగ్య, మెల్లెడల నుల్లసిల్లు నురిచ్చ డొల్లు.

పంచమాంకము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

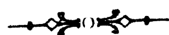
గద్య. ఇది శ్రీకింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవిబాల కలానిధి బాలసరస్వతీ శతావధాని తిరుపతివేంకటేశ్వర విరచితంబగు పండితరాజంబునఁ బంచమాంకము.

శుద్ధ పత్రము.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
1	11	గచే	రగా
5	28	ను గు	ధువు
6	5	చిన	చన
7	5	సాత్వి	సాత్త్వి
8	8	జమ్ము	జము
12	8	ష్య	శిష్య
12	17	నజ్జు	నబ్జు
13	11	మల్ల	మర్ల
14	12	వృధి	వృధా
14	18	లోనోటి	నోటిలో
14	28	డగు	డను
15	18	వమ్మి	వమి
15	16	రెగు	రెఋ
15	19	నేసు	వేసు
16	11	గుట్టి	గుట్టై
16	28	నుంట	నుంటి
17	2	మొహా	మోహా
19	9	టకుమా	టమా
20	16	చి—శిష్యత్త్వము	శిష్య—చిత్త్వము
23	5	గొత్తి	కుక్క
23	8	ఇదు	ఇది
24	6	కుజా	కుజ
26	26	యకు	యకం
26	26	నత్త	న్నత్త
26	27	ఉన్న	ఉన్న
28	8	త్ర ర	త్రఱ
28	29	జరా	జమీా
31	3	పుపువ్యా	పువ్యా
31	22	అయ	ఆయ
34	14	నేనిక్క	నీవిక్క
43	2	పర్ప్నం	పరుం
44	6	టిపు	టివైపు
44	23	జక్క	జిక్కు
54	1	వాని	డాని
55	6	మ్ములతోడ	మ్ముతోడ
55	17	గొను	కొడ
55	23	గందా	గడా
55	29	మింట	మిట
59	19	కరి	కలి
61	7	రాధ	వాద
64	10	దీని	వీసి
65	14	ష్ఠ	పుడ
68	4	నిష	నిష్ఠ
72	26	దిమి	డిమి

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరు లొనర్చిన తెలుఁగు పుస్తకములు.

1	శ్రవణానందము.	ఈ 5-ను ఒకటి కొకటి తీసిపోని శృంగార గ్రంథములు.	... 0—10—0
2	పాణిగృహీత.		... 0—13—0
3	లక్షణాపరిణయము.		... 0—6—0
4	గణికానందము		... 0—1—6
5	శుకరంభాసంవాదము		... 0—3—0
6	పాండవజననము	ఈ 4-ను భారత నాటకములు	... 0—9—0
7	పాండవప్రవాసము		... 0—12—0
8	పాండవవిజయము		... 0—10—0
9	పాండవాశ్వమేధము*		... 0—12—0
10	సుకన్య	* 1911 వ సంll […]కు పరీక్షయును 6 మొll 14 వరకు గల నాటకములు	.. 0—5—0
11	పండితరాయచరిత్ర		... 0—10—0
12	మృచ్ఛకటిక		.. 0—12—0
13	ముద్రారాక్షసము		... 0—8—0
14	అనర్ఘనారదము		.. 0—8—0
15	బుద్ధచరిత్ర		... 0—10—0
16	వేంకటేశ్వర విలాసము (చెళ్లపిళ్ల సరసకవి రచితము.)		... 0—10—0
17	ఎల్లాప్రగాడ్ల పట్టుదలలు (చక్కని ప్రహసనము.)		... 0—4—0
18	అపూర్వకవితానివేదనము (సూక్ష్మలుపిల్లల ఫొటోసహితము.)		... 0—4—0
19	కాళీసహస్రము	ఈ రెండును సంస్కృతములు.	... 0—8—0
20	అష్టకములు		... 0—4—0
21	విక్రమాంకదేవచరిత్ర	ఈ రెండును వచనములు చరిత్రీకరణ లేను.	... 0—8—0
22	చంద్రప్రభచరిత్ర		... 0—8—0
23	కామేశ్వరీశతకము (సర్వాగమ సంయుక్తము.)...		... 0—2—0
24	నవగ్రహము (ప్రసిద్ధికెక్కినది.)		... 0—1—0
25	శ్రీవానమామల శతావధానము ...		... 0—3—0
26	నానారాజసందర్శనము (రాజుల రికార్డు.)		... 1—0—0
27	శతావధానసారము		... 0—12—0
28	దేవీభాగవతము (ప్రథమస్కంధము) ...		... 0—10—0

అచ్చుపడుచున్న పుస్తకములు.

1 పాండవోద్యోగము. 2 ఉంఛవామనము. 3 కలగూరగంప, మొదలైనవి.

చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రి, శతావధాని,

శ్రీ భైరవప్రెస్, బందరు